

Jan Elemans

1924:

Geboren in **Ravenstein**

1929-1931:

Fröbelschool

1931-1938:

Lager onderwijs

1938-1946:

Via Heeswijk, Megen,

Eindhoven, en

'Hertogenbosch

Diploma gym- α

1946-1952:

Studie Nederlands te

Nijmegen

1958:

Promotie te **Nijmegen**

Op proefschrift

"Woord en Wereld

Van de Boer".

DE NIJMEEGSE FERGUUT

Hi mach noch wel te groten love ①

Comen ende prijs ontfaen...

DE NIJMEEGSE FERGUUT

HERINNERING / ESSAY / PORTRET

Jan Elemans

ELEBOEK 2014 HUISSEN

1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

*FERGUUT GOOIT Z'N VADER
HET PLOEGMES VOOR DE VOETEN*

De echte Ferguut? Daarvoor putten Eelco Verwijs en J. Verdam uit heel oude bronnen. Die twee zijn nu zelf heel oude bronnen: hun uitgave van Ferguut stamt uit 1882. Was ikzelf ooit een Ferguut? Dan is die intussen te oud om op zoek te gaan naar de beroemde en gevreesde (Maartje) Draak. Mijn ex van V en V's Ferguut moet ik omzichtig hanteren. Als het op de grond valt hoef ik het niet meer op te rapen, zozeer is 't verzuurd. Door vergeling van het papier is de tekst van V en V nauwelijks leesbaar voor mijn versleten ogen. Maar de ontelbare potloodstrepen erin neem ik schuld bewust scherp waar: ze zijn niet van mij maar van Klaas ter Laan, intussen ook al legendarisch. Zijn ex-libris verklaar ik bij dezen tot bijzonder erfgoed: een sfinx.

Als opvolger van zijn vader Somilet werd Ferguut clanhoofd van het nogal woest ogende gebied tussen de Schotse Hooglanden en de Ierse Zee, dat in het *Scotichronicon* genoemd wordt als *Galwallia quae et Galwidia dicitur* (Galwallia of Galwidia). Het clanhoofd heet er *regilius Fergusius* (Koninkje Ferguut). Als zijn sterfjaar wordt 1161 vermeld. Met zijn dood houdt het vechten tussen Engeland en Schotland en het geharrewar met overlopers natuurlijk niet op. Zijn beide zonen zetten de oorlog met vuur en verve voort. Maar na die zonen breekt er een wat mooiere tijd aan voor het land langs de Ierse Zee, dat behalve Galwallia en Galwidia nòg een naam heeft, blijkens *Alanus de Galweia*. Deze Alanus wordt in 1200 clanhoofd en verwerft zoveel gezag dat alleen een groot

dichter dit in 2 regels alle eer kan geven:

*Francia Pipinis, Brabantia milite cygni,
Anglia Ricardo, Galwidia gaudet Alano.*

(Frankrijk de Pepijnen, Brabant de Ridder van de Zwaan
Engeland Richard, Galwidia Alaan: om op groot te gaan)

Willem de Clerc schrijft voor deze Alanus de Grote in het Frans de *Fergus*. Van die tekst stamt onze middelnederlandse *Ferguut*. Deze roman was de door ons neerlandici meest geliefde en minst gelezen middelnederlandse tekst. Niet dat die niet mooi genoeg was. Wel dat ie zo lang was: 5604 versregels. Voor ons doel kunnen we ons beperken tot een paar overzichtjes uit het begin. Daaruit blijkt al dat de adel van toen nog jong was. Oude adel vecht niet. Die veeteert. Toen kon nog iedere boerenknaap die uitblonk als vechthaan na wat heldendaden tot ridder geslagen worden. De vader van Ferguut, Somilet, was getrouwd met een boerin met enige adeldom in haar erfmassa. Haar dorper = boer heeft op zijn beurt ergens op zolder nog een verroest harnas liggen. Zijn boerderij aan de Ierse Zee wordt kasteel genoemd. Rijk? *Al tlant was sijn!* We volgen de tekst even op de voet voor een samenvatting: Na een overnachting breken de ridders met Koning Arthur hun bivak op en passeren het gemengd bedrijf van Somilet. Ferguut, de oudste van zijn drie zonen, is op het veld aan het ploegen. Hij ziet het hoge gezelschap passeren, en weet op

slag: daar wil ik bijhoren! Hij spant zijn paard uit, neemt het ploegmes mee en gooit dat thuis zijn vader voor de voeten. Ferguut heeft zijn laatste voor geploegd. Hij wil als ridder in dienst bij Koning Arthur. Maar zijn vader wordt boos, en scheldt hem uit voor hoerenjong. Veel keus wordt Ferguut niet gelaten:

Die dorpre versprac sinen sone.

Ja, seit hi, quaet hoeren sone,

Wildi wesen ridders genoet?

Gaet ende boet u queckenoeet.

Oft gi metter ploech niet wilt gaen,

So draget mes met berien saen.

Ferguut, ocharm, wordt straf toegesproken. Zijn vader zal hem zijn hoofse streken wel afleren. Wil je niet ploegen? Dan moet je de koeien maar hoeden en mest kruien! En vlug een beetje! Enige toelichting is niet overbodig. Als oudste zoon heeft Ferguut op het gemengde bedrijf van zijn vader de hoogst aangeschreven baan: die van bouwmeester achter de ploeg! Voor de jongere broers was er dan een plek tussen het vee dat gehoed moest worden omdat toen niet de wei maar het akkerland was omheind, wat op middeleeuwse schilderijen heel goed is terug te zien. Voor de mest ging dat vee 's avonds op stal. In plaats van ridder wordt de oudste zoon mestkruier, wat erger is dan 't lijkt: er waren toen nog geen kruiwagens. De mest werd aangedragen of aangesleept op baren of sleden. Ferguut wil naar het Hof maar wordt naar de potstal verwezen.

De vernedering van Ferguut kan ik goed begrijpen omdat ik nog in de jaren '30 zag hoe de bouwmeester op de veeverzorger neerzag, om het mesten en meer nog om het melken, minderwaardige arbeid die het liefst op de vrouwen werd afgeschoven. Of ligt het dieper, en is veeteelt dan een primitief relict en landbouw als vorm van ontginning innovatief?

Toen ik door mijn vader overall en klompen kreeg uitgereikt, was mijn moeder al een paar jaar dood. Maar Ferguut boft. Zijn moeder leeft nog. Ze laat zich niet zomaar door die lompe Somilet uitschelden. Weggezet als hoer, komt ze ook voor haar zoontje op:

*Latine te hove varen,
Want gi moges wel ontbaren.
Hier bliven twee sine broederkine.
Hi es doutste, geeft hem wapine,
Latene varen dienen te hove,
Hi mach noch wel te groten love
Comen ende prijs ontsaen:
Hi es een scone man ende wel gedaen.*

Ne is: hem, *latine* is: laat hem. Zo kan iedereen de tekst volgen, de taal proeven waarin de Franse Fergus is vertaald. Daarin vielen de zeven eeuwen tussen mij en Ferguut weg. Hij voelt zich als bij donderslag geroepen tot het ridderschap. Zelf had ik zomer 1943 ook zo'n topervaring, de stilte in het moeras achter ons huis, en dan ineens de zekerheid: door de Muze geroepen tot het dichterschap! Ferguut, als bij inslag

geroepen tot de verheven dienstbaarheid van het ridder-
ideaal weet niet hoe vlug met dat ploegkouter thuis te
komen:

*Soe vele liep hi, dat hem tswet
Pisselinge over die ogen leet.
Hi liep so sere in dat gras,
Welna hi teborsten was.*

Hij liep zo hard dat hem het zweet
als een enorme plas over de ogen stroomde: zeiknat!
En over het gras rende hij
zich bijna uit de naad.

Natuurlijk keek ik op van de regels: want je kunt 'm best
missen, zijn twee broertjes blijven hier! Dat zou mijn moe-
der ook gezegd hebben. Die had er ook drie! En dat *sere*
herinner ik me van de *zereeloper* Gezelle: als hardloper
gekenschetst. Uit *Karel ende Elegast* weten we dat het
ploegmes, niet het schaar maar het verticaal voorsnijdende
kouter als inbreekwerktuig kon worden gebruikt. Bleef
de ploeg 's nachts op het veld, dan nam je het uit-
neembare kouter mee naar huis! De geschiedenis van de
ploeg, besef ik al heel vroeg, is een hoofdstuk uit onze
economische geschiedenis, zoals die van hoefijzer en
paardenhaam dat ook zijn. Ik hoefde niet veel in de
Ferguut te lezen om te begrijpen hoe middeleeuws, hoe

agrarisch mijn jeugd was geweest. Tussen wieg en kleuterschool heb ik nog in de resten van een klederdracht gelopen: verkleed als meisje. Echt waar. Onder een *keel*-jurk met lange mouwen droegen we een *kesjetje*-lijfje, met links en rechts afhanginge linten met knoopsgaten: daarmee werden onze lange zwarte kousen opgehouden. Onze Meierijse dienstmeisjes gebruikten wel het woord *bozen* voor kousen, dezelfde die Ferguut aanheeft. In mijn jeugd was het op de boerderij poot aan spelen. Ook Somilet spaart zijn zonen niet:

*Die dorpere hietse pinen gaen
Al den dach ende vroech opstaen.
Die twee dedi driven vee
Verre van busen op die zee.
Die derde ginc in die ploech.
Van calfvellen hi anedroech
Enen roc cort toten knie,
Ende twee hoselen gebonden ant die.
Ter pinen was hi wel gewone,
Hi scheen qualic eens rijcs mans sone.*

Het meervoud *hoselen* is de kousbroek, (vastgeknoopt?) aan de Schotse rok. Het woord *qualic* betekent: nauwelijks, *kwellek* in mijn dialect. De vreugde van zoveel herkenning over de scheiding van zoveel eeuwen heen, heeft mij als aankomend dichter geïnspireerd: met zo eenvoudige taal zo mooi vertellen! Maar hoe mooi ook die eenheid van *Wörter und Sachen*, ik denk niet dat ik het me bewust was. Maar

Woord en Wereld van die Schotse dorpers hebben waarschijnlijk wel bijgedragen aan mijn doctoraalscriptie.

Tot slot nog iets over de koeien van die twee vee-drijvers. Daarvoor terug naar de vele namen voor het thuisland van Ferguut: *Galwallia* etc. Dat is het huidige Halloway: een Schots gebied, maar ook de naam voor een *breed of beefcattle* ! Teruggefokte oerrunderen die als Schotse Hooglanders tegenwoordig onze bossen, heiden en uiterwaarden onveilig maken. Ze gooien met gemak vier zondagswandelers tegelijk in de lucht met hun hoorns van hier tot ginder. Dat doen ze niet. Ze zijn veel en veel tammer dan de oerrunderen die Ferguuts *broederkine* moesten hoeden.

Als ik 17 september 1938 in Heeswijk afscheid neem van mijn moeder, nee, ik denk dat zij afscheid neemt van mij, dan huilt ze veel harder dan ik. Maar Ferguut huilt helemaal niet. Hij is veel te blij met de hogere wereld die hij tegemoet gaat. Reisvaardig wil hij onmiddellijk weg: Hij moet niets hebben van een kleverig afscheid! Even een close up:

*Hi was gereet, hi wilde varen.
Die moeder dreef groet mesbaren,
Si helsdene ende custene sere;
Die knape bevalse onsen Here.*

Als hij ook afscheid neemt van zijn vader lees ik: *hi weende*. Nee, niet Ferguut maar Somilet. Beetje eigengereid denk ik: hij was de beste van zijn slaven kwijt! Intussen raakt zijn

echtgenote bijna over haar toeren:

Sijn moeder so mesliet haer sere

Ende seide, sine sagen nemmermere.

Dat zou ze ook niet. De zoon maakt zich los van zijn moeder.

Hij gaat een leven tegemoet vol gevaar, avontuur en roem:

Maer hare sone peinsde al el:

Wat si weenden, hi hads spel.

Hij wist niet hoe vlug het ouderlijk huis uit te komen:

Harde saen was hi te dale

Alle trappen van der zale.

De dag is niet bekend. Ik denk: 17 september 1146

Op dezelfde dag veel later weet ook ik niet hoe gauw thuis weg te komen, maar dan niet meer gehinderd door enig misbaar van een moeder.

NON OP DE POT

Soms is een laatste hoofdstuk een eerste. Zoals dit. Gereed met mijn Nijmeegse Ferguut, voel ik me op een geheimzinnige manier ongemakkelijk. Alsof ik iets heb weggemoffeld. In 1945 zakte ik in Eindhoven voor Staatsexamen gym- α , mede dankzij meneer Endepols die me een 3 gaf voor mijn Nederlands opstel. Die 3 kwam hard aan. Tot 1945 was ik nog nooit in een klas blijven zitten. Dat had wel diverse keren moeten. Maar ik was als begaafd warhoofd ten slotte altijd gematst. Een snotdolf die zo schrijft kun je toch niet laten zakken? Zelfs in Nijmegen had ik - eenmaal aan schrijven toe - niemand meer te vrezen. En dan word je met zo'n drie weggezet door zo'n letterzifter uit Maastricht, een woordenaar die een leven lang bezig is met woorden te verzamelen en op alfabet te zetten. Ik schreef daar eerder over maar niet dit: dat ik toen in Eindhoven 2 (twee) opstellen inleverde: allebei half af. Ik vond het eerste niet goed lopen en begon opnieuw. Endepols had natuurlijk ook kunnen zeggen: $2 \times 3 = 6!$ Had ik net mijn vader overwonnen, keer ik zomer '45 terug op het erf als een door Endepols verzopen hond. Pas op zeer late leeftijd en geholpen door veel onbetaald personeel slaagde die Eendencoeter erin een eigen woordenboek uit te brengen. Toen hij me die 3 gaf, was het nog maar de pezewever die de weduwe van Koenen neukte. Is haten leuker dan liefhebben? Gezien het plezier waarmee ik deze teleurstelling opschrijf, neem ik aan dat ik onder deze moordaanslag niet meer geleden heb dan Paus Jan

die die Agca vergaf die een moordaanslag op hem had gepleegd. De ergste stoom was trouwens al van de ketel want ooit schreef ik elders al over mijn Eindhovense trauma: *non bis in idem!* Of: *lex dura, sed lex!!* Dan wel: *maximum jus, maxima injuria!*

Als dit laatste hoofdstuk dan toch op een voorwoord begint te lijken, maak ik er meteen ook maar een eerste hoofdstuk van. Begon dat met oud zeer, het gaat verder met het prille geluk van mijn eerste onderwijs, buitenshuis genoten. Ik proef altijd nog iets terug van het onheil dat me boven het hoofd hing. Eerst vond ik het wel een fijne dag, met al die mooie kleren aan. Maar eenmaal tussen de hoge huizen op de Markt in Ravenstein sloeg me de schrik om het hart. Niet zozeer wat me verderop te wachten stond. Nee, de angst de weg naar Moekes nooit meer terug te zullen vinden. Ik wou naar huis. Maar de twee oudere zussen die me vergezelden toonden weinig invoelingsvermogen in het wereldje van hun toekomstige dichterbroertje. Ze sleurden me onder de enge stadsboog door en leverden me opgelucht af bij de nonnen van de freubel. Daar mocht ik al meteen op een heel hoog mooi gelakt hobbelpaard. En als ik eraf moet omdat iemand anders er ook even op wil, krijg ik een koekje dat aan één kant helemaal roze is. Verder geloof ik niet dat ik daar iets heb geleerd, behalve plas ophouwen en broek dichtmaken.

Van mijn moeder geen kwaad na zoveel jaar, en met al die grijze haren voor haar ogen als ze de aarpels afgiet. Ik

hoor 't haar nog zeggen vanuit een rood gezicht: pak mijn bril eens af, hij beslaat! 's Middags zaten we met 12 man aan tafel! Ik wist nog niet wat het waren. Ik zág de godinnen. Er waren er meer. Gabardina was de mooiste van alle godinnen van toen, nu en in het hiernamaals. Op haar ruisende pij - ik wist ook nog niet wat ruisen was - droeg ze een heel groot kippenhart zoals er bij ons op zondag wel in de soep dreven, met een strotje er bovenuit, en wat prikkeldraad erom heen, met veel goud en een rood vlammetje. Zuster Gabardina had helemáál geen haar. Maar wel een heel klein, heel lief gezicht, achterin een heel witte, heel diepe koker. Ze was een geschenk uit de hemel. Wat dat was wist ik al evenmin. Maar ik genoot ervan. En weet je? Ze moest ons leren vierkantjes en ringetjes te plakken. En matjes vlechten met strookjes van bonte kleuren. Toen ze na een poosje vroeg of ik het wel fijn vond op de freubel zei ik: nee, helemaal niet! Maar jou vind ik heel erg lief! Moeder heeft dat terug gehoord, en wel 1000 keer verteld. Maar wat moeder helemaal niet wist en dus ook niet door kon kwekken was: dat ik dacht dat zuster Gabardina niet hoefde te eten. Het idee alleen al was al heiligschennis, het zoveelste woord dat ik nog niet kende. En dan de taal die van diep achter uit de witte koker kwam. Er werd thuis wat afgekwekt! Moest je horen als de tantes er waren! Maar zoals zuster Gabardina sprak, heb ik nooit meer iemand gehoord. En dan dat gezicht zo lief. Zo bleek en puur. In de witte koker zo onbereikbaar ver weg! Na het

binnenkomen moesten we eerst allemaal de handjes vouwen en nazeggen wat ze voorbad. Nou ja gebed, hoe ze dat deed!

Ook onder de grote mannen was er een die ik geweldig vond. Hij maakte altijd een praatje met me. Achteraf weet ik: als van twee mannen die veel hebben meegemaakt onder elkaar. Maar met de zusters had hij niet veel op. Iedere keer als het klokje op het dak van het klooster begon te kleppen riep ie: alweer een non op de pot! Daar moest hij dan heel hard om lachen. Ik kende dat soort humor nog niet, maar ik dacht weer aan heiligschennis. Toch was ook Oom Kobus op een of andere manier mijn vriend zoals zuster Gabardina mijn vriendin. Ik hield van haar èn van haar vijand! En zo werd ik man. En kwam voor een groot probleem. Zuster Gabardina zou niet jarig worden maar iets veel belangrijkers nog. En wij mochten van thuis allemaal een kadootje voor haar meebrengen: zelfgemaakte freubel-stukjes. Ben je nou helemaal, zei Oom Kobus, die kan ze zelf veel vlugger en mooier maken. Zo'n prutsding van papier was toch niks voor mijn geliefde zuster Gabardina. Je moet haar iets geven wat ze van niemand anders ooit krijgt. Dan weet ik wel wat beters. Wat dan? Echt zingende vogeltjes. Oom Kobus zou daar wel voor zorgen. De volgende ochtend mocht ik voor het cadeau al langs komen: een schoendoos met luchtgaatjes: erin een nest vol jonge spreeuwen. Heel haar lessenaar lag vol. Met van die zelfgemaakte prutsdingen. Dit is voor jou, zei ik, en ook een beetje van Oom Kobus want die heeft ze gevangen. Gabardina was er heel erg

blij mee, zo ontroerd dat ik bijna een wangetje van haar had gekregen als van moeder, maar ik wist nog niet wat ontroerd was, en hoe moet dat, zo'n wangetje in een smetteloos blanke koker, helemaal achterin?

En toen moesten we stil zijn voor het gebed: om Onzelieveheertje te bedanken voor het feest dat jullie er allemaal al zijn, en IK lachte Gabardina, er nog steeds ben! En als dan onder ons bidden een stilte valt, of wij vallen stil omdat we onderbroken worden, dan beginnen me die brutale spreeuwen toch ineens te vechten en te schreeuwen in de schoenendoos dat horen en zien vergaat. Als eindelijk de stilte terug is, kijkt zuster Gabardina ons veelbetekenend aan en zegt: als deze vogeltjes Onzelieveheertje bedanken omdat ze er mogen zijn, dan mogen wij mensenkindertjes dat toch nog veel meer doen omdat wij zoveel meer van Hem gekregen hebben! Voor die doos sta ik in, voor het gevogelte erin en hun ongepast kabaal eveneens. Het antwoord van Gabardina heb ik als citaat gefingeerd. Maar voor de inhoud van die woorden sta ik in. Later in Nijmegen discussiëren we al dan niet onder leiding van Vollebergh over geloof & wetenschap. Voor ons en zuster Gabardina is geloven nog weten! of al weten.

JUFFROUW EUFJE

De zon scheen, en juffrouw Eufje, alles viel in me stil, zo knap vond ik ze, nog voor ik eigenlijk wist wat dat was, knap. Ze had geen muts op, iets veel verheveners, een baret, zoals Erasmus nog altijd op heeft, en Mercator. Ze nam ons mee naar de eerste klas. Van haar zouden we leren lezen en schrijven. Ik dacht dat we eerst leerden schrijven. Daarna zouden we leren lezen wat we geschreven hadden. Niet slecht gedacht maar het ging net andersom. De eerste dag mochten we spelen met ons letterdoosje. Ik dacht dat daar de woorden allemaal inzaten. Er zaten alleen maar losse letters in. Het waren er wel genoeg voor alle woorden van de hele wereld. Juffrouw Eufje tekende een grote O op het bord, en wij mochten kijken of die soms in ons doosje zat. Pas als we die O allemaal gevonden hadden, tekende ze een andere letter. Met dat spelletje hield ze ons heel lang zoet, en liep ze door de klas in de nazomerzon geduldig en mooi en groot te wezen. Tot we rijp waren voor de volgende stap.

De klas hing vol met platen, zeg maar 26, want daar stonden alle letters op uit ons doosje. Iedere nieuwe letter stond in rood aan het begin van een zwart woord dat de naam was van het getekende ding erboven. Wie wist welk ding, mocht dat zeggen. Soms was het gekrijs om het te mogen zeggen niet van de lucht. Soms leek de klas met stomheid geslagen. Als bij de plaat van de p, in rood aan het begin van een zwart woord onder een getekende mevrouw

met een ietwat versleten vosje om de nek. Niemand? We zaten als klas te zweten van onwetendheid. Een aap raden kan iedereen, of hok of huis. Maar dit... We voelden dat we haar als háár kinderen hevig teleurstelden. Het werd donker in de klas. Het licht moest op. Was er dan niemand? De klas voelde dat ze tegenviel maar zat machteloos. En dat nog wel op een katholieke school, wrong juffrouw Eufje in wanhoop haar handen. Pas toen zag ik het. Diezelfde vrouw maar een beetje anders hing thuis boven het buffet. Mevrouw de Paus, schreeuwde ik. Dagen lang liep ik door het dorp als de jongen die de p van de Paus had geraden. Tot de terugslag kwam. De helft van de klas kon al lezen, ik nog niet. En ik had het al zo moeilijk. Juist in die dagen probeerde ik wakker te blijven tòt ik getuige kon zijn van mijn eigen in slaap vallen. Ik dacht toen dat je dan echt viel, van de ene wolk naar de andere. Ik was nog niet toe aan het begrip beeldspraak. En nu bleef het water tussen abstracte letter en concrete taalklank voor mij nog steeds te diep. Tot juffrouw Eufje op haar ene bil naast me kwam zitten in de bank. Zelfs toen duurde het nog even voor het licht van de heldere rede insloeg. Met de *pu-òw-sss*, lukte het niet, niet met de *pu-ó-pu*. Tot de pieterspenning viel, in de *p-o-t*. Ik had de sprong van losse letter naar gebonden taalklank gemaakt. In de lijfelijke warmte van haar onmiddellijke nabijheid had het wonder van de leeskunst zich in mij voltrokken. Ik wist het wel, zei ze, en ze aaide me over mijn bol dat ik er nu over schrijvend

nòg warme oortjes van krijg.

Met onze schrijfkunst had juffrouw Eufje alweer geen haast. Ze deelde fonkelnieuwe griffels uit, met een punt die je amper zag, zo spits. Die moesten we even scherp houden assie was. De rest van het uur leerden we zitten zoals echte schrijvers altijd zaten. De voeten braaf tegen elkaar. De rug iets naar voren, de elleboog op het blad. En schrijven maar! Niksie. Ze nam ons mee naar een denkbeeldige sloot. Daaruit leerden we met onze rechterhand water scheppen, een beetje morsen mocht, maar wel in een vloeiende beweging, tot we zelfs niet meer morsten. De volgende les deelde ze weer griffels uit waar we niet mee mochten schrijven. Steeds opnieuw moesten we leren de schrijfstift goed vast te houden, met drie vingers, zo dat de griffel richting schouder wees. Eén les staat het scherpst in mijn geheugen. We kregen de lange griffels weer terug, en die moesten we tot onze vreugdevolle verbazing doormidden breken. En met die helften nam ze ons mee in de volle zon op de speelplaats, naar de zachte stenen van de schoolmuur. Die zat vol sleuven: slijpsporen van generaties eersteklassers die op die stenen, in die gleuven hun griffel scherp hadden gehouden. Hiëroglyfen van kinderen die al gingen schrijven maar dat nog niet konden: geen steen maar een complete muur van Rosetta. De buitenschoolse les was duidelijk: we dienden onze griffels scherp te houden.

De vreugdekrassen op onze leien waren van korte duur.

Er kwam inkt in de inktpotjes. En een cahier met voorgeschreven regels dat *lopend schrift* heette. En een griffelmatige houder met kroontjespen. En die schreef dik als je drukte en dun als je dat niet deed. En die ene voorbeeldzin die ik nooit meer vergeten ben: *luiaard ga tot de mieren!* Wat kan een aankomend schrijver nog meer wensen? Vooral als dan daar meteen nog wat drama bijkomt uit het leven zelf? Na Pasen verscheen juffrouw Eufje niet meer op school. Moest trouwen met meneer Jansse die er ons bij kreeg. Die tikte je venijnig op je vingers met een Spaans riet als je een vlek had gemorst. In die tweede bleef het genie van Mevrouw de Paus zitten. In de zevende kreeg ik een negen voor mijn laatste opstel. Daarin trouwde een heel lief meisje met een soort Jansse. Dat stierf dan ook van verdriet. En Jansse bezorgde ik een vreselijke dood: hij zakte door het ijs. Een schrijver heeft niet veel macht, maar die hij heeft moet hij wel gebruiken! Nu ik dit zoveel later opschrijf raak ik alsnog verward: voel ik haar warme bil tegen de mijne? Of de warme randjes van mijn eigen oren?

In schrille tegenstelling tot die warme oortjes van toen, staan de koude voeten in bed van tegenwoordig. Of het nu over lezen of schrijven gaat: vond je het aanleren al moeilijk, het afleren is erger. Daar heeft Jan Hanlo al over gedicht in een vers waarin het leven beschreven wordt van de dood naar de geboorte, met daarin scholen voor het vergeten van het geleerde. Daarin zou ik na meester Jansse juffrouw Eufje

hebben teruggekregen.

Het eerste wat je afleert is lezen: uit de letters vallen stukjes. Ze worden vaag. De regels bewegen. Je vergeet complete romans. Gedichten handhaven zich beter. Ook bij het schrijven doen zich ongunstige voortekenen voor. Soms krijg ik tekst van de typiste terug: heb je al geschreven! Erger is als je merkt dat je schrijfvermogen als zodanig hapert. Krijg ik vertelheid terug. Moet vergetelheid zijn. Soms schrijf ik: bij leven leven en welzijn. Alsof één keer leven niet genoeg is. Beloofd niet veel goeds. Mogelijk begrijp ik nu pas wat Prof..Dr..L..C..Michels bedoelde, toen hij me zijn bibliotheek had laten zien en zei: een eendenkuiken valt uit het ei in het water, duikt, komt boven en zwemt de oudereend voorbij. En wij - heel kort samengevat - zijn dertig voor we een ouder voorbij zwemmen. Van alle dieren stijgt de mens het hoogst en valt het diepst.

Om me te troosten - je hebt niet voor niets leren lezen - begeef ik me in de eerste echte boeken, die uit de XVII eeuw, iets eerder, iets later. Europa is dan al bijna een. Met Latijn als voertaal voor alle lezers en schrijvers. Niks Gertsen of De Groot: Grotius en Erasmus. De Scaligers, vader Julius Caesar, zoon Josephus Justus, lieten in Latijn weten wat voor talen ze al niet in en om de Bijbel konden lezen. Het vrije bijbel onderzoek is een kwestie van lezen en schrijven. En al die humanisten hebben dat ooit geleerd. Ze dragen de baret der eerste van alle kunsten, dezelfde die juffrouw Eufje

zo goed stond. Maar als zij van iemand de wedergeboorte is, dan toch van Mercator (1512-1594). Die Scaligers hadden het hoog in hun bol, te hoog om iemand te willen leren lezen of schrijven. Mercator, peetvader van alle atlassen, uitvinder van zijn eigen projectie, kon niet zonder met de hand ingeschreven *legenda*: mededelingen op een kaart die gelezen moeten worden. Als zoon van een Rupelmondse schoenlapper weet deze hoogvlieger dat je laag begint. Zijn schrijfcursus uit 1540 is de eerste in de Lage Landen: *Litterarum Latinarum*. Daarvoor kiest hij een letter uit: de Latijnse cursief, de loper van ons Lopend Schrift, zeg maar de italico. Deze werd in het Verenigd Europa van toen de eenheidsletter, ten koste van de nationale Duitse letter, onleesbaar gotisch kreng. En lezend in de schrijfcursus van Mercator, voel ik de hand van juffrouw Eufje weer op mijn bol: "houd de pen met twee vingers, duim en wijsvinger, vast, met losjes daarover de middelvinger..."

Die ene letter kwam er, het ene Europa kwam er niet. Met het individualisme kreeg het nationalisme de overhand. Iedere koning subsidieerde zijn eigen bijbelvertaling. Het dialect van Luther werd Algemeen Beschaafd Duits. Zonder onze Statenbijbel geen ABN! Deze laatste werd zo druk bestudeerd dat de gebruikers het onmogelijke verwachtten: een register op dat Godsgeschenk. Bij het vorderen van de Gouden Eeuw werd de onmogelijke man daarvoor zelfs gevonden, op twee dagreizen van Amsterdam:

Abraham Trommius (1633-1719). Hij schreef de *Volkomene Nederlandsche Concordantie ofte Woord-Register des Ouden en Nieuwen Testaments*. Als ik opkijk, zie ik hem liggen, in leer gebonden, drie folianten met kolommen vol woorden en cijfers: Leeuwarden 1750-1754.

Dooiere pier dan Trommius niet denkbaar? Valt mee. Mooie, mede in rood gedrukte titelpagina, waarop het drukkersmerk met de hartverwarmende woorden: *zo leeft de wetenschap*, onder het opengeslagen boek van het eigen, vrije onderzoek.

Dat deze bijbelse boekhouder toch een echte mens is geweest, ontdekte ik onlangs in het voorwerk van Deel I. Daarin zijn auto-bio: *Bevindingen van hemselven gedurende syn levens-loop*. Daarin kom je een mens tegen van vlees en bloed, Bram Trom, net als wij nog op stap in Frankrijk, in Agen, de plaats waar Julius Caesar Scaliger begraven ligt, in het Augustijnenklooster. De paters zijn de Ommelander dominee terwille en brengen Trom naar de grafsteen van de humanist. Daarop de tekst in de kapitalen van het oude Rome, in de cursief van Mercator, in het Lopend Schrif van juffrouw Eufje: dat Scaliger daar echt onder ligt. De paters krijgen niet iedere dag een dominee uit Groningen op bezoek. De man wordt verwend. Trom krijgt aangereikt wat sinds 1558 nog over is van het ooit zo schitterende studiehoofd van vader Scaliger. De notaris van Nederlands beide Testamenten geeft daarvan niet geheel onbewogen acte:

” ’t welck we ook in handen namen ende besagen als zynde een doode reliquie van dat levende brein dat eertijds daarin geweest was.”

DE KLANKWETTEN
VAN KASTENMILLER

Als ze me vragen - en dat doen ze wel eens - wat is het mooiste woord uit je dialect? Dan hoef ik niet na te denken: *ons*. Een heel gewoon woord. Het komt in alle dialecten en in het ABN voor. In de meeste gevallen wordt het ook op de algemene manier uitgesproken. Pas bij afwijkend gebruik spits ik mijn oren. Waar precies brengen ze dat zo te pas? Zo toch nog even aandacht voor zo'n grijze muis als een bezittelijk voornaamwoord. Mèt hier de opmerking dat die muis in Brabant helemaal niet zo grijs is. Niet vanwege de klank. Wel vanwege de maatschappelijke connotatie. Het woord wordt zo gebruikt dat je cruit kunt opmaken dat er in Brabant niet alleen sprake is van een heel eigen taal maar ook van een karakteristieke saamhorigheid. Zo'n muis neem je in je mouw stiekem overal mee naar toe!

Als geboren en getogen wordenaar heb ik uiteraard niets tegen woorden. Alleen al hun etymologie! Duitse maar ook Nederlandse woordenboeken zijn minder lekker leesvoer omdat bij al die woorden geen uitspraak wordt vermeld. Nee, dan mijn Webster, mijn Petit Robert! Daarin hebben de woorden een heel aparte charme: je ziet ze uitgesproken worden. Het lijken wel huisjes waarin taalklanken wonen. Soms hangen de bewoners van belendende huisjes gezellig bij elkaar over de heg. En er zijn huisjes die bijna eender zijn, bijna, omdat er toch verschillende klanken in wonen. Je kunt woordenboeken heel sensitief lezen. Bij *brienselen* (hinniken) voel je de nattigheid in je gezicht. En bij wapperen

(puur esthetisch het mooiste woord van Nederland) hoor je echt de vlag op een winderige prinsjesdag. Maar één ding blijft: hun eigenheid danken onze dialekten niet aan hun woordenschat. Die is in hevige mate gemeen goed.

Zo weinig als woorden een dialekt kenmerken, zo hevig doen dat de taalklanken. Iedere Goede Week moet ik weer lachen met die domme Petrus. Die hoorde toch ook bij dat stelletje dat alsmaar rondhing om die schreeuwlelijk van een Jezus? Petrus ontkent! Maar een vrouw ontmaskert onze eerste Paus in opleiding: welles, hij spreekt met dat zelfde toontje als die andere schobbejakken! Zij spreekt dat uiteraard niet, maar ze herkent de tongval, het toontje, het klankkarakter van de *loquela*, het taaleigen waarnaar Gezelle zijn beroemde dialektijdschrift heeft genoemd.

Nu in deze tijd arm en rijk door hetzelfde deftige onderwijs worden opgeleid en ieder sollicitatiegesprek gevoerd moet worden in liefst zo vlekkeloos mogelijk ABN, worden de laatste dialektresten uit onze voertaal verwijderd. Wie duidelijk laat horen waar hij vandaan komt wordt misschien hulpconciërge, zeker geen rector van de school. Het gevaar zit dan niet in een paar afwijkende woorden. Een zachte g kan er bij gematigde antipapisten nog wel door. Sporen van slepen stoottoon hebben toch iets creatiefs-Limburgs? Maar de oerklanken die wij bewoners van een nog niet ontdekte uitloper van het verder allang ontgonnen Peelmoeras uitstoten? Daarvoor gaan we terug naar het voor de Brabantse dialekt-

kunde zo belangrijke jaar 1937. Die zomer begint Meester Kastenmiller me voor te bereiden op het toelatingsexamen voor Gymnasium Sint Norbertus te Heeswijk. Het sommenboek heet WIE WIL DIE KAN. Wie niet kan krijgt dus op z'n donder... Zo zijn er de Grootste Gemene Delers en de Kleinste Gemene Veelvouden zo al niet op school dan wel thuis gedurende een reeks van jaren ingeslagen. Nu probeert Kastenmiller er althans bij mij de Meest Rotte Streektaal van Nederland uit te slaan, met de roede van zijn gramschap. Daarbij jaagt hij niet op woorden die echt vieze dingen aanwijzen en toch zo te horen redelijk beschaafd klinken zoals *gemak* (mannelijk schaamdeel) of *klink* (vrouwelijk schaamdeel) maar desnoods wel op heel vrome woorden met extreem-lange = extreem-onbeschaafde draagvokalen als bij *gluu:ve* in het heilig *broe:t* van *óns'ie:r*. Er is nog ruim een jaar te gaan maar daarin kan Kastenmiller er niet uitpraten wat ons moeder er in tien jaar heeft ingekwekt. Hij beperkt zich dan ook heel wijs tot de hoofdvervuilers van het beschaafd Nederlands taalmilieu: de MOK's, de Meest Onbeschaafde Klinkers van ons patois. Daarin hoort hij nog de oudwestgermaanse drieklanken naklinken van Clovis voor zijn doop. En dat kan niet. De Norbertijnen zijn geen ordinaire volksmissionarissen op blote voeten, maar kanunniken, heren met een zeer verzorgde eredienst en als misweekpredikanten sprekers van het gewijde woord in een uiterst zorgvuldig Nederlands. Alles krijgt hij er niet meer uit. Wel nog, als ik voldoende mee

werk, de hoofdklanken die om hun rauwheid naar het verhemelte om wraak roepen. En dat is maar goed ook want met die extreem-lange veldgeluiden zou ik de mensen de kerk niet in- maar uitpreken. Hele woordreeksen krijg ik mee naar huis: een, twee, been, teen, scheen, oog, oor, koot, loos, hoofd, oogje, etc. etc. Als het studiejaar om is geeft Kastenmiller me één op de tien kans dat ik zal mogen toetreden tot de Witte Linie van de Verkondigers van het Zuivere Woord.

Zomer 1938 rijd ik met ons moeder door de Abdijpoort langs manshoge rode canna's naar het Slotje en daar, in het oude hart van Berne, word ik neergezet aan een tafel met daarop een vingerdikke glasplaat, en daaronder niet zo best gelukt schilderwerk van als ik me goed herinner ene Bosch of Breughel. Urenlang rekenen, schrijven, gebeurtenissen uit drie soorten geschiedenis en de hoofdpunten uit de Ene Ware Leer, tot ik zeker weet: ik ben gezakt!

Maar dan gaat de deur open en komt Meneer Neerlandicus Anselmus van der Biezen o.praem. binnen met mijn wapperend opstel en een grote pot Abdijbier, voor het mondeling. Het opstel wordt uitbundig geprezen. Hij kon zijn ogen niet geloven, wel drie keer heeft hij het gelezen. Maar naarmate het bier zijn uitwerking niet begint te missen kan hij zijn oren niet meer geloven. Ik moet vertellen over de werkzaamheden op het land, in de stal, over ons paard en onze Fikkie en naarmate ik verbaal dieper binnendring in de geheimen van het landleven langs de Maas, laat ik de klankwetten van

Kastenmiller verder achter me. Van der Biezen zit sprakeloos. Hij is majoroloog, allesweter van het Meierijs en als zodanig correspondent van de Amsterdamse Dialektencommissie. Binnen enkele maanden zal ook ik met hem aan een tafeltje zitten in die grote recreatiezaal, om onder zijn leiding mijn lijst in te vullen. Maar zo ver is het nog niet. In het heden van toen krijg ik nog een pot bier. Naarmate mijn mondeling vordert worden zijn oortjes roder en roder boven zijn witte pij. Zijn bonnet ligt tussen ons op de tafel van Brueghel, afgenomen voor het spraakmakend mirakel, voor dat tetterend taalfossiel daar binnen handbereik voor hem. Kijk, ja, luister, hier in de Meerij zitten ze ook wel weggeplakt achter de Sint-Jans-klokken, Het Offer en Kruistriomf, maar desondanks heeft het oorspronkelijke vokaal systeem de laatste vijfhonderd jaar gruwelijk geleden. Bij ons, in de oligotrofe *Méere* (strangen) van de Maas zijn de hoofdwortels van dat bestel zeg maar ongeschonden bewaard gebleven. Als hij na luisteren en herluisteren de structuur onder mijn extreem lange realisaties en derzelver verkortingsprodukten begint door te krijgen, kent zijn enthousiasme bijna geen grenzen meer. Het kasteel hier heeft een monumentenschildje op de deurpost, en zoiets zou ik ook moeten hebben, een armband of toch minstens een speldje, als laatste spreker van een uitgestorven taal. Maar er is nog meer... Wat, zal ik nooit meer weten want er wordt geklopt en een broeder (*enen buk* in het Heeswijks) vraagt of we nog niet klaar zijn, het meeste volk is al weg en

ons moeder wordt nu ongeduldig. Van der Biezen o.praem. doet ons uitgeleide alsof we de weduwe en de enige zoon zijn van Claudius Civilis. Veertien dagen later ben ik geslaagd. Na een zeer lang examen, zegt onze vader diezelfde avond nog in de Witte Raaf tegen Kastenmiller. Die wil dat graag geloven, een verlengd examen, hij heeft er lang en hard aan moeten trekken!

In september verlaat ik voorgoed mijn bakermat, na een moeilijk afscheid van *óns pèrt*, *ónze V'ikkie*, *óns Mrie* en vooral *óns moedder*. In mijn biesen dubbelkoffer sjouw ik een groot gipsen beeld mee van *óns lievròw* en een kruis met *óns zeliervenie:rop*, en nu pas weet ik hoe overbodig heel dit verhaal is. I'r is maar één woord in wat voor Brabants dan ook dat het mooiste is, het dierbaarst en meest zeggend. Kastenmiller zou er geen bezwaar tegen hebben gemaakt. In het onderdeel taalkundige ontleding heb ik het al in 1938 vlekkeloos benoemd, gezeten aan de tafel van Bosch, nog helemaal nuchter, in het klokhuis van Abdij Berne, vlak voor me door een groot streektaalvorser de liefde voor mijn moederstaal zou worden ingestort: bezittelijk voornaamwoord, eerste persoon, meervoud.

SPREEK, MUZE,
UW DIENAAR LUISTERT

In 1931 lees ik mijn eerste boek. Echt? Nou ja, het is een leugen met een dermate groot waarheidsgehalte dat ze makkelijk wordt vergeven. Maar ik moet ze wél biechten. Als ik van juffrouw Eufje de letters leer lezen maak ik huiswerk dat ze helemaal niet heeft opgegeven. Thuis hebben ze maar één boek. Daarin vind ik haar B weer terug, de M en de D. Dat boek ben ik nu voor 't eerst echt aan 't lezen: *Het boek voor moeder en dochter*, een uitgave van Romen en Zonen te Roermond, en Bekker te Amsterdam, eerste druk, 1906. Mietje Schamp is dan nog lang mijn moeder niet, pas 16! En het zal nog langer duren voor ik Jan van der Marck in Nijmegen tegenkom: een nakind van Romen en Zonen, en als kunsthistoricus al vlug een beetje beroemd met *Neo-realisme in de schilderkunst* (Amsterdam 1960). Daarover verderop wat meer.

Het boek voor mijn moeder en zusters had ooit de faam door de hemel te zijn geïnspireerd. Er staat dan ook ontzettend veel goeds in. Maar op het terrein van intieme opvoeding staan wel 's dingen dat je denkt: soms slaapt zelfs de H.Geest! Bv. bij de verstandige raad: "zorg dat uwe meisjes vooral voldoende gekleed zijn..." Allicht, in al dat Hollands weer. Maar dan springt toch nog die XIX eeuwse aap uit de mouw: "...opdat niet bij haar spelen, springen of zitten de eerbaarheid gekwetst worde." De H.Geest, toch al allergisch voor dat zedekundig gezever van wat ooit de Kaninefaten waren, dut even helemaal in: "Laat de kinderen niet lang wakker te bed liggen, gewen ze te slapen met de armen boven de dekens..." Mijn moeder had 't gelukkig te druk met 't stop-

pen van onze kousen om zich van dit soort onzin ook maar iets aan te trekken. Volgt ter afronding nog een citaatje uit moeders boek: "Een groot gevaar voor het schaamtegevoel zijn niet alleen zedeloze maar ook lichtzinnige, losse platen, prenten, schilderijen of beelden." (p.239)

Mijn eerste boek kocht ik in 1936 op de dinsdagse markt in Oss. Anderen kozen voor hun flap een eendagskuiken in een papieren tuut. Ik dat boek: *Een liefde in de wildernis*. Op de veelkleurige kaft loerde een woudloper door een spleet in de wand van een blokhut naar binnen. Echt een boek voor mij. Ik *wist* al wat woudlopers waren! Wat zag die woudloper? Tussen de tekst zwarte prenten met een hele mooie moeder, wel een beetje los gekleed. Met los bedoel ik dan het los van die losse prenten en platen uit ons BMD. Gofferdomme, zegt vader, waar haalt tjong tfandaan! Hij licht de moor van 't vuur, en mijn mooie losse moeder verdwijnt in de vlammen van onze Küppersbusch. U gelooft het niet? Was het maar gelogen.

Hoe kan nou zo'n jongetje dat met porno thuiskomt geroepen worden tot de dienst des Heren? Gods wegen zijn niet altijd onnaspeurlijk. Die weet precies wat voor jongetjes Hij nodig heeft. Ik herinner me een Kerstmis met sneeuw zover je zien kunt tussen de Sint Jan en de Sint Steven. 's Nachts hoor ik de muziek van koe-kettingen, het gestamp van de paarden. Ik beleef ons eigen huis als een enorme Kerststal. En dan ben ik, al lid van de Gideonsbende, op school ook nog eens heel gelukkig met een verhaal uit het *Leesboek van de Bijbel*, over de

roeping van Samuel. Het voelde alsof ik van Sam een wedergeboorte was. En *mijn* moeder was dan weer een wedergeboorte van die van *hem*. Sams moeder heeft net als die van mij de merkwaardige gewoonte om te praten met het geluid uit. De lippen bewegen zonder iets te zeggen. De vader van Sam ergert er zich aan. Die denkt dat ze aan de sherry heeft gezeten. Zo'n 3000 jaar later gaat het er bij ons thuis net zo toe. Moeder staat aan haar Küppersbusch voor 12 man pap te roeren. Al roerend praat ze zonder iets te zeggen, in zichzelf gekeerd, prevelend, boos, verontwaardigd omdat ook vader denkt dat ze aan de sherry heeft gezeten. Op zo'n pap-dag kom ik thuis van school nog helemaal in de ban van Sam. In de nacht schrik ik wakker. Ik heb duidelijk mijn naam horen roepen, en weet meteen wat er aan de hand is. *Spreek Heer, Uw dienaar luistert*, zeg ik heel zachtjes. En zo kom ik op het seminarie, op de *humaniora* van de Norbertijnen in Heeswijk terecht.

Om van zo'n seminarie af te komen, heeft ook weer veel voeten in aarde. Om te beginnen zijn er natuurlijk de genademiddelen van onze Moeder de H.Kerk die het afleggen tegen de inmiddels wakker geworden hormonen. Verder zal de lezer het moeten doen met wéér een verhaal: over mijn wedervaren in het studiejaar 1942-1943. In dat jaar raak ik mijn roeping kwijt aan de Muze. De vijfde klas van gymnasium Sint Norbertus heet niet voor niets de *poesis*. De bevrijding van een al heel vroeg opgedaan ideaal begint dan met een bijzondere vriendschap waar de kanunniken best wel een beetje trots op zijn. Het is

zelfs een clustertje van bijzondere vriendschappen. Sommigen hebben het hoofdaccent liggen op de nieuwe schilderkunst, anderen op de danmalige avant-garde van de poëzie. Beide voorkeuren inspireren elkaar. Het eerste wat ik me herinner zijn de monografieën uit de Amsterdamse reeks *Nederlandsche schilders van dezen tijd*, A.C. Willink door Pierre H. Dubois, en Raoul Hynckes door J.H. van der Hoop. Uren heb ik erin verkeken. Als ik me niet vergis kwamen ze het seminarie binnen via de sjieke moeder van zo'n bijzonder vriendje die ook aan een bijzondere ziekte leed: ze kon 's nachts niet slapen. Dan verpoosde ze zich met reproducties van schilders "van dezen tijd". En las ze in de nieuwste bundeltjes van de nieuwste dichters. Het sjiekste van deze moeder was wel: dat ze uitgekeken, uitgelezen, al die boeken meegaf aan het bijzonderste van al onze bijzondere vriendjes. Is dit verhaal na ruim 70 jaar nog wel betrouwbaar? Maakt de herinnering van feiten op den duur plaats voor de herinnering van herinneringen? Om de waarheid te kunnen vertellen moet je soms wat liegen.

Wanneer ik voor 't eerst *echter* tegenkwam ben ik vergeten. Mei 1940 hoorde ik via de radio een onzer ministers het woord *drastisch* gebruiken: ze zouden zich vanuit Den Haag wel 'ns even drastisch tegen de Mof verzetten! De volgende dag zat het hele stel in Londen. En in 1942 leer ik er weer een woord bij: *stofuitdrukking*. Daar zijn onze magische realisten heel erg goed in: in de weergave van de materie. Ik raak er niet op uitgekeken, op hun ongelooflijk vakmanschap.

Maar echt geraakt word ik door de sfeer die over hun doeken hangt. Aan de *Untergang des Abendlandes* was ik nog niet toe. Maar in mezelf was toen iets belangrijks bezig met z'n eigen ondergang: de roeping verdween. Op een angstaanjagend stadsbeeld van Willink loopt een vrouw met een brief. Ik weet wat erin staat bij gebrek aan roeping niet meer welkom op de *retborica* = zesde klas. En bij Hynckes ervaar ik hetzelfde: touw, spijkers, een hamer als de *arma christi*: de folterwerktuigen zonder Christus. Deze twee schilders hebben mij vermoedelijk onbewust in een moeilijke levensfase enorm gesteund, Carel en Raoul. En met de neo-barokke katholieke kunstenaars had ik niets. Zelfs niet een beetje met Charles Eyck. Halverwege de opgang naar de kapel hing zijn Gerlach, vroom en mooi en levensgroot in melkglas. We kwamen er ieder ogenblik langs zonder iets te zien, te denken, te voelen.

Treur ik bij de magische realisten om een verloren roeping, door de allernieuwste dichters - ik geloof zelfs dat dit tegelijkertijd gebeurt - word ik weer in een ongekende levensvreugde opgenomen. Teruggekeerd in de wereld, voel ik me opnieuw geroepen, door de Muze, en ik luister. Door haar jongste dichters te lezen. En opnieuw doet zich hetzelfde verschijnsel voor: met de neo-barokke Anton van Duinkerken maak ik geen contact. Ik beleef hem als een eigentijdse voorvader. Een dichter die Bilderdijk heeft gelezen, en glinstert van de *sensus catholicus*: hij zweet wijwater. Tegelijkertijd houden we nog van de man. Van zijn vers tegen Mussert. Van een paar uit het kamp gesmokkelde Gestelse liederen. Die hectograferen

we clandestien op de persen van onze schoolkrant. We houden van hem als van onze ouderwetse moeder.

De bundels van de jonge, opstandige, ongelovige Dertigers komen 1942-1943 royaal tot onze beschikking. Dank zij de sjieke moeder van onze bijzonderste vriend. Of wat prozaïscher: dank zij de leeftijd waarop je in het genot wordt gesteld van een aantekening op je stamkaart: dat je in aanmerking komt voor een tabaksbon die op de zwarte markt goud waard is. Als wegwijzer fungeert *Dichters van dezen Tijd* (oogst 1940), verzameld door DAM Binnendijk, in 1941 te Amsterdam verschenen. Daar staan ook oude dichters in als Bloem en Marsman, Keuls en Engelman. Maar ons is het te doen om dichters als Jacques van Hattum, Gerard den Brabander en A. Marja. De laatste herdenkt in *Moment Sentimental* zijn overleden moeder. Die boef heeft me in mijn verdriet om het verlies van mijn eigen moeder als niemand anders getroost. In die bloemlezing lees ik 't eerste gedicht van alle drie mijn grote poëtische moeders: Elisabeth Eybers, Clara Eggink en M.Vasalis. Pas jaren later leer ik van de laatste mijn eigen weg te gaan: een eenvoudige, voor iedereen verstaanbare taal te hanteren. Toen ik na mijn tweede bundel door de kritiek werd vernietigd, begin jaren '60, werd ik door Elisabeth in persoonlijke brieven, als dichter herkend en bemoedigd. Van Clara heb ik nooit een brief gehad. Maar mooi wel een heel grote foto. Over haar verderop wat meer.

Mijn 3 grote mannen in 1942-1943 zijn gewezen katholieken.

Als eerste noem ik Pierre H. Dubois, de auteur van het boek over A.C.Willink. Zoon van een katholieke klokkenmaker in Amsterdam, genoot op een seminarie in Sterksel zijn gymnasiale opleiding, literair journalist in Den Haag, dichter, essayist en romancier. Ik kom hem 30 jaar na Heeswijk tegen. Hij introduceert me bij Nijgh en Van Ditmar. Helemaal anders dan ik vond hij Van Duinkerken geen sympathieke man!

Mijn relatie met Bertus Aafjes is puur poëtisch. Bovendien: talent ontzondigt. Niks handen boven de dekens! De ex-seminarist van Haarlem is allang voor zijn *Voetreis naar Rome* een rolleboller. Zijn tweede bundel *Het Zanduur van de dood* (1941) leg ik voor een goedkeurende paraaf voor aan de nogal kortaangebonden surveillant: drs Chrysostomos A.Cornelissen. Die bladert met een vies gezicht even slordig door het minuscule boekwerk, en ziet dan boven op het voorste schutblad de winkelprijs staan: f 2.60 Ouders hadden beter moeten weten, zegt hij dan. Hijzelf trouwens ook. In *Après-midi* doet Bertus op p.25 tenslotte nòg een doodzonde:

*En ik, die stil en uitgestoten,
gezetten op de bedrand, teer
op wat voorbij is en genoten,
besluip haar en ik neem haar weer.*

Met Aafjes amuseer ik me. Met Ed Hoornik maak ik wezenlijk contact. Het is een katholieke HBS^{er} uit Den Haag, in Amsterdam als journalist op De Tijd. Daar houdt de jonge dichter het zo vlak naast of onder Van Duinkerken maar een paar jaar uit: hij doet wat veel later Hans van Mierlo al doet onmiddellijk na het

sollicitatiegesprek: hij zoekt zijn heil bij de overburen van Het Handelsblad. Als ik van Hoornik maar één gedicht mag kiezen, kies ik onmiddellijk zijn even lyrisch als episch gedicht *Mattheus* (1938). Pas nu realiseer ik me wàt me in dit gedicht zo enorm heeft geboeid: de lyrisch-epische toon waarin het is gezet. Hoornik roept met zijn woorden een wereld op waarin ik wil wonen. Met zo goed als geen middelen. Eenvoudiger taal kan niet. Riep Willink al een beeld op van XIX eeuws Amsterdam, Hoornik doet dat niet minder suggestief van het Amsterdamse centrum. Ik ben er nog nooit geweest. Door Hoornik voel ik me er al thuis. In 1944 bezoek ik Amsterdam aan zijn hand. Pas heel laat ontdek ik dat er nog iets wordt verwoord in *Mattheus* dat voor mij een grote rol heeft gespeeld. Mattheus is een uit het gekkenhuis ontsnapte gek die gedurende één nacht in volkomen vrijheid door het hart van cultuurstad Amsterdam dwaalt. Ik doe in 1944 hetzelfde. Maar hoeft dan niet meer terug naar het gesticht.

Misschien niet de beste, zeker de belangrijkste dichter voor mij dat jaar op de *poësis* in Heeswijk is Clara Eggink. Wat moeder bij het paproeren zei met geluidloos bewegende lippen, schreef Clara Eggink zomaar op! Een beetje boze, hulpeloze poëzie. Van een *stand-up poet* bij haar Küppersbusch. Ze mokt, pruttelt tegen. Tegelijkertijd zo aandoenlijk direct en kwetsbaar. Ik lees haar bijna in ongelooft. Dat zoiets kan. Haar eindeloos herlezend, laat ik mijn lippen geluidloos meebewegen. De sherry kan het niet zijn. A.Roland Holst heeft ooit verklapt dat ze iedereen onder de tafel dronk. Clara daarover zelf: "Maar ik dronk nooit onder 't werk!"

Haar teruglezend begrijp ik wat moeder al paproerend niet over haar lippen kreeg. De onvrede van moeder herken ik ook nog steeds in Vasalis en Eybers. Poëzie is helemaal niet zo wereldvreemd. Verleidt de Muze mannen met haar schoonheid? Of is ze een feministe met te weinig warmte en te veel sherry? Ik geloof dat ik buiten alle poëzie om nog steeds val op datzelfde soort iets te zacht gebakken vrouwen.

In ons bijzonder vriendschappelijk kringetje ging nog een bloemlezing van hand tot hand: *Stille Opmars* (verzen van de nieuwe generatie in Nederland) door FW van Heerikhuisen. (Amsterdam 1942) Die gaat dus enkel over die nieuwe Dertigers. Onnodig te zeggen dat ik met dat complete overzicht uren en uren heb doorgebracht. Ondanks het feit dat ik altijd boos gebleven ben op die Van Heerikhuisen. Mijn eigen Bertus Aafjes, mijn morele durfal staat er niet in! Staat er wel in maar niet met een vers. Slechts in een wegwerpde voetnoot: "In het werk van Aafjes komt die <aesthetische zuiverheid> langzamerhand meer naar voren, zonder dat ze de leegte erachter kan bedekken". Mogelijk heb ik de pijn gevoeld. Als Ad den Besten in *Stroomgebied* de dichters van de jaren Vijftig samenbrengt, word ook ik niet met een vers opgenomen maar met een rode kaart uit het veld gestuurd. Victor van Vriesland neemt me wel op in zijn beroemde *Spiegel*. Daar word ik dan door Komrij weer uitgegooid. Daar heb ik intussen wel vrede mee. Vroeg of laat kom ik er wel weer in. Dit jaar verschenen mijn *Verzamelde Gedichten*.

In 1943 arriveer ik weer in het ouderlijk huis. Ik denk dat vader dacht te weten wat de Abt hem vergat te zeggen: hier heb je je zoon weer terug! Hou je hem voorlopig goed in de gaten? Ik weet nog wat ik onmiddellijk te horen kreeg: daar hangt je overall, je klompen staan eronder! Maar intussen al tot het dichterschap geroepen, wist ik wel beter. Niets zo goed tegen losse streken dan in de eenzaamheid van het platteland vroeg op voor lange dagen met zwaar werk? Daarmee was vader een jaartje te laat. Vanuit mijn onvergetelijke *poësis* bracht ik voor hem een bloemetje mee uit Aafjes eerste bundel van 1940:

Muurbloem

*Er zijn vele wegen,
maar de juiste weg
is de weg er tegen;
niet de weg er onder,
dat is onderkruiperij;
niet de weg erover
dat is pluimstrijkerij,
maar de weg er tegen,
tegen alle wegen in
en dat is van de wijsheid
nog maar het begin.*

Die bundel heette *In Gevecht met de Muze*. Zelf heb ik met die Muze nooit gevochten. Vader verloor ervan. Na een gevechtspauze. Terug in de wereld moest ik in de arbeidsdienst. Maar de polders vielen droog. Voor de voedselvoorziening zouden daar grote boerderijen worden ingericht. Om voor zo'n

boerderij in aanmerking te komen, moest je het eindexamen hebben van bv de Winterlandbouwschool te Boxtel. Op die school kreeg je een Ausweis. Daarom deed ik er toelatingsexamen. Daar heb ik zeg maar niets van gebakken. Bedachtzaam jongetje herinner ik me nòg 'n som: hoeveel boompjes moeten voor een boomgaard worden aangekocht als het stuk grond daarvoor zo lang en zo breed is, met spitse en ronde uithoeken of inhammen van bijgaand formaat, als die boompjes 10 meter uit elkaar moeten staan? Was ik er maar niet aan begonnen. Maar mijn opstel over de dagelijkse praktijk van de landbouw langs de Maas was zo knettergoed dat ze in Boxtel die twee-, driehonderd boompjes teveel niet zo erg vonden. Van het toelatingsexamen herinner ik me nog de mede-examinandi. Velen van dik in de 40, de koppen nog verbrand van de zomerwerkzaamheden. Polderpioniers met veel geld en de ambitie het op een boerderij daar nog ooit ver te brengen. Ze bejegenden me vijandig. Hoe stom ik ook was, ze voelden zich bedreigd. Terecht. Zij zakten, ik mooi niet, dank zij een verhaal over genoemde landbouw van 20 pagina's met een prachtig citaat erin van Gezelle's *Spaman!* Maar het studiejaar in Boxtel was nog niet begonnen of de Moffen trokken de bijbehorende Ausweis weer in. Ik dook onder in Megen. Daar kreeg ik van de Franciscanen mijn laatste klas op Gymnasium Sint Antonius. En op mijn onderduikadres mijn eerste kus van een jodinetje: Jenny Zwanenberg.

Na een wat moeizaam verlopen bevrijding, na een wat

moeizaam behaald eindexamen Gym- α , na een nog moeizamer verkregen kandidaatsexamen, begin ik dan eind jaren '40 in de Vox Carolina aan mijn carrière als dichter. Die verloopt voorspoedig. Na een pijnlijke ervaring die er per ongeluk aan voorafging. Van het drama ben ik heel veel vergeten. Op de kern ervan na. Thuis had ik poste restante. Want ik kende mijn Pappenheimer. Maar er ging iets fout. Mijn eerste bundel nogal hemelse gedichten liet ik illustreren door de Ravensteinse Kunstenaar Piet Koppes. De gehele oplage (1 ex) schonk ik, afhankelijk jongetje, aan de Abt van Berne in Heeswijk. Die bundel kreeg ik 60 jaar later onbeschadigd weer terug. Mijn tweede, kennelijk wat aardser geïnspireerde bundel stuurde ik op aan een uitgever. Die zag er poëzie noch brood in. En stuurde vermoed ik expres het beste wat ik in me had terug naar het adres van mijn vader, met een heel kort begeleidend schrijven: dat hij geen uitgever is van pornotroep. Als ik me van geen kwaad bewust op een gegeven moment met veel moeite losscheur uit de historische grammatica van Schönfeld om een weekendje thuis door te brengen, maakt vader korte metten met me. Hij ontsteekt in heilige toorn. Hij leest iets voor uit de brief van de uitgever. En zegt ten slotte: hadden ze je bij de bevrijding daar op de brug in Grave maar dood gegooit! De opgestuurde bundel heeft hij niet teruggegeven. Die is ongetwijfeld in de Küppersbusch verdwenen. Die briefvredebreuk heeft me diep geraakt. Ben ook best wel 'n paar weken boos geweest. Maar langer niet. Ik wist wat er in hem

omging. In zijn klompen zou ik 't zelfde hebben gedaan. Ik begrijp dan ook waarom het tussen ons nooit meer is goed gekomen. Al spoedig na het *auto-da-fe* voelde ik me een vrij man. Aan de hand van de Muze begon ik te Nijmegen in de *Vox Carolina* aan mijn carrière als dichter. In 1952 verscheen mijn debuut: *De Keerakker*. Zeventig jaar later liggen dankzij het typografisch genie van Ted Boekelman mijn *Verzamelde Gedichten* verkrijgbaar bij Eleboek in Huissen. In de hemel zitten mijn moeder en schoonmoeder achter een naar Gods beeld en gelijkenis gebakken taartpunt in *Chez André* elkaar mijn mooiste verzen voor te lezen. De moeders van Sam en Clara Eggink schuiven aan met een altijd vol blijvend glas met sherry. Vader is nog niet van de partij, zegt Sint Petrus. Hij moet nog 100 jaar nablijven in het voorgeborchte. Omdat hij een pakje met 't mooiste wat een puber kan maken in die Küppersbusch heeft gemieterd.

In het diepst van de hemel zit Lucebert te spelen met de monstertjes die hij zelf op aarde heeft getekend, en bij uitzondering van Sint Petrus mee naar binnen mocht nemen. Waarom heb je niet met ons meegedaan? In de hemel is dat helemaal geen moeilijke vraag. Ik zeg: voor jullie revolutie beschikte ik niet over het vereiste arsenaal. Bovendien: ik had mijn eigen revolutie een jaar of wat eerder al achter de rug. Toen ik hem in Amsterdam op *De Kring* eerste helft jaren '50 ontmoette, werd ik bijna hardhandig verwijderd. Eerlijk is eerlijk: ik was er ook niet uitgenodigd. Terwijl hij me nu een glas mede aanreikt, lacht hij met een nog mooier lachje dan hij op aarde al had.

*ERST SIEGEN,
DANN REISEN*

In het schooljaar 1942-1943 leid ik een dubbelleven. Overdag ben ik gelukkig met mijn net ontdekte poëzie van de jongste dichters. 's Nachts kan ik niet slapen van de hitte in de hel. *Lex dura, sed lex!* In de prille lente fiets ik van Heeswijk naar Vught. Daar moet een psychiater uitzoeken of ik wel geschikt ben voor de priesterlijke staat. Diezelfde neuroloog zal een paar jaar later landverrader Alphons Bouwman zachtmoedig de hand boven het hoofd houden. Mij behandelt hij in een uur tijd zo lomp dat zijn wrede opmerkingen nog altijd een beetje voor napijn zorgen. Maar: nog niet buiten of er gebeurt iets bijzonders. Van de fietstocht terug geniet ik nog steeds het nageluk: van een niet te dragen last bevrijd. In de Griekse les lezen we Homerus. Daarvan ben ik diep onder de indruk. Van de reizen die Odysseus maakt in de Odyssee. Ergens onder de rook van Berlicum kom ik door een prachtig landschap. De hoeven hebben luiken in de kleuren van een bovenhorig kasteel. Daar hoor ik ze zingen, de Sirenen. Ik wil er naar toe.

Zomer 1943 verlaat ik het seminarie. Vader krijgt een brief met tekst en uitleg. Pas zéér onlangs hoorde ik wat daarin stond: U krijgt Uw zoon terug met een zeer bijzonder talent. Juist daaraan heeft de katholieke samenleving grote behoefte! Doof dat licht niet onder de korenmaat! Vader moet van dat talent niets hebben. Ik antwoord met een hongerstaking van 24 uur: zonder de genademiddelen van onze moeder de H.Kerk niet langer vol te houden. Maar die rotmoffen komen me te

hulp. Oktober duik ik onder. Op mijn onderduikadres in Megen hebben vader en moeder Boeyen dan tenslotte toch nog een zoon! De dochters Mia en Gerda zijn pardoes in het genot gesteld van een echte, levensgrote broer. Die hebben er al een zusje bij: het jodinetje Jenny van Zwanenberg, clandestien gedoopt als Willy Huybens. Veel bewegingsvrijheid heeft Jenny niet, maar met zo'n knappe gymnasiast in haar *hiding-place* is ze toch weer een beetje terug in de bewoonde wereld! Gelukkig jaar voor mij in Megen. Maar eerlijk is eerlijk: de Sirenen zelf zijn ook niet ontevreden. Jammer voor Jenny, in de Paasvakantie ga ik doen wat voor haar niet is weggelegd: reizen. Ik wil iets meer zien van het land dan Nijmegen en Den Bosch. Als aankomend dichter ontdekt door Dantevertaler Christinus Kops O.F.M. laat ik mijn haren groeien. Tot ergernis van mijn vader. Hoe lang? Is nog te zien op een foto van Mia en Jenny: twee warme kandelaars: ik als hun allerheiligste er tussenin.

Boerenapostel Gerlacus van den Elsen zegt over de opvoeding van nog niet uitgeruide jongemannen: hou ze in 't oog, vooral op zondagmiddag! Toen hij zelf jong was kon dat nog. Er waren geen fietsen. Daar is intussen de trein bijgekomen. Deze is in 1943 duur. Maar ik heb mijn tabaksbonnen opgespaard en goed verkocht. Hotels zijn onbetaalbaar. Vanuit Huisseling ken ik een Mevrouw de Wit: een beeldschone, vrijgevochten maar vooral warme weduwe met 2 jonge, levendige kinderen. Ze verhuist naar Den Haag. Bij haar mag

ik logeren. Ik arriveer per trein. Die trein is in 1943 behalve duur ook gevaarlijk. Maar hoe gevaarlijk ook: ik moet en zal reizen. Jachtvliegтуigen duiken om de haverklap neer uit de hemel (de Heer zij geprezen), draaien een paar rondjes tot hopelijk alle reizigers zijn uitgestapt, en vervolgens raffelt de boordschutter de stoomketel van de loc lek. De voorste coupés zijn 't minst geliefd. In alle coupés zijn ondertussen de leren riemen waarmee je de raampjes kunt omhoogschuiven of neerlaten, afgesneden. Mooi spul om de schoenen mee te lappen. Onderweg word je regelmatig door de Moffen gecontroleerd. Maar mijn valse paspoort werkt uitstekend. Hoe langer de oorlog duurt, hoe groter de verzameling lek geschoten locs op de stations! Heerlijk om te zien!

Ik heb al met al twee, drie brave films gekeken, zelden of nooit getelefoneerd. Niets van Nederland gezien. En arriveer per trein nu mooi wel in Den Haag. Mevrouw De Wit blijkt nòg iets knapper dan ze in Huisseling al was. En lief! Haar groep-achttertje krijg ik een uurtje mee: die leert me even alle foefjes met de tram. Wat ik in Den Haag precies heb uitgevoerd weet ik niet meer. Zoals altijd later in een stad loop ik er de plattegrond zodat ik om me heen kijkend me een beetje kan oriënteren. Ik heb zeker de musea bezocht. Ik doe ook iets wat ik eigenlijk helemaal niet mag. Ik ga naar de film *La Habanera*, met de zaalvullende impact van Zarah Leander. Ik herinner me nog steeds haar stem: als van een hert in de herfst. Ze zingt: A-B-C-D-E-F-G - *ganz der Garten ist*

voll Schnee:... In Heeswijk had pater Projector de hand voor de lens gehouden. Hier krijgt ze alle ruimte. Het is de eerste film in mijn Nieuwe Wereld. Uiteraard 'n UFA-film, en ik moet er dus het Duitse oorlogsnieuws bijnemen. Foei! Maar in Den Haag ben ik niet de enige. Daar zetelt ook woordenboek Van Goor. Die komt 1942 wéér uit met een door omstandigheden uitgebreide editie van DN. *Pimf* stond er in 1940 al in als welp in de HJ. Nu is een grote lijst afkortingen toegevoegd. UFA staat voor *Universal Film AG*. Een *Stuka* is een *Sturzkampfslugzeug* dat boven onze afblazende locs schitterde door afwezigheid, *abgestürzt*. Niet zo mooi. Daarvoor heb je de PK: de *Propaganda Kompanie der Kriegs-berichter*. Prachtig zoals die onweerstaanbare stuka's neerduiken op de geallieerde troepen! Horen en zien vergaat. Met dat geweld nog in mijn oren begint de filmzaal echt te schokken. Achter mijn rug herinner ik mij een kazerne en een kunstzaal. In deze laatste zit het Centraal Bevolkingsregister. En dat wordt juist als ik naar die foute film zit te kijken gebombardeerd door de RAF. Buiten, zie ik nog net zo'n Dakota laag overvliegen. Niks vlug wegwezen. Rustig even terug om te kijken of 't is gelukt. Dakota? Ik zeg maar wat. Op de grond liggen enkele mensen die niet meer kunnen opstaan, verlamd van schrik. Ik was nooit bang. Niet in die treinen. Niet in Den Haag. En al helemaal niet in Amsterdam. Ik kende de stad al van Vondel, Carel Willink en Aafjes en Hoornik. Ik heb er vooral rondgelopen: de binnenstad, de grachten en gevels, het Begijnhof, het fietspad

onder het Rijksmuseum, de Spiegelgracht aftredend in me opgenomen. De logeeraadressen had ik verder van medestudenten in Megen. Daar studeerden veel Friese jongens. Lang voor mij bv. Titus Brandsma. Rector Caminada in Venray had ook al zo'n Friese naam. Van klasgenoot Kramer ben ik de voornaam kwijt, ik denk Rintsje. Hij nodigt me uit bij hem thuis langs te komen in Sint Nicolaasga. In die katholieke enclave heeft ook de kantonrechter van Clara Eggink gewoond. Maar dat weet ik dan nog niet.

Hoe kom je eindje oorlog van Amsterdam naar Sint Nicolaasga? Ik herinner me nog slechts één traject: de Lemmerboot die Amsterdam dan nog steeds verbindt met Lemmer. Die wordt regelmatig beschoten. Ik neem de nachtboot, en slaap op het dek tussen Amsterdamse voedselzoekers. Onder de Flak: *Flugzeugabwehrkanonenbatterie*. De tocht verloopt ongehinderd. Verder weet ik enkel nog dat het verblijf in Sint Nicolaasga me is tegengevallen. Men sprak er enkel Fries, en ik wist niet hoe gauw er weer weg te komen. Om thuis spoedig opnieuw heimwee te krijgen naar die gekke buitenwereld.

Echt heimwee heeft in Megen een klasgenoot uit Maastricht. Hij wast er zijn handen in de Maas en zegt: dit water liep vanmorgen nog langs ons huis! Ik zeg: onder de spoorbrug door in Ravenstein! Want ik wil reizen. Ik wil Maastricht zien. Daar de brug zien van de Romeinen. Het Vrijthof. De kerken. En die zie ik, eind zomer 1944. Nog even en we worden bevrijd. Maar er vallen nog bommen. Zo ook in

Maastricht. Ik reis er heen. Niet om te herdenken en te treuren. Om de stad te zien. En wat verder in de tijd Luik en Aken. Om in onze mooiste, zuidelijkste en muzikaalste stad van het land rond te lopen. Wandelen en meten hoe groot ze is. Misschien heb ik wel gedacht: om te ruiken hoe daar de bloemen geuren die bij ons in 't Noorden nooit opengaan!
Fernweh.

Niets vermoedend arriveer ik er op de dag van de massabegrafenis. Het is een hete zomerdag. Ik sta bij de Dominicanenkerk, het mortuarium van waaruit de begrafenis plaats heeft. Daar sta ik met de zakdoek voor mijn neus. De uitvaart heeft plaats met vierwielige platte, door paarden getrokken landbouwwagens. Kist naast kist naast kist. Uit die kisten druipt het lijkvocht. Ik sta daar zonder mijn klasgenoot uit Maastricht. Zonder wie dan ook die ik ken. Bij diezelfde kerk staat dan - ook met een zakdoek voor de neus - een meisje, maar iets jonger dan ik. Haar ouders hebben haar verboden te gaan kijken. Maar ze is toch weggeglip. In 1944 staat ze maar enkele meters bij mij vandaan: Anne Bos. Die trouwt later met de romanschrijver Geert van Beek. Vandaar dat ik weet dat ik daar stond met een Maastrichts meisje dat zich ook niet hield aan wat haar vader zei.

We zijn nog niet bevrijd of er komt een eind aan mijn carrière als stedenbedwinger. September 1944 wordt Grave ontzet. Vanuit Ravenstein zie ik de para's landen: hoe ze zweven aan die parachute. Niet hoe ze neerkomen. Ik pak de fiets en

ga kijken. In het torenhoge afweergeschut hangen de dode Duitse soldaten met gezichten van oude, bedorven, groene kaas. Hun Duits heeft opgehouden. Uit de prachtige uniformen van onze bevrijders klinkt óngehoord mooi Engels. Er is maar één bevrijder die ik me nog herinner: dokter Simon uit Chicago staat onder de boog van de Maasbrug. Dat Simon is een achternaam: niet Simon maar Saimen. Hij beweegt op en neer zijn hand boven zijn hoofd. Het is een mensenleeftijd geleden, en ik weet nog steeds wat hij bedoelde. Maar juist dan begrijp ik het even nog niet. Ik kom in een wapendropping terecht. Weer terug in de wereld, lig ik midden in een hoop manden met handgranaten. Simon verleent de eerste bijstand. Daarom weet ik ook zijn naam en dat hij uit Chicago komt. In een groen veldlazaret gaan voor mij de *doors of perception* open. Tot ik een week of 3 later afkick bij de nonnen in de stad. Ik kom tot helderheid naast Horst Blochmann. Die begint iedere nacht te schreeuwen en te krijsen. Hij heeft bij het Ladogameer gevochten. Daar kwamen de Russen in een soort schapenvacht elke nacht aanskiën over 't ijs. Onder hun pels een molotof-cocktail, tegen de Duitse tanks. Die Russen werden afgeschoten en stierven als fakkels die langzaam uitdoofden op het ijs. Bij pech werden de Duitsers levend gecremeerd in hun eigen tank. Zo kom je nog 'ns ergens, voor je leven verminkt, in bed.

In 1947 doet de Duitse mark veertig cent, in het zwarte circuit langs de grens. Dan reis ik het traject dat Horst

Blochmann niet meer was vergund: naar Berlijn. Die stad is dan ook voor mij onbereikbaar. Mijn einddoel is Göttingen. Vlak achter die beroemde universiteitsstad stuit ik op de grens met de volksrepubliek Oost-Duitsland. De Duitse studenten verwijten me dat Nederland nog steeds geen vredesverdrag met Duitsland heeft gesloten. In een overdaad aan vriendschap en gastvrijheid. Ze nemen me mee naar een college van Nicolai Hartmann. Deze heeft net als onze Strasser veel geleerd van Husserl. Hij geeft college à la onze F.J.J. Buytendijk: langzaam voor zichzelf hardop vooruitdenkend, met af en toe een sober gebaar om zich aan vast te houden. Regelmatig wordt hij onderbroken met applaus. Zijn studenten klepperen dan met de klep van hun lessenaartjes. Met de Duitse spoorwegen hobbel ik weer naar huis. Op de verwoeste stations zie ik weer dezelfde leuze staan als op de heenweg. In schreeuwerige letters die aan Hitler doen denken. Op muren die niet zijn omgevallen: *Erst siegen, dann reisen !!!*

September 1946 arriveer ik met een trein van de Nederlandse Spoorwegen in Nijmegen. Het station ligt in puin maar doet het nog. Ik word allerhartelijkst welkom geheten door een lange man. Ik heb nog nooit een echte prof gezien maar dit is er geen. Daarvoor ziet hij er te vriendelijk en te laaggeleerd uit. Hij is zichtbaar blij met mijn komst, en biedt aan mijn tas te dragen. Dat kan ik zelf. De man heet Dolf. Ook hij is gehavend en doet 't nog.

Zo is het ook met de stad. Het hart is kapot maar klopt nog. De straten zijn weer begaanbaar. De puinhopen liggen er torenhoog netjes bij. De Muchterstraat voert tussen stadsresten naar een zo goed als gespaarde doos. Daarin o.a. het Nederlands Instituut. In onze collegezaal het overschot van de Bibliotheca Neerlandica. Daaruit kon je een boek pakken, en mee naar huis nemen als je beneden bij meneer Wierdsma een briefje tekende voor ontvangst. Dat vergat je wel eens. Af en toe verdween er ook wel een boek. Op ons instituut stonden wat vaktijdschriften. *Onze Taaltuin* interesseerde me niet, *Het Venster* wel. Tegen de muur van het spreekkamertje stonden ook boekenkasten met ik weet niet wat voor boeken. Helemaal bovenop lag een ordeloze hoop van ingevuld teruggestuurde vragenlijsten van een Nijmeegs dialectonderzoek. Daar snuffelde ik wel eens in. Daarom weet ik wat voor vraag in zo'n lijst stond: hoe noemen ze in Uw dialect de menstruatie van een vrouw. Dat wou ik ook wel eens weten. De regels? Krimpen aan de Lek? Tante? Het antwoord uit Berg en Terblijft is me bijgebleven: komt hier niet voor!

Voor het echte leeswerk moest je naar de Van Schaeck Mathonsingel no 4 : het oude nonnenklooster Stella Maris. Daarin zat de Universiteitsbibliotheek met nog wat collegezalen. Het middelpunt van dit klooster der wetenschap was de leeszaal, in de voormalige kapel. Die was in de winter ook 's avonds druk bevolkt: vanwege de kolenschaarste. Dan waren alle tafels bezet. In het vroegere koor stonden de naslagwerken. De sarcistie was nu het tijdschriftenzaaltje. Met voor ons natuurlijk *De Nieuwe Taalgids*, *Het Leidse Tijdschrift* en de *Leuvense Bijdragen*.

In de winter, 's avonds tussen acht en tien was het op de leeszaal heel gezellig. Een meneer Eickelhof hield er dan toezicht: een zachtaardige man die weinig gezag uitstraalde, dat eigenlijk ook niet hoefde. Het silentium werd redelijk goed gehandhaafd. Maar meiden die teleologisch-manschappelijke colleges volgden zaten veel te veel rond te gapen. Wie moet zoiets verbieden? Bovendien: soms zat er ook wel een prof te werken. Niemand wilde daar dan tegenover zitten. Allicht niet. Een keer moest ik wel. Zo zat ik op een bitterkoude avond eens twee uur van Aanschijn tot Aanschijn tegenover Prof.Dr.St.Strasser: een heel geleerde, in het buitenland aangekochte psycholoog die ook filosoof, anthropoloog en pedagoog was. En dan gebeurt het. Als er echt nergens anders nog plek is, zoek je je heil maar bij die Strasser. Die kijkt - eigenlijk niet eens gestoord - even vriendelijk op, en schrijft dan driftig verder met een spetterende vulpen aan zijn zoveelste boek. Spetterend? Zeker. Ik zat bij thuiskomst onder zijn normatief-

pedagogische inktsprietten. Zo onmiddellijk in aanraking met het echte handwerk. Een week lang heb ik me niet gewassen. Zo geleerd en toch: zo intiem.

Ook nonnen zijn soms wel eens stout. Niet erg natuurlijk maar best wel eens per ongeluk ingeslapen met de handen onder de dekens. Zo'n non wordt dan gestraft in de kapittelzaal. En in die zaal nu zat onze Uitleen. Wat tafels en stoelen, vooral de kaartenbakken met de kaarten van alle boeken die heel uit de oorlog waren gekomen. Op alle tafels volop aanvraagbriefjes. Aansluitend zaten dan in een heel klein hokje achter een balie, in de voormalige alkoof van de Eerwaarde Moeder, de Diminutieven: linker- en rechterboezem van het hart van de universiteit: Mientjes en Swartjes. Met hun tegenvoeters, Smits en Kievits resp. bibliothecaris en conservator hadden we nooit van doen. Die zag je af en toe rondlopen in hun zondags pak. Ze straalden een verschrikkelijke geleerdheid uit, waar je nooit iets van terugzag. Bij de Diminutieven leverde je de briefjes in, en dan kreeg je meteen te horen wanneer je de gevraagde boeken kon ophalen. Mientjes was de oudste en chef de bureau! Dat kon je helemaal niet zien want Swartjes zat gewoon naast hem met hetzelfde werk. Samen en in vereniging stilden ze onze leeshonger. Waar die toe kon leiden zagen we dan op winteravonden aan de tafel van Strasser: die maakte dan met tegensputterende pen van alle boeken die hij gelezen had weer een nieuw boek. Van heel veel bijna niks? Ja, dat is wetenschap. Mientjes of

Swartjes nam dan wel je aanvraagbriefjes in ontvangst, maar dan kon het wel een dagje of zo duren voor je boek was gearriveerd. Later hoefde Swartjes in de uitleen in het Erasmusgebouw maar op een knopje te drukken, en zoef daar kwam het boek al aangezweefd. Nee, Wientjes heeft dat niet meer meegemaakt. Het voorrecht van de oudste te zijn wordt ooit narecht.

Hoe de Diminutieven hun uit te lenen boeken op Stella Maris kregen? Het overschot van de Nijmeegse Uitleen lag op verschillende plekken in de stad opgeslagen tussen de puinhopen. Waar precies stond op dat aanvraagbriefje. Maar hoe kwam dat boek dan op de Uitleen? Van die noodoplossing herinner ik me maar één man: de Boekenfietser. Hij zag er niet uit. Zijn ouwe fiets al evenmin. Tegen de 70. Verder weinig fiets en veel tassen. Ook als het voor de hond geen weer was, was het wel weer voor hem. Ben ik de enige die hem steeds zag fietsen? De enige die nooit een praatje met hem heeft gemaakt? Hij fietste zich voor de wetenschap, voor het veelbelovende tuig van de betere middenstand uit de naad.

Zeker, ook ik heb in Stella Maris college gelopen. Altijd in de mooiste zaal van allemaal: na binnenkomst meteen rechts. Daar zat ik aan de voeten van de historische reus uit Groningen, prof Post. Voor het tentamen Middeleeuwse Geschiedenis. Veel geestelijken liepen nog af en aan in een of andere pij. Hoe dichterbij de universiteit, hoe meer het straatbeeld begon

te lijken op een hortus clericus. Post niet. Die liep in clergyman. Hij had het gewapper van de Dominicanen niet nodig om indruk te maken. Zijn reusachtige gestalte paste maar net in het pak. Hij slofte een beetje, als een bedaagd mak lief boerenpaard. In zijn grote vierkante kop zaten de vier delen Kerkgeschiedenis met schuren vol voetnoten, meegekregen van Kardinaal de Jong, veilig opgeborgen. Goedmoedige Groningse blaarkop. Maar meer toch dan iets anders een uitermate bruikbaar werkpaard. Eer stoere doordouwer dan lobbies. Onverzettelijk. Er komt een medische faculteit aan. Er is er maar een die dát kan trekken. Reinier woonde met zijn 2 zusters in de Van Oldenbarnevelt. Die zussen waren van hetzelfde degelijke Groningse postuur. Die waren ook een beetje beroemd. Ze zorgden voor thee en een koekje, als je er op bezoek kwam. We noemden ze de Postpaarden. Ik kwam er uit bittere noodzaak. Tentamen. Had nogal wat colleges gelopen, zonder er veel van te hebben opgestoken. Het allerslechtste college kreeg je van M.M.J.Smits van Waesberghe S.J. Die las zijn colleges-mystiek van eerste tot laatste letter voor. Post vertelde direct vanuit zijn grote hoofd. Vanuit het artikel dat daar al in lag. Of nog inlag. Traag van het denksand in de hersens Een eindeloos jaar lang over de seent. Vroeg of laat ga je dan vanzelf vermoeden wat dat is, in de middeleeuwen, zo'n seent, een of andere vergadering van geestelijken die in een dekenaat kerkelijk rechtspreekt. Daarover vertelde hij zo traag en uitvoerig dat de geschiedenis bijna stilstond. Hij

maakte geen grapjes. Maar hoe saai ook: de man had humor. Ik heb ondanks alles toch iets uit zo'n college onthouden: dat de seent het verzoek kreeg van de pastoor van Elst die vroeg of zijn zoon hem niet mocht opvolgen zoals hij zijn vader opgevolgd was. Het was geen mopje maar ik moest toch heel hard lachen. Meestal keken historici tijdens college neer op neerlandici: ze hadden de klok horen luiden maar van de klepel, ho maar. Post heeft ons tijdens het examen veel leed bespaard. Ik heb me met zijn seentbriefje ijlings naar de pedel begeven.

In diezelfde mooie grote heldere collegezaal van de historici heb ik Rogiers eerste college meegemaakt: hij was zenuwachtig. Zat voortdurend aan zijn manchetten te pulken. Het tentamen viel mee. Met de goedmoedigheid van Post bevestigde hij schriftelijk dat ik had voldaan. In de kerkgeschiedenis van Post heb ik veel gelezen. Omdat er veel instond dat ik wou weten. Die geschiedenis met Servet is boeiend van zichzelf. De Jong noch Post weten zo'n verhaal te brengen. Rogier heeft Potgieter gelezen, Busken Huet, Brom. In mijn herinnering leeft hij voort als een portret. Wat rest van een kuif is grijs van het stof dat hij opjoeg uit eigen bronnenonderzoek. Niks œcumenische geschiedvorsing. Niks zand erover! Het sprekend portret laat horen dat het opgeworpen zand der vergetelheid zijn stembanden schitterend heeft aangetast. Als Rogier in de Aula een feestrede opent, zit iedereen al bij de eerste zin doodstil. Ook als die wat lang is! Ter vergelijking: na Rogier verscheen nog een standaardwerk

over dat Katholicisme, maar dan niet in de XVI en XVII maar in de XVIII eeuw: volstrekt onleesbaar. Al zit ik zelf intussen al in de XXI eeuw, vaak ben ik nog terug in die mooie zaal, hartje-winter nog en met veel licht door veel ramen in een prachtig pand. Ver weg buigt zich Reinier Post over de seent die die nieuwe pastoor in Elst moet benoemen of niet benoemen. Er wordt zacht gelachen. Het is behaaglijk warm. Buiten dwarrelt natte sneeuw voorbij die ramen. In Elst zal het nu ook wel sneeuwen. Heeft de pastoor daar wéér of nog steeds een vrouw? En dan zie ik door die winterse bui de Boekenfietser langskomen: meer tas dan fiets, meer jas dan mens.

LUMINE TORVO

(met grimmige blik)

Café-Restaurant Normandie ligt aan het Keizer Karelplein: een prehistorische rotonde om een bloementuintje dat je niet dan met doodsverachting kunt betreden. De stad lijkt groter dan ze is, daar. Dat komt omdat het doorgaand verkeer via dit plein wordt doorgeleid. In die kleine stad dan een kleine universiteit: recht, theologie en taal. Met sociologie en psychologie in opkomst. In 1947 zijn we met 907 studenten. Daarvan zijn er 144 meisjesstudent. Die studenten arriveren via de Van Schaeck Mathonsingel, met of zonder Dolf. Die uit de Liemers, de Achterhoek en wat daar verder nog achterzit via de Oranjesingel. Limburg levert studenten via de Sint Annastraat, Brabant via de Graafseweg. Heel overzichtelijk. Het beste panorama geniet je vanuit Café-Restaurant Normandie. Bij minder weer zit alles binnen, bij mooi op het terras *den starken Verkehr zu beobachten*. Dit Duits stamt uit het eerste deeltje van Brouwer en Ras, ons grammatica'tje in 1939. Als het geen weer is voor de hond zitten de baasjes gezellig binnen, bij voorkeur aan een van de vele plaatsen voor een raam. Iets dieper de stad in, een goeie honderd meter verderop heet een café *De Bonte Os*. Maar daar zit ander volk. Daar hebben ze niet zoveel met die universiteit. Kost alleen maar geld, zeggen ze daar, als ze de profs ter opening van het studiejaar in toga hebben zien optrekken naar de Sint Jozef-kerk. Daar zitten ramen in van Toorop. Daar kerkt Brom. Daar heeft de Bonte Os niets mee.

Als de universiteit ergens verbreedert, dan in Normandie.

Het is er niet deftig. Toch heeft het iets. Op de vleugel ligt soms een enorme poes te slapen. Wat me deed denken aan: *le chat est sur le piano*, uit *Les premiers pas*, methode Frans voor de Lagere School. Daar heb ik als vertaler mijn eerste fout gemaakt tegen het Nederlandse taaleigen. Ik vertaalde: de kat is op de piano. Moest zijn: de kat zit, desnoods ligt op de piano. Op gezette tijden speelde rond die piano een strijkje heel eenvoudige maar altijd best ook wel beschaafde muziek. Niet dat geloei van de Bonte Os. Populaire en toch ergens echte muziek. Maar keek je naar de gezichten van de muzikanten, dan kregen hun liedjes ook vaak iets melancholiek. Als ik het door de tabakswalm van toen goed zie leek het wel alsof ze zelf niet meer luisterden naar wat ze speelden. Een beetje als Pietje Prinzen op societeit Roland. Die was bij een kroegjool altijd de oudstejaars. Als hij aan de beurt was, moest hij inzetten: *veertiendejaars gaat nooit verloren...* PP keek dan ook alsof hij zelf allang niet meer geloofde in zijn meester-titel. Kortom: ze keken alsof ze zelf niet meer dachten ooit nog uit te komen in het Concertgebouworkest. Maar ze waren wel geliefd, en nooit te beroerd om in te gaan op verzoekjes van de cliëntèle. Ik zie nog prof. Zacharias zitten, in diep gesprek met een zeer zorglijk uitziende moeder. Ik zie zelfs waar ze 't over hebben. Over haar dochter. Die trekt op met een jongen, een heel begaafde jongen, prima student uit een betere kring, maar toch... Ik zie nog wat Zacharias zegt. Het kan nog zo'n slimme jongen zijn zegt de pater die alles afweet

van de Dode Zeerollen maar heel weinig van het jonge goed dat vanuit de vier windstreken de stad binnenkomt... Moeder zit niet met het probleem van de genademiddelen. Moeder worstelt met de hormonen van haar dochter. Weet Zacharias daar wel iets aan te doen? Ik zie hem zeggen: U moet op God vertrouwen, Mevrouw.

Vaste klanten die Normandie geen geleerd maar artistiek tintje geven zijn wat schilders en beeldhouwers uit de buurt. Een apart slag mensen die niet veel weten: zij kunnen iets. Een van hen heeft Dolf geschilderd. Op een groot doek van onder naar boven helemaal uitgeschilderd. Ik heb dat doek zien hangen, ergens in een sjiek hotel. Dat zou de echte Dolf natuurlijk hebben geweigerd. Ook een universiteit en wat daar altijd omheen hangt, heeft iets elitairs. Als de universiteit van Nijmegen jarig is, krijgt ze een brief van de paus. Daar doe je wat voor terug. Zo plaatsen de Nijmeegse hoogleraren in 1937 in De Gelderlander een grote advertentie: tégen Bouwman die met een eigen kleine-boerenpartij meedoet, en vóór de RK Staatspartij. Die stemt tegen een meer sociale pachtwet! Maar onze schilders in Normandie zitten niet met hun neus in Rerum Novarum. Ze kijken goed om zich heen. Een van dat groepje ziet Dolf. En neemt hem op. Zacharias is er niet meer, en die moeder niet. En als die dochter nog leeft, is daar intussen 't mooiste wel vanaf. Maar Dolf hangt nog ergens, zo lang als ie is.

Gelukkig speelt het strikje ook heel vrolijke

melodietjes. Die passen bij de meisjesstudent die met haar overgekomen moeder is wezen winkelen. Aan een grote, platte, kartonnen doos aan hun voeten kun je zien dat ze dieper in de stad ergens geslaagd zijn. Moeder en dochter bijna een sprookje? In Normandïe kan dat. Het kan er nog mooier. Het strijkje heeft er een apart soort muziek voor. Reken maar uit: maar 144 meisjes! Een gros! Eén op vijf! En dat is je dan eindelijk gelukt. Je hebt 4 mededingers van je afgeschud. Ze zitten aan het raam. Uit alle windrichtingen draait het verkeer vlak voor hun ogen langs. De plaats van Zacharias en de droeve moeder langs de donkere muur is leeg. De dochter heeft de grote doos in bewaring gegeven. Innig gearmd loopt het tweetal richting Van Schaeck Mathon. Maar de twee koningskinderen ontgaat alles. Ze zitten elkaar maar aan te kijken. De mannen van het strijkje... Wat er ook gebeurt: dit is het moment. Net voor 't licht op moet spelen ze *Tea for Two*.

September 1946 loop ik achteloos aan Normandïe voorbij. Ik heb nooit vooruit kunnen kijken. Doe ik nu ook niet. Ik zoek de plekjes op in Nijmegen van vòòr het bombardement. Ik vind niets terug. Vooral niet Kledingmagazijn Bahlmann. Ik was nog heel jong. Die meneer Bahlmann haat ik nog. Hij liet ons diverse pakken zien. Eén daarvan was *mijn* pak. Om 't U maar eerlijk te zeggen, mevrouw: we hebben die groene pakjes moeten inkopen, omdat 't mode is. Denk 't kleurtje eraf, dan hou je bokkenbaai over, al is 't

zonde dat ik 't zeg. Ik hoef helemaal geen nieuw pak, zeg ik. Pas dan krijgt Jantje z'n zin! Die Bahlmann heb ik 't nog betaald gezet. In de paskamer heb ik op de spiegel gespuugd. Een hele dikke vieze kwad!

Ik dring dieper de stad in *à la recherche du temps perdu*. Boekhandel Kloosterman herken ik nog. Daaromtrent heb ik nog ooit geweldig moeten lachen met mijn broer om de walm van parfum die sommige vrouwen om zich heen droegen: stinken dat we die vonden! Mooi of lelijk, vies of lekker, je hoeft niet te studeren om te weten dat goed en slecht betrekkelijke begrippen zijn.

Op de Markt was ik ontroerd. Het hart lag er nog: de Blauwe Steen waarop de 4 hoofdstraten elkaar kruisen. De Waag stond er nog, de Kerkboog, de Latijnse School en de kapittelhuisjes. De Sint Steven lag op haar gewijde gat. Wel nog op de goeie plek. Met haar kont tegen de stadsmuur. Maar mijn echte herinneringen vond ik terug in de Stikkehezelstraat. Daar deden we, volksmensen, de boodschappen. Het mooist van de straat vond ik het stikke, het steile stuk. Dat zeiden ze in ons dorp ook: stik, als ze steil bedoelden. Bovendien werd me nog een raadsel geopenbaard. Mijn moeder had het altijd over de Glazeren Jood. Daar kochten ze iets van. Tussen Waal en Waag verkende ik de Benedenstad. Rommelig, morsig, en toch mooi. En daar vond ik op de ruit van een weinig florissant winkelpand de rest van de firmant: ...Gläser. Ik herinner me nog hoe blij ik was daar mijn

moeder pratend en wel terug te vinden. Die verwaarloosde maar mooie Benedenstad hebben ze afgebroken en vervangen door een die nu al morsiger is. Met grimmige blik heb ik dat later waargenomen. Bij hoog water liep ik graag de Grotestraat naar beneden. Daar stond je dan met de neus op een waterkering, waarvan ik meen me te herinneren de stalmest nog te ruiken. Heel vaag weet ik nog iets van een zo strenge winter dat de Waal zàt. Tot de dag van vandaag heb ik spijt dat ik toen niet beter gekeken heb. Wel nog op mijn netvlies van die kleine gaatjes die in het ijs werden geboord. Daarin kwamen dunne stokken, bovenaan verbonden met een draad van hier tot ginder, in Lent. Die ijsgang naar de overkant ben ik niet gegaan. Stom stom stom.

Dat ik de stad tussen Waag en Waal na zoveel jaar toch nog een beetje probeer te verkennen, komt omdat alleen dat stadsdeel voor mij een aanloop is geworden naar de hogere sferen van de poëzie. De verkeersstromen van, en naar het Keizer Kareplein hebben mij als aankomend dichter nooit geïnspireerd. De Waal deed dat in hevige mate. Vooral als ik op grote hoogte erop neerkeek. Daarom even langs de Waal nog, en dan over de Nonnentrappen naar boven. Naar het Valkhof. Daar stond ooit de palts van Keizer Karel. Toen Mariken van Nimwegen uit haar sprookje stapte en met al haar hormonen de vrije markt opging, werd dat prachtige paleis waarbij de ordinaire 4-daagse niets is, tot tras vermalen. Op die uitloper van het klif van Kleef heb ik heel vaak gestaan. Vooral

in nachtelijke uren. Dan stond ik bij de Belvédère uit te zien over de Ooypolder en de machtige zwaai van de rivier, overspannen door de nog altijd indrukwekkende boog van de Waalbrug. 's Nachts, als iedereen sliep, kon je boven langs die boog naar de overkant lopen. Ik heb dat een keer gedaan. Zo stond ik ook op de plek van Claudius Civilus. Precies op de plek waar die in 't echt stond. Met alleen maar een berenvel aan. Met alleen maar een knots in de hand. Daar stond hij - zoals nog op het hek te lezen staat - *lumine torvo*: met een van woede vertrokken gezicht naar die verrekte Romeinen te kijken, die kwamen bij Sprokkelenburg in zicht. Ze zakten de Waal af om het land van de nobele Bataven binnen te vallen. Om de dochters van onze nobele voormoederen te verkrachten. Ik zag er de Duitser binnenvallen, onze verzetshelden fusileren, onze Joden *abtransportieren*. Tot in de verte alles begon te vernevelen en te verwazen. Alleen een onbestemd ontzag van alle tijden overbleef. Daar heeft de stad Nijmegen mij het meest geschonken. Met de Sonnetten *Valkhof* en *Waalbrug* gaf ik haar daarvoor iets terug.

DAG EUS

Na met grimmige blik te hebben waargenomen dat ook Stella Maris en Normandie zijn weggevaagd door de wervelstormen van deze dynamische tijd, klaart mijn gezicht weer op: Oranjesingel 4 staat er nog. Daar zetelde Dekker en van de Vegt. Zoals je in het zakenleven wel eens bedrijven hebt die vanwege hun omvang het predikaat koninklijk krijgen, zo had je in Nijmegen zaken die het predikaat *Senatus Venditor* mochten voeren: universitair verkoper. Dan moest je als uitbater natuurlijk wel enige uitstraling hebben. Had je 't zover gebracht, dan mocht je op je pui het *sigillum* van de universiteit voeren, een soort wapen: dat je binnen je eigen negotie enigszins van adel was. *De Bonte Os* kon het natuurlijk wel vergeten. *Normandie* kreeg het zegel van de universiteit vermoedelijk niet omdat het geen pui had om aan op te hangen. Jammer, want *Tea for Two* is dan wel een liedje, maar toch geen ordinair liedje? Geleerde is een zwaar beroep: ongezond en vereenzamend. Mogen ze misschien af en toe een goede sigaar opsteken? Of een wat duurder borreltje innemen? Meneer Conijn in de Lange Burchtstraat verkoopt hele dure sigaren onder de garantie van het universiteitszegel. Er wordt wat afgepapt, thuis en in de Aula. Er is nog geen medische faculteit. Het mag nog. En Van Baal, de juwelier die - alle aanslagen ten spijt - nog steeds leeft, dankt zijn zegel uiteraard aan het onderhoud van de edele metalen door rector magnificus en pedel bij plechtigheden in ambtsketenen rijkelijk meegedragen. Zelfs de schaduwzijde

van al dat geneus in oude handschriften, juridische voetnoten en Gods Ondoorgrondelijke Eigenschappen levert een verkoper bij de gratie van de universiteit op: brillenhuis Römer in de Molenstraat. Om nog even op de troostzijde van het wetenschappelijk onderzoek terug te komen: onder de voerders van ons sigillum zijn de alcoholisten oververtegenwoordigd. Meneer de Bruijn in wijnen uit de Prins Hendrikstraat noem ik natuurlijk als eerste omdat hij net als ik uit Ravenstein afkomstig is. Met zijn edele wijnen verdient hij uiteraard de *summos honores*: hij benevelt het brein dan wel maar op het nivo van een promotiediner.

T'och even ook hier een pijnlijke plek aanraken. Van hooggeleerd drankmisbruik ben ik nooit getuige geweest. De titulatuur van de student? Vaak was ik wel getuige, op Roland, van weledelgeboren halve tot hele dronkenschap. Om in die hoeveelheid van wat minder kwaliteit te voorzien, hadden we meneer Peeman, een slijter die niemand van ons ooit heeft gezien. Ik dus ook niet. Al was hij alom door de stad zichtbaar met mooie, karakteristieke verkooppunten, houten winkeltjes met non-alcoholica, kiosken die bekend stonden als Peemanhuisjes, en door Monumentenzorg tot de grond toe over het hoofd gezien.

Zelf levend als een monnik in het midden dezer wereld, dronk ik hoofdzakelijk water met wat suiker. Maar ik had desondanks veel vrienden op Societeit Roland. Daarvan waren er regelmatig die examen moesten doen. Daarvoor kon ik ze

uiteraard niet klaarstomen. Maar geestelijke steun verleende ik naar vermogen overvloedig. Wat meer is dan 't nu lijkt. Je werd nog intiem, persoonlijk geëxamineerd. Heb je dan een slechte dag? Dan vallen er nog altijd niet direct ter zake doende deugden te bewonderen. Zoals een onafhankelijke opstelling betreffende examenstof die toch ergens ook maar examenstof is. Op een katholieke universiteit begrijpen ze beter dan elders in de bandeloze wetenschap dat er meer is dan een universiteitstitel. Ik heb dan ook veel verdriet verlicht door het te delen. Voor deze nobele houding werd ik ook beloond. Zakken doe je tot je slaagt! Ik heb dan ook aan zeer veel examenfuiven mogen deelnemen. Ik heb ook vele malen mogen meerijsen in een zeer jolige, met twee paarden bespannen feestkoets. Die besteed je dan, terwijl je allang niet meer rijden mocht. Tijdens zo'n rijtour naar Berg en Dal vertelde ik mijn vriend Fons Jurgens een verhaal over een zware zondaar die niet alleen zonder berouw stierf, maar zijn zeer bedroefde moeder ook iets beloofde. Als hij in de hel terecht was gekomen, zou hij haar dat laten weten. En dan pats. Zijn gezicht valt helemaal stil. Dood. Als moeder van haar schrik is bekomen, buigt ze zich over wat van haar zoon nog over is, en vraagt dan: en Frenske? Waarop het lijk nog even de ogen opent, en moeder regelrecht in de vuurgloed kijkt van de hel. Pas na dagen weer helemaal nuchter en creatief, vraagt Fons Jurgens me of hij dat verhaal mag gebruiken. Dat mag. Wat later lees ik het dan ook terug in de Vox Carolina,

onder de titel *De Poortjes van de Hel*. Wel door hem mooier geschreven dan toen door mij verteld. Die dag was ik het meest dronken van allemaal. Ocherms, zou mijn moeder gezegd hebben, hij is het niet gewend. De koetsier was er wel aan gewend. Hij zag het allemaal doodnuchter aan, vreemd uitgedost in zo'n lange zwarte jas van Jansen/Ederveen: stalhouderij, betrouwbaar als de universiteit waarvan ze het zegel voerde. De beroemdste rijtocht was die van Jo Hanssen, als zwierige bisschop van Roermond in de wieg gelegd maar per vergissing voor een studie Frans in Nijmegen terecht gekomen. Die begaf zich naar zijn doctoraal examen per tweezitter van Jansen/Ederveen. De plaats naast hem was leeg. Toen hij het *sudatorium* betrad, stelde hij zijn examinatoren meteen op hun gemak. Ze hoefden niet zenuwachtig te zijn, het kwam wel goed! En dat deed het ook. En alleen in zijn dure tweezitter keerde hij als doctorandus weer huiswaarts: op de lege plaats naast hem zijn trouwe engelsbewaarder.

Dat er in 1946 nog kolenschaarste heerste, bleek al uit het avondvullend gestudeer op de leeszaal in Stella Maris. De studenten zaten nog niet opgehokt in dure flats. Ze zaten in gewone huizen bij kamerverhuurders op kast. Pas van veel later is de advertentie: *geen gepook neem oliestook!* Die kamer diende je zelf te verwarmen, met zuinig stoken van een eigenlijk levensgevaarlijke kachel. Je zag dan zelfs heel prille, heel mooie, heel tengere meisjesstudenten door de stad zeulen met anthraciet in papieren zakken van 5 kg. Die haalde je bij wéér zo'n belangrijke, door de universiteit gecontroleerde en met een sigillum

gewaarmerkte brandstoffenhandel: v. Kerckhof, in de Tweede Walstraat. De Badhuizen van de woningvereniging Nijmegen voorzien in een andere schaarste: als de hospita (indien gehuwd, dan met een ploert) op de ploerterij al een bad heeft, dan mag jij er nog niet in. Zelf ben ik aangewezen op de Koolemans Beynenstraat voor een van de Badhuizen van de Woningvereniging <Nijmegen>. Daarvan voert er niet één ons zegel. Terecht. Helemaal proper heb ik er niet één bad aangetroffen. Wel kwam je er altijd schoner uit dan je er inging, toch ook weer wel.

Kan het nog iets intiemer? Zeker. Je gaat toch niet enkel studeren voor de wetenschap? Door heel de universiteit heen hoor je en lees je: *in Dei nomine feliciter!* Je hoeft geen latijn te kennen om te begrijpen dat het geen vloek is. Waar kom je het Kindje Jezus en de H.Maagd niet tegen? Maar er lopen in de stad als eerder al vermeld toch maar mooi 144 meisjesstudenten rond. Zeker 140 daarvan hebben meer dan genoeg aan één man. Daar gaan er nog 10 vanaf, die niet uit hun dure (kleer)kast durven komen, of niet eens weten dat ze daarin zitten. Dan nog iets. Een hoofdredacteur van De Tijd noemde de kostschool Jeruzalem van de nonnen in Venray ooit een toeleveringsbedrijf voor jonge intellectuelen. Met een ervan was hijzelf getrouwd. Van die nonnen werden ze niet veel wijzer Van hun moeders vaak nog minder. Albertine Steenhof-Smulders hadden ze meestal toch wel gelezen: *Zeg meisje, luister eens!* Maar zelfs dat was - om eens met Kees Fens te spreken - toch meer zoenen dan noemen. Gelukkig spreken

de hormoontjes ook een duchtig woordje mee. Bij dat geluk, toch ook weer een tegenvaller: de dekselse meiden met wel 4, 5 jongens aan een hand, zitten op Annastraat 22 verschanst in een eigen club. Aan de gevel hangt ook een sigillum. Door de universiteit erkend, want het staat afgebeeld in alle gidsen. Het is echter geen kwaliteitsmerk als geweigerd aan mijn badhuis. *Lumen Ducet* staat erin: dat het licht ons leide! Wat voor licht? In het embleem de 5-puntige ster van die 5 vrijers aan elke hand. Van de nonnen is veel kwaads gezegd. Wat ze in Nijmegen afleveren is toch maar mooi niet op 'r mooie mondje gevallen. Zoals bij nonnen heb je ook op zo'n meidenclub last van krenge van haat en nijd ipv liefde!

Op die slimme meidenclub ben ik maar een paar keer geweest. De eerste keer: toen *Lumen Ducet* zo cultureel uitpakte dat de club werd geëmancipeerd: ook de jongensstudenten waren welkom op een lezing van de toen bij ons wereldberoemde Vlaamse dichteres Reninca. Haar eigen naam ben ik vergeten. Maar niet de betekenis van het pseudoniem. Ze schreef mystieke gedichten. Ze voelde zichzelf *renata in caritate* dwz: herboren in liefde. Dat wilde ik niet missen. Ik weet niet wat ik nu van haar gedichten zou vinden. Toen vond ik ze mooi. En nu wilde ik ze ook uit eigen mond horen. Ik werd dubbel beloond. Reninca overtrof met eigen schoonheid bijkans die van haar gedichten. Zoals ze daar stond in dat licht. Die uitstraling van zojuist uit eigen jeugd ontloken schoonheid. En dan de diepte van die verzen die raakten

aan iets zeer verhevens dat ze ook zelf uitstraalde: ze had het echte licht gezien van *Lumen Ducet*. En dit alles tegelijk vermengd met een zeer aardse uitstraling: mystiek die gestalte kreeg in de vorm van een heel verheven aardse erotiek. Zoals Multatuli al zei: alle paters bij Maria, alle nonnen bij Jezus aan de borst. De genodigde mannen - kennelijk met zorg uitgezocht - zaten als aan de stoel genageld. Mystiek in een mengsel van religie, poëzie en orewoet. Dit laatste woord staat voor de extase van de bruidsmystiek. Dachten de mannelijke gasten al aan een orgasme? Goh, dat verklaart misschien het schandelijk gedrag van een aantal meisjes. Ik weet nu nog wie het waren. Ze begonnen hardop te praten. Om te kijken. Sommigen stonden op. Zeer hinderlijk. Zeer onbeleefd. Zeer ongastvrij. En toen doofde het licht. De rest is weggevaagd uit mijn geheugen. Reninca's bundels ben ik kwijt. Weet ook niet meer wat er van haar is geworden. Wat later is een Nederlandse charmante jonge dichter in Vlaanderen aan een voorleestocht begonnen. Hij kreeg wel het respect dat 'm toekwam: Michel van der Plas.

In het schild van de universiteit voerde dansmeester De Goeij ons ten dans. Hij voorzag in een heel specifieke, ietwat intieme behoefte. Met het doorgaand verkeer uit alle richtingen arriveerden de nuldejaars nog met het zweet van hun eindexamen achter de oren. Daar waren nog hele mooie jonge Limburgse meiden bij wie d'r overgrootmoeder nog met een bokkenrijder de bedstee had gedeeld. En veel belovende Brabantse jongens van wie de overgrootvader nog gevochten had met de weerwolf van

Bergeyck. Over die Achterhoekers zeggen we maar niks. Die hun ouders dansten nog de Driekusman. Al dan niet opgevoed door paters en nonnen, de meisjes en jongens die 1946 in Nijmegen komen studeren weten voor een aanmerkelijk deel niet hoe 't hoort. Onderdeel van de groentijd is dan ook een politesse-les, gegeven door ouderejaars van een der sjiekste disputen op Roland. Zo iemand doet altijd rechten. Komt uit een familie met diplomatieke achtergrond. Maar dat is één avond. Daarin leer je niet hoe 't eigenlijk hoort. Dat doe je wel bij Wim de Goeij, de dansmeester uit de Gerard Noodt die ze ieder najaar weer over de vloer krijgt: die eerstejaars. Wim de Goeij zit in dansschool *Widego*. Het is nog de tijd van de ballroomdances. De veleta, wals, foxtrot en de even sierlijke als vitale tango. Wim Widego maakt zijn universitair sigillum meer dan waar. Er wordt naar de kleren gekeken. Hij leert hoe je een meisje dat ineens dame is, ten dans vraagt, en meevoert naar de vloer. Tuurlijk ook hoe je ze terugbrengt naar de plek waar je ze gevonden hebt. En als je dan, net als Vosmeer de Spie, buitenshuis geleerd hebt wat je thuis niet wou of mocht leren, begint pas het echte werk met de voetjes op en van de vloer. Ik herinner me nog de opstelling die eerste keer: diagonaal naar de muur! Nee, dansen heb ik niet geleerd. Na een paar extra lessen gaf Wim het op. Hij bemoedigde me wel. Wat anderen nooit leren, troostte hij me, is jou van nature gegeven: als ze niet dansen hou je de meisjes moeiteloos aan de praat. Daar was iets van waar. Een van de allermooiste meisjes

van toen? Eusje Vos. En daarmee mocht ik naar het schrikkelbal van Lumen Ducet. De borrel vooraf was op Annastraat 22. Van Wim de Goeij had ik dan wel geen dansen geleerd, wèl hoe 't hoort vlak ervoor. Dan daag je op met een corsage. En die had ik bij me, voor haar gekocht bij universitair bloemist Corona! Ik was met haar keuze zeer verguld. Ze leeft niet meer. Van de vreugde en trots die ze me heeft bezorgd is altijd nog een heel dun, onuitwisbaar vleugje over. Dag Eus!

LABOHM & ULRICH

Op Oranjesingel 42 zetelt behalve het Studentencorps Carolus Magnus ook bijbehorende Sociëteit-Roland. Lid van Carolus is niet moeilijk. Je zit erin voor je weet. Er is ook niks anders. Maar die kroeg is een verhaal apart. Zonder de onbeschrijfelijke wreed- en smerigheden van een ontgroening kom je er niet in. Lijdend aan aangeboren traagheid van begrip, zie ik nu toch meteen in: zonder kroeg wordt het niks! Die ontgroening is maar een spel, ik heb me het ouderlijk huis uitgevochten, die kroeg vecht ik me wel in. Maar hoe doe je dat? Als spoorstudent? De belangrijkste gebeurtenissen spelen zich in de avonduren af. Ik sta meteen voor de grootste hindernis.

September 1946 kom ik na Dolf nòg een groot Nijmegenaar tegen: Drs.B.van Ogtrop s.j. Handen als kolenschoppen, nog van het roeien toen hij zelf student was. Hij is geen lid van de senaat maar hij zit er wel bij, op iedere statiefoto, links, op het uiterste randje, als toegevoegd moderator. Als ik mijn ogen dicht doe zie ik hem weer rijden: kris kras door de stad op een rode motorfiets, zelf in het zwart. In deze groene tijd heeft hij het druk. Kris kras door stad en ommelanden is niet te veel gezegd. Welke dag? vraagt hij. Dat weet ik precies: zondag, pal na 't middageten.

Tijd voor een decorwisseling. In de mooie kamer van onze boerderij midden in het moeras van de Meren zit de complete familie Elemans uit te rusten van een week zware arbeid en een overvloedige maaltijd. De meesten met de neus

in een boek of het Boerenbondsblad. Vader heeft zojuist de nek omgedraaid van zijn aartsvijand Voskuil. Het praatje van die rooie vlerk slaat hij nooit over. Nu sukkelde hij met de Graafsche Courant op schoot in slaap. En dan schrikt hij weer wakker van iemand die niet zit te slapen. Die ziet iemand op een stoomfiets het toepad afkomen. De inseminator? Met niets varrig? Op zondag? Binnen, lijkt de père nog vierkanter dan hij al is. Grote handen. In zijn hoed of helm nog grotere handschoenen. Hij bedankt mijn vader namens de rector magnificus voor alle jaren dat hij zich zo heeft ingezet voor de jaarlijkse collecte tbv de Katholieke Universiteit. En legt uit: op college leren ze overdag van de professors de theorie. Maar in de avonduren, in het huis van de katholieke studentenvereniging de praktijk: hoe je moet studeren, hoe zich te gedragen - de père kijkt even om zich heen - en natuurlijk ook: hoe een netwerk op te bouwen om straks in de samenleving te kunnen functioneren. De universiteit, zegt de père, heeft uw zoon niet half nodig maar helemaal! En dan kijken ze hem weer na: een man in zwart leder, weer het toepad af, op een rode Jawa, of iets anders want het is lang geleden.

Als ingezetene van Nijmegen val ik met mijn kont in de boter. De mooiste en goedkoopste kamers zijn al vergeven. Een eindexamenklasgenoot uit Den Bosch heeft niets met corps en kroeg. Hij worstelt met hevige financiële problemen. Hij zocht in Nijmegen een bijbaan, en wil zo snel mogelijk afstuderen. Maar hij is niet zo obscuur of hij heeft al een

ideale kamer gevonden met uitzicht op Aula en Wedren. Niks kamer: een bovenste verdieping: Guyotstraat 1. De volmaakte kast. Een minpuntje: te duur met *f*40.- per maand. De etage is dan ook bedoeld voor 2 studenten maar de hospita geeft hem de tijd om zelf te zorgen voor een contubernaal. Liever twee vrienden boven haar hoofd dan twee vijanden. Dat van die twee vrienden is schromelijk overdreven. En die *f*40.- blijken niet waardevast. Mijn mede-eindexamen-candidaat kiest voor een korte, snelle en brede studie: rechten. In die grote faculteit verzuip je eerder dan in die kleine met een van die taaltjes. Echt rampzalig blijkt al op korte termijn zijn keuze: hij wil zijn tijd niet verdoen op de kroeg. Maar zonder die sociëteit loopt hij iedere avond verloren in de stad. Wat moet hij ook in De Bonte Os? In een paar maanden bezwijkt hij aan armoe, eenzaamheid en luddevedu zoals liefdesverdriet dan wel heet. Zijn meisje zit in Den Haag. Als hij daar een betaalde baan vindt, ligt de keuze voor de hand; hij kiest niet zoals Brom ons zal voorhouden: de studie gaat voor het meisje. Nu moet ik op zoek naar een contubernaal. Dat heeft geen haast. Zolang ik niemand vind krijg ik de hele bovenverdieping voor de halve huur. Dat is *f*20.-. Mijn maandgeld bedraagt *f*80.- De warme maaltijd op de mensa 75 cts. Het is te doen. Voor boeren en monniken is de stabiliteit van plaats vanzelfsprekend. Ik ben er zes jaar gelukkig. Zes jaar lang zoek ik vergeefs naar een medebewoner. Zes jaar lang vindt mijn hospita dat niet erg. Mijn

grootmoeders heb ik niet gekend. Daar heb ik nooit om getreurd. Met de grootmoeder die mij op de Guyotstraat 1 ten deel viel ben ik tot op de dag van vandaag gelukkig. Ze heet Mej. Labohm en leeft in haar ouwe eentje heel gelukkig, en niet onbemiddeld in dat grote huis van haar. Beneden leeft een kinderloze familie Sipman. Hij verzekert. Zij verkoopt postzegels achter een loket. Labohm heeft er niet veel mee op. Ik ook niet. De Siplieden hebben het nadeel dat ze iedereen over hun looper krijgen. Op de beletage resideert Mej. Labohm met alle mooie spulletjes die ze nog over heeft uit een lang leven. Ze is gekleed als een heel sjiek oud dametje, voornaam in het zwart. Haar cœurtje bedekt met een doorkijkje van heel oude Brusselse kant. Om haar hals zo'n zwart, smal poezenbandje met een gouden medaillon. Ze is lid van de *Eglise Walonne*. Ze spreekt graag een woordje Frans. Ze heeft in Brussel op kostschool gezeten. Daar is ze heengegaan met zo'n bollig zwart koffertje dat in twee delen uit elkaar valt bij opening, met een losse tussenplaat. Na zorgvuldig sluiten liggen de twee leren handvatten tegen elkaar. In haar grote boordevolle zitkamer zit ze in een mahonie leunstoel van Willem III aan het raam haar *starken Verkehr zu beobachten*, maar dan in 't Frans. In al haar ouderdom vind ik haar lief en mooi. Wie heeft er nou een mooi meisje van 80 gezien? Ik, zes jaar lang! Ze is welbespraakt. En als ik op bezoek ben praat ze honderduit.

Marie Ulrich is haar gediensstige: Duits dienstmeisje

dat jong was ten tijde van Simon Vestdijks roman. Marie doet de bel, het huishouden en de boodschappen. Ze brengt me thee en koffie boven, met een glimlach, zonder iets te zeggen. Zegt Marie wat, dan is het haast niet te horen. Ze maakt ook mijn kamer schoon. Kamer? Mijn hele etage: 3 kamers, wc en zolder. Ja, op deze zolder staat ook dat koffertje van diep uit de vorige eeuw. Op vrijdagen brengt Marie me altijd een warme vis. Omdat, zegt Labohm die géén voornaam heeft, katholieken op vrijdag nauwelijks iets goeds te eten krijgen. De meeste vis vind ik vies. Die gaat dan heel voorzichtig door de eigen wc. Ja, nu zeker. Maar ook toen al voelde ik mij daar schuldig over. Natuurstorting heette dat bij de paters. Soms, ik denk bij het afdragen van de huur, mocht ik tegenover haar zitten aan het raam. En toen we nog met z'n tweeën op de bovenverdieping woonden werden we op vrijdag wel 's avonds uitgenodigd op het warme eten. Dan stond de grote Biedermeier tafel boordevol met spullen uit een sjeik versterf die je in je eentje natuurlijk niet gebruikt. Damast. Zilveren kandelaars. Kristallen karaffen voor wijn en water. Vingerkommen. 'Tot drie vier borden boven elkaar. Bij zo'n diner droeg Marie alles in zwijgen op en af. Ze at niet mee. Een keer zat er aan een bord een gratenbakje geschoven. Een mens maakt wat mee! Die vis heb ik er toen maar bijgenomen. De gastvrouw was mijn ideale grootmoeder. Maar ze heeft nooit naar intieme bijzonderheden gehengeld. Ik van mijn kant natuurlijk al helemaal niet. We waren daar op n° 1 in die Guyotstraat domweg gelukkig met

elkaar. In die grote, stille, autonome bovenverdieping van haar leefde ik als Ruusbroec in het Soniënwoud. Ik las er mijn honderden boeken. Ik luisterde er naar de iele stem van mijn Muze. Vers na vers verdween voor Marie Ulrich in de prullenbak. Labohm & Ulrich waakten over mij.

Verbeeld je dat Mevrouw Sipman mijn hospita was geweest. Zo halverwege mijn carrière ontmoet ik op een interakademiale van Neerlandici in de buurt van Leiden een drietal vrolijke nimfen die me alvast waarschuwen: na een herfstvakantie in Berg en Dal komen ze me opzoeken. Hun namen ben ik vergeten, op één na, die van Anneke Govers. Haar vader heeft in Den Haag een katholieke boekhandel/uitgeverij. Bij die vader gaf de ooit beroemde radiospreker Henri de Greeve zijn Lichtbakens uit. En dan komen op een avond heel laat die drie schrikgodinnen met kennelijk wat op na veel te woest aanbellen tenslotte ook mijn trap op. Terwijl ik de drie giebelende Leidse meiden sta op te wachten schreeuwt Mevrouw Sipman van helemaal onder naar helemaal boven: meneer Elemans: het is hier geen hoerenkast! Mej. Labohm, al in nachtgewaad, laat dan met een heel oud maar niet mis te verstaan helder stemmetje weten waar de grenzen liggen: hoerenkast of niet: de waardin ben ik! Beneden klappt een deur dicht. Wat een woede in dat versleten stemmetje. En wat een liefde! Ze lacht mijn Leidse nimfen vriendelijk toe. En trekt dan heel zacht de deur voor dat heel oude, heel kleine gezichtje dicht.

Voorjaar 1952 wordt ze ziek. Met de dag zieker. Er komen mensen bij haar langs die ik nooit eerder bij haar zag. In de tachtig. Het duurt te lang. Voor ons allebei nadert de tijd om te vertrekken uit de Guyotstraat. Ze schonk me de stilte, de ruimte om in zes jaar tijd het gevecht te winnen met de Muze. Vele tientallen mislukkingen heeft Marie Ulrich zonder een woord met nauwelijks andere prullen verwijderd. Labohm weet niets van mij. Ik niets van haar. Zes jaar lang leven we in een warm, getemperd licht. Ik heb haar vertrouwen niet beschaamd. Mijn debuut *De Keerakker* is net uit. Nu nog even mijn doctoraal, en dan vlieg ik uit.

Labohm is de eerste die uitvliegt. Op de overloop begint het steeds meer naar een ziekenhuis te ruiken. En dan zegt Marie of ik even beneden wil langsgaan: Mej. Labohm heeft naar me gevraagd. Ze zal wel een iel meisje zijn geweest. En dat is ze gebleven: een mengsel van gewichtloosheid en verlangen, van vergeefs en goed. Ze ligt op een hoog bed aan het raam. Ze verlangt niets meer. Ze is doorschijnend als een bijna leeg omhulsel op de hand van OLH. Die hoeft nog maar te blazen, en ze drijft de hemel in. Ze hoopt dat het me goed zal gaan. En bij 't weggaan zegt ze: je mag iets kiezen uit wat ik hier achterlaat. Nee, zeg ik, dat kan ik niet, maar die zes jaar bij U in de Guyotstraat zal ik nooit vergeten. Gestorven, ligt ze op dezelfde plek voor het raam opgebaard onder een glazen deksel. Ze draagt het cœurtje van oude Brusselse kant. En wat lief van de nabestaanden: ze heeft dat

voornamen zwarte poezenbandje nog om de hals, met middenvoor het gouden medaillon. Op de begraafplaats aan de Graafseweg heb ik in haar graf geen roos laten vallen, geen handvol aarde maar een prop papier van haar eigen dichter:

Fijn dat je er was!

Te deducant angeli!

Jan E

In diezelfde dagen studeer ik af. Als ik na zes jaar definitief mijn etage verlaat, staat Marie Ulrich op de overloop te wachten. Ze overhandigt me het zwarte koffertje waarmee Mej. Labohm als pensionnaire naar Brussel vertrok. Het blijkt wat later niet helemaal leeg. Als ik het tussenblad los gesp vind ik in donker mahonie en geslepen glas de handspiegel waarin ze als jong meisje mooi was. Alsook een robuuste harenkam van ivoor. Daarmee heeft ze haar overvloed aan heel dik donker meidenhaar bedwongen.

TUSSEN RADBOUD EN MAO

Op Oranjesingel 42 zetelt het bestuur van het Nijmeegs Studentencorps CAROLUS MAGNUS, boven in het gebouw. Dat bestuur heeft zijn werkplek in een heel groot en onverwacht net vertrek: de Senaatskamer. Daar hangt de Corpsvlag in paars, geel en rood. Daar ligt het doopceel met de spreuk die zin geeft aan alle voorname handelingen die hier al dan niet in rokkostuum worden verricht: *Enisus arces attingit igneas*: na zware studie bereikte hij het stralend Kapitoel van de macht. Het embleem? Naamgever Karel de Grote, zetelend in alle macht en pracht. Die kamer loop je niet zomaar in. Ze is het heilige der heiligen.

De Corpskroeg bevindt zich beneden. Daar hebben de diverse disputen elk hun eigen plek: een tafel met wat stoelen, onder hun vlag. Hoe dieper je de zaal inkomt, hoe ouder, belangrijker, hoe deftiger het dispuut. Zo'n deftig dispuut is bv. Durendal, met een naam uit het leven van alweer die grote Karel. Er is een ober voor een pilsje, kopje koffie, een warme hap. Wat op de Senaatskamer een kroket heet is op de kroeg een berenlul. Wie iets kapot maakt krijgt een schadebon, hem uitgereikt door een kroegcommissaris. Een specifiek sociëteitsfeest heet een kroegjool. Dan worden de jaarliederen gezongen, te beginnen met: *eerstejaars gaat nooit verloren*, tweede, derde etc. tot en met de oudste ouderejaars die aanwezig is. Die Senaatskamer interesseert me niet. Maar die kroeg? Daar wil ik in! Maar hoe?

Mijn twee belangrijkste hoogleraren: Gerard Brom

voor letter-, L.C.Michels voor taalkunde, hebben ook over het studentenleven een opvatting. Maar die lees ik eerst in de studentenalmanak van 1949. Pas nu ik dat schrijf gaat me van daaruit nog wat licht op. Na een gebed tot de H.Geest en een gelukwens van de H.Vader vanwege het zilveren lustrum, draagt Michels bij met een klassiek sonnet:

*Universitas
Magistorum et Scholarium*

*Niet om de brede slag, het al-bejagend streven,
Waartoe de wetenschap der UNIVERSITEIT
De vleugels rept, aldoor gedreven en bereid,
Te vangen 't vergezicht van wereld en van leven;*

*Niet om 't aloud gesternt, waar vier planeten zweven
Rondbeen de zonnescijf der eerste Faculteit,
Heeft wijzer Vadren zin in langverleden tijd
Haar zulk een weidse naam vol heldre klank gegeven.*

*Hun scheen 't gepaard bedrijf van 't weetbegerig diet,
Van hen die leren en die andren leren samen
Wat hoogste geestkracht ooit ter wereld wist of ried,*

*Zo gaaf en schoon een ding, dat onder alle namen
Geen treffender vertolk zich ergens vinden liet,
Zo triomfant, gelijk een polyfonisch AMEN.*

L.C.MICHELS

Michels schrijft alsof hij in de XVII eeuw leeft en zichzelf moeizaam uit het latijn vertaalt: voor blindemans ogen.

Brom is behalve kamergeleerde ook straatvechter. Vinnig gooit hij meteen de knuppel in het hoenderhok. In het kielzog van Ariëns al als student geheelonthouder, heeft hij tussen de pokelsnijders op Societeit Roland weinig te zoeken. Hoe dieper de kroeg in, hoe ouder en deftiger het dispuut? Brom weet wel beter! "Het studentenleven werd van bovenaf volledig in ouderwetse richting gestuurd. Teveel leerlingen van openbare universiteiten en niet altijd de besten waren door hun familie naar Nijmegen als een reddingsoord gedreven; en zulke personen hadden dikwijls verschillende jaren in het neutrale corps zonder levendige deelneming aan een katholieke studentenvereniging achter de rug. Bij hun onvrijwillige komst naar Nijmegen kenden ze maar één zorg: hier een corps te stichten zoals ze het in hun vorige academiestad beleefd hadden. Daarom mocht de nieuwe organisatie niet naar een patroonheilige heten". Niet de heilige uit de Karolingische Kapel stond peet maar de patser uit de tot in de grond zorgvuldig afgebroken Palts. Sint Canisius was natuurlijk veel mooier geweest, maar die had al een straat en een ziekenhuis. Als opgetogen biograaf van Schaepman heeft Brom natuurlijk niets tegen wat universitair opgeleide Katholieken in het Haagse Kapitoel, maar waarom een zinspreuk uit Horatius en niet uit Schrift of Kerkvader?

In 1949 voelden we ons door Brom niet aangesproken. In de Vox Carolina, die dus niet het Canisiusklokje heette,

oefenden we ons in proza en poëzie. De literaire kopstukken van die Vox hadden hun thuisbasis op Sociëteit Roland. De disputen daar waren inderdaad niet naar heiligen vernoemd. Wel dat Durendal: naar een Karolingisch zwaard, bah! We waren allen van katholieken huize. Maar in dat huis hing een sfeer van ironie. In 1950 gaan we nog met z'n allen naar Rome? Klopt. Achteraf denk ik: zoals zieken soms vlak voor hun dood nog een bedrieglijk blokje krijgen.

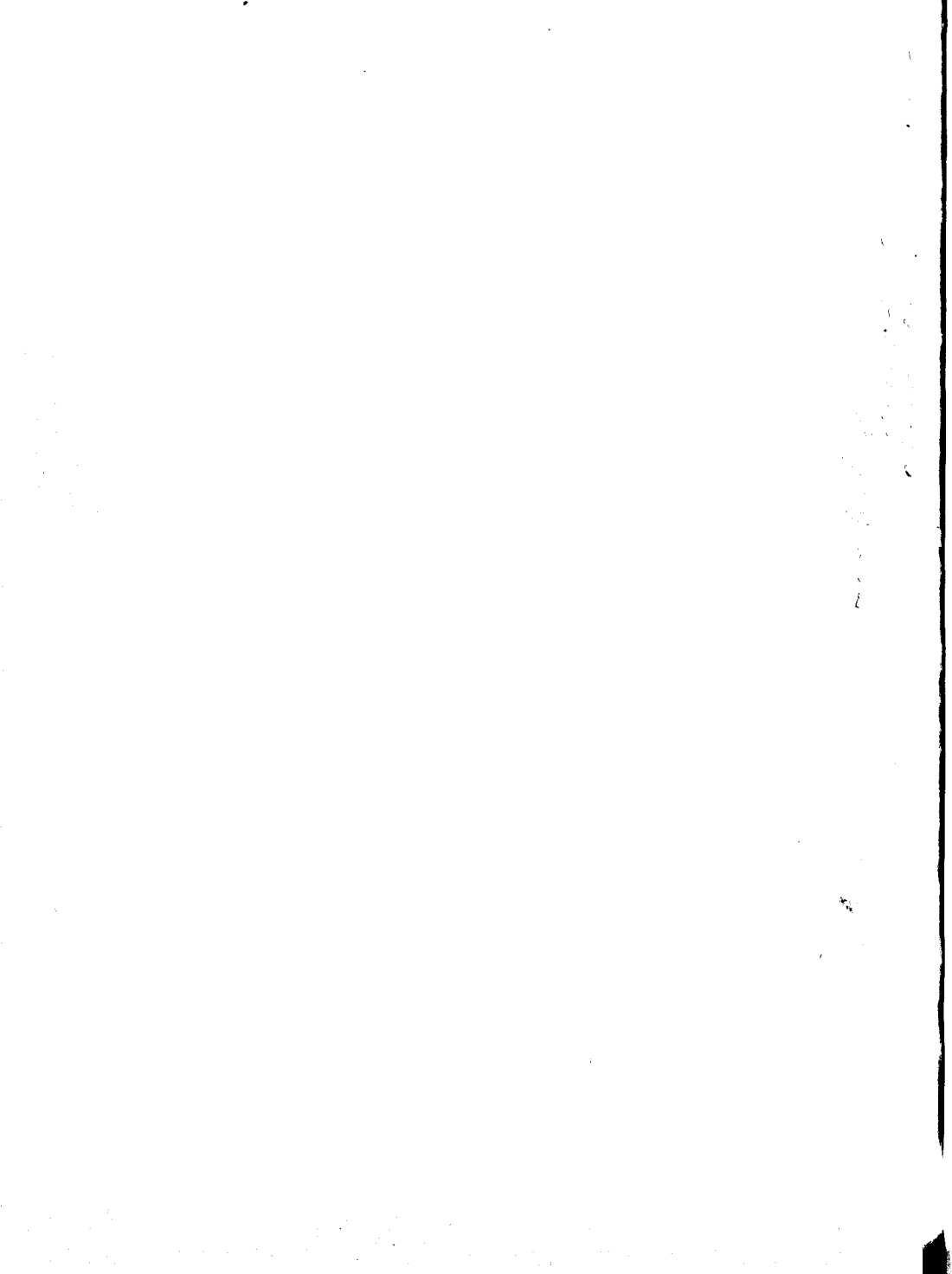
Brom had in Nijmegen graag een RK Studentenvereniging gehad, geen Corps. Dit Corps is wel lid van de Unie van RK Studentenverenigingen. Met geen van die verenigingen is ooit een warme band ontstaan. Dat het met name nooit tussen het Utrechtse Veritas en het liberale Carolus Magnus heeft geboterd, wijt Brom aan onwil vanuit Nijmegen. Ik kan hier twee eigen ervaringen aan toevoegen. Zo herinner ik me een kroegavond met een grote groep Veritijnen als gast. Heel gezellig. Geen spoor van animositeit. Toch is me iets heel markants bijgebleven. Tegen middernacht worden alle Veritijnen door een ijveraar gewaarschuwd: niet meer drinken, het is morgen Eerste Vrijdag! We zien ervan op: nog zo serieus, zonder enige ironie nog katholiek! Ze zitten in de diaspora. Ze moeten hun geloof verdedigen.

Een andere ervaring met Utrecht stamt uit nagenoeg dezelfde tijd. Veritas arriveert met een extra trein in Nijmegen en dringt met een onafzienbare massa het Corpsgebouw binnen, schendt op de Senaatskamer onze heilige symbolen, en

plaatst van die schennispleging met behulp van een ezel vervolgens foto's in hun eigen Verenigingsblad. Zoiets roept om wraak. De Vastenavond die erop volgt vriest het een graad of tien. We hebben geen extra trein nodig. Zijn de Veritijnen nog bereid te sterven voor hun geloof, de Karolijnen nemen ook de door Utrecht gepleegde schennis een beetje nonchalant op. Zoals Herman van Run me later ooit zei: voor zo'n wraakoefening ben ik te fijn gebouwd! We rijden met een kleine Gideonsbende in een onverwarmde verhuiswagen van Verkroost naar Veritas. Daar zitten volgens onze strategie maar een paar lui op de kroeg. De Brabanders en Limburgers vieren in het Zuiden carnaval. Maar in Utrecht zit de kroeg boordevol. We slagen er dan ook niet in ons naar binnen te vechten. Tot overmaat van ramp worden we ook nog geteisterd door emmers water: de Veritijnse Maagden wonen boven de kroeg. Bij 10 graden vorst is hun leidingwater een dodelijk wapen. We druipen af naar onze verhuiswagen. Daarin bevroren onze winterjassen. Die zetten we als lege standbeelden op de stoep voor *Lumen Ducet*. Binnen ontvangen onze moederlijke meiden ons met warme erwtensoep!

Michels heeft dan wel een onleesbaar, ongelezen, onbegrepen sonnet geschreven, hij is wèl een keer op Societeit Roland waargenomen, in de luwte van Carel Swinkels. Eén keer. Brom nooit. Toch moet ik hier nog iets over de laatste kwijt. Ik denk dat ik zijn artikel toen niet eens las! Mij dreef iets anders. Student, vonden we Brom een door Broere of Ariëns

misbruikte leerling uit de diepte van de XIX eeuw. Nu zie ik de man toch in een ander licht. Ons Corps met al die maffe symboliek was toen inderdaad een gefossiliseerd instituut. Brom bindt in zijn artikel niet alleen de strijd aan tegen de elitaire, lege vormen van het Corps, maar kritiseert niet minder bestuurder en hoogleraar van de universiteit. Brom heeft dan al kritiek op het eigengereid gedrag van docenten die even strenge als oncontroleerbare eisen stellen aan studenten die zich dan ook vaak in arren moede aan andere universiteiten inschrijven om daar wel op tijd af te studeren. Regtien is niet uit de lucht komen vallen. Hetzelfde heilig vuur: van Radboud naar Mao, van Bijbel naar Rode Boekje. Colijn schijnt het niet gezegd te hebben: ga maar rustig slapen! Wij deden het.

LE BON SAUVAGE

In Nijmegen liepen de groenen niet met een kale kop. De lange haren die mijn vader zo geërgerd hadden mag ik houden. Wel loop ik met een smadelijke borstplaat door de stad: een karton met naam en studierichting. Aldus uitgedost verschijnen we ook in de collegezaal. Daar hebben we een tafeltje, en een stoel om op te zitten. Daar toeven we in de hemel van de wetenschap. 's Avonds worden we op de kroeg verwacht: de hel. Daar heeft ieder dispuut zijn vaste plek, onder een vlag waarop inderdaad geen heilige te bekennen valt. Hoe ouder, hoe deftiger, hoe belangrijker het dispuut, hoe verder je naar achteren moet zoeken. Daar zetelt het nageslacht van de *founding fathers*: het uitschot van de corpora in Leiden, Utrecht en Amsterdam. Maar de leden hebben nu wel mooi schitterende relaties met het kapitoel van de macht, in 's lands vergaderzaal, in de Hoge Raad, op tal van ambassaden. Daarom studeren ze dan ook rechten. Minder diep de kroeg in vind je verder zo'n beetje alle andere geledingen uit onze samenleving. Ik tref er geen kinderen uit de Boerenbond. Die zullen wel in Wageningen zitten.

Met afgezakte ziel betreden de klooiën elke avond na een onbarmhartig ontgroeningsprogramma de kroeg. Voor hen is er geen dispuut, hoe laag ook gezeteld. Het zoeken en binnenhalen van nieuwe leden uit de groenentropen heet fleuren. De deftigste disputen doen daar niet of nauwelijks aan mee: die hebben hun groentjes al binnen lang voor ze in Nijmegen zijn gearriveerd. De kroeg weerkaatst de samenleving zoals

die de eeuwen door is gegroeid. Na binnenkomst moeten de groenen bij elk dispuut eerbiedig vragen of ze erbij mogen komen zitten. Wat lang niet altijd mag. Omdat je stinkt. Die vieze kop niet bevalt. Als je wel mag aanschuiven krijg je geen stoel. Als nietswaardige feut ben je maar een klooi. Als zodanig wordt je geklooid. Ik ooit door Kareltye van der Zande. Die doet dat niet zoals het hoort. Ik pak zijn glas bier en gooi hem dat in het gezicht. Tot groot vermaak van de ouderlingen. Ik mag meteen aanschuiven bij een belendend dispuut.

Alle klooiën komen binnen met een klooiënblok onder de arm: een veel te lage moot uit een boomstam. Daarop mag je dan gaan zitten, nee, niet met je kont, een klooi heeft een vieze krent. Natuurlijk word je uitgedaagd. Als je iets hebt miszegd moet je je smoel aftrekken: met je vlakke hand over je gezicht glijden en die afslaan: reinigen van denkbeeldig vuil. Ben je echt onbeschoft geweest, dan moet je kikkeren: door de knieën zakken en springen. Doorzie je het spel, dan is zo'n ontgroening best wel leuk. Je krijgt regelmatig een biertje aangeboden. Er ontstaan interessante gesprekken. Je intelligentie, weerbaarheid, gevoel voor humor worden getest. Allicht: ontgroenen is òòk fleuren. De ontgroener moet òòk laten zien wat hij waard is. Ik ben dan ook best wel wat trots op een paperback over Dries van Agt. Daarin staat zijn opdracht: *Voor Jan Elemans*

Die me lang geleden

Zo intelligent heeft ontgroend!

Ik heb niet veel tijd nodig om te weten dat ik nooit in een dispuut wil zitten. Zelfs in een klooster heb je nog 'n cel. Ik wil best af en toe in een groep functioneren, als ik zelf maar mag beslissen wanneer te komen en te gaan. Alleen al het idee dat onaangekondigd een stel al dan niet licht benevelde vrienden je kamer komen binnenstormen. Met aanhang ooit Jan Dubbelaa Van Haaren. Die gooit jenever in mijn aquarium. Naast de colleges heb ik iedere dag uren stilte nodig. Ik weet niet wat, maar daarin hoor ik iets. Iets dat me in evenwicht brengt met andere dingen.

Elke avond begeef ik me rond tien naar sociëteit Roland. Daar neem ik plaats aan de bar. Daar ontmoet ik. Daar ontvang ik. Daar leer ik iedereen kennen. Daar zie ik de neerlandici terug die wel ontgroend zijn, die iets met de Vox te maken hebben. Geestverwanten. Ik heb geen dispuut maar een stamkroeg. Daar leer ik ook Fons van der Stee kennen, jaargenoot, ook uit Brabant, van het platteland. Ik spreek voor 90% ABN. Fons voor 125%. Ik ken hem vooral van de Corpsvergadering. Die wordt gehouden op de kroeg. Deze wordt voor de gelegenheid geëmancipeerd: dan zijn ook de leden van de Meisjesclub welkom. Bereidt de Rota Carolina voor op de rechtbank, de Corpsvergadering bereidt voor op de *arces igneas*, op het kapitoel van de macht in Den Haag. Op het kamerdebat wordt voorbereid door het na te spelen. De corpswet is het heilig boek. Daarmee slaan de toekomstige debaters elkaar driftig om de oren. Redeningen

worden onderuit gehaald. De ene motie ingediend na de andere. Er wordt gestemd. Het gekraai is niet van de lucht. De vechthanen krijgen alle tijd vòòr ze burgemeester of volksvertegenwoordiger zijn. Het woord te voeren past dan vooral nog de man. De meiden van *Lumen Ducet* houden het al gauw voor gezien. Ze zijn nog van voor de Tweede Golf. Maar er zijn uitzonderingen. In het Bestuur van 1950-1951 zit toch maar mooi Mej.A.G.M.Kramers. Deze Tony is de vriendin van Fons van der Stee, van 1951 tot 1952 voorzitter van het Bestuur. Fons voert zijn rebbel tijdens de corpsvergaderingen van meet af met die 125% ABN. Hij brengt het dan ook tot Minister. Met dat rare stemgeluid amuseert hij in die functie heel Nederland, onder aanvoering van Wim Kan: die vindt kak wel passen bij een Minister van Landbouw. Hiermee is mijn verhaal nog niet af. In het corpsbestuur van 1951-1952 zitten onder Fons nog twee studenten: eerste secretaris A.A.M.van Agt met als tweede secretaris ene Mej. F.IJ.TH. Krekelberg, Eutie in de wandeling. Ze is natuurlijk een nichtje van pater Krekelberg s.j, nog van die degelijke ouwe stempel, niks gezeur van Oosterhuis of Van Kilsdonk, een steen door de ruit van dat onfrisse Sanitaswinkeltje.

De meeste studenten komen niet op de kroeg. Die obscuren zoeken hun heil in een samenzweerderig donkere stad. De sansculotten komen er aan. En die groep samenzweerdere wordt elk jaar groter. Geen nieuw Corpsbestuur of het treedt aan met regelingen die ook dit *vulgus* op de sociëteit probeert te krijgen. Tevergeefs. Als in Parijs de vlam

in de pan slaat, is er geen houden meer aan.

Net als mijn vriendjes op de kroeg ben ik in politiek nauwelijks geïnteresseerd. We drinken op het succes van de grenspaalverbranders, en daar laten we het wel bij. Wat ik op de kroeg uitspook is gauw gezegd. Ik zit er van 11 tot 12. De zonen van de hoofdonderwijzer zijn al naar bed. Met het vorderen van de avond komen mijn helden pas binnen. Oeroude voxredacteurs/medewerkers als Herman van Run, Ad Briels en Carel Swinkels. Die hebben al heel vroeg Fons Jurgens ontdekt. Als ik aankom staan zij al op afstuderen. Ad doet de film, Herman de literatuur en Carel lijdt dan al als miskend auteur. Al weet hij dat nog niet. Maar hoe vroeg ze Jurgens ook ontdekt hebben: Fons heeft mij al eer ontdekt. Geen groentijd zonder groenentest. Ik herinner me nog vaag iets van de jolige avond waarop de uitslag werd bekend gemaakt. Fons is in alle staten: hij is n^o twee geworden. Zo onthoud ik het maar sluit niet uit dat ik als tweede ben geëindigd. Hoe langer je leeft hoe bescheidener je wordt. Fons weet dat hij geniaal is. Maar zo iemand is er in elke groep toch maar een? Vanaf die avond zijn we vrienden voor het leven, hoe kort dat voor hem ook zal blijken te zijn. Bij die test genoot ik het voordeel van de achterstand. Boeren hebben geen tijd om te lezen. In ons dorp hing nog iets ongerepts van voor de boekdrukkunst! Toen ik de parochiebibliotheek uithad, toog ik naar de openbare leeszaal in Oss. Die was daar, dank zij de carmelieten, goed gevuld. Daar las ik alles wat

er aan tijdschrift lag. Vooral ook damesbladen. Ik wist dus wie Schiaparelli was. De combinatie TRI had ik fout: afkorting van het revolutionaire leger in *ons* Nederlands Oost-Indië. Ik was wel warm met mijn noodoplossing: 't Terde Regiment Infanterie!

En dan gebeurt het na Guus van Rijckevorsel weer: een in alle eerzaamheid zeer hoog-begaafd individu ontdekt *le bon sauvage*: een uit het moeras ontsnapte vreemdeling die iets uitstraalt wat hij zelf niet heeft maar ten zeerste bewondert. We respecteren van meet-af elkaars gaven. Voor Fons ligt dat simpeler dan voor mij. Ik wil in geen enkel dispuut, en geen enkel dispuut heeft zin in mij. Fons zit al bij het sjiekste dispuut dat er is. Hij is daar heel berekenend ingegaan. Wil je als spits jurist carrière maken in Den Haag, dan vind je in dát dispuut de nodige kruiwagens. Vrienden zoekt hij door heel de kroeg. Daar tref ik hem elke avond. In diepste wezen is Fons een groot dichter. Hij voert een heel spits pennetje. Zijn essays sprankelen niet minder dan zijn aandeel in allerlei gesprek. Dat afstandelijke vleugje ironie waarmee hij om zich heen speelt. Maar achter alle spel, achter alle intelligentie, achter alle vormvaardigheden zit een uitermate kwetsbare, gevoelige dichter. Die komt bij hem nauwelijks aan bod. Fons houdt hem in bedwang. Hij beschikt over voldoende vaardigheden om daarin te slagen. Fons is te vaardig, te veelzijdig, in een ommezien te beroemd om te beseffen dat hij leeft met iets dubbels in hem. De eerste avond al dat we praten weet hij wie ik ben. Ik weet inderdaad niks van de slimmigheden in de

bewoonde wereld. Zoals ik alleen op mijn kamer woon, zo woon ik ook alleen in mijn psyche. Ik heb een beetje verstand en wat hormonen, en daar doe ik het mee. Op Guyotstraat 1 wordt hij een vaste gast. Hij leest mijn verzen. Ik lees die van hem. Eigenlijk is Fons een groter, gecompliceerder dichter dan ik. We praten nooit over een carrière. Tussen alle spel door is Fons soms uitermate intiem. Daarom weet ik hoe hij lijdt onder het verdriet dat zijn zusje heeft, hoe machteloos hij zich voelt om daar iets aan te doen. In die diepte, in die tederheid van het menselijk gemoed heeft zijn buitenaardse IQ geen enkele betekenis meer. Fons lijdt ook onder de veelheid van zijn gaven. Onder zijn roem in het circuit. Hij leest mijn gedichten. Hij bewondert de tijd, de niet aflatende vlijt die ermee is gemoeid. Is jaloers ook op de stilte van mijn eenzellig bestaan. Even machteloos benijd ik hem om zijn *savoir vivre*. Om zijn veelheid van talenten.

Fons steunt me als dichter ook materieel. Eind 1951 gaat hij op zoek onder zijn enorme hoeveelheid relaties naar een uitgever voor *De Keerakker*. En die komt dan begin 1952 al uit bij Helmond. Zomer zelfde jaar studeer ik af. Ik heb nog nooit mijn verjaardag gevierd. Ik heb nog nooit een feestje gegeven. Hoe moet dat? Fons regelt het. En hoe. De tent is tjok en tjok! In die drukte laveert een ober met een enorm blad met gevulde glazen. Fons ontploft: slaat alle glazen tegen de grond. Soms staat het verstand stil. Soms het

leven. Niet eens zoveel later. Fons is al druk met zijn curriculum als hij me komt opzoeken thuis op de ouderlijke boerderij, in het landschap van de Keerakker waar hij peet over stond, om niet te zeggen vroedmeester... Wou de meeuwen eens in 't echt zien daar bij Neerloon. De diepte met eigen ogen peilen van het landschap waarboven de regenboog stond van mijn herinnering. Als hij het toepad weer afrijdt zet hij de richtingwijzers uit, om en om van links en rechts tot heel ver weg. Bij wijze van groet. Kort daarop vindt hij de dood, ergens heen onderweg om nooit aan te komen. Het is lang geleden. Maar de knipperlichten zie ik nog vaak, links en rechts, om en om, tot heel ver weg.

ACHTER 't VERCKEN

De Nijmeegse neerlandici waren verenigd in de Neerlandicclub. Het bestuur daarvan werd ieder jaar opnieuw op ietwat duistere wijze coöpterend bij elkaar gesjoemeld, uit dichters, journalisten en ander ongeregeld talent. Voor eerstejaars die verloren dreigden te lopen deed die club niets. Ook niets voor ouwerejaars die dreigden te bezwijken onder de veel te hoge eisen van een hoogleraar. De vereniging heette behalve club ook wel gilde: Vakbond plus gezelligheidsvereniging. Die nagestreefde gezelligheid was van een apart soort, met al voor Kerst de twee enige evenementen: een dansfeest en een nepcollege. Van een van deze gala's heb ik nog ergens een foto. Op de eerste rij het bestuur: daarachter al die leden, met den aankleve van dien. De meest opvallende aanwezigheid niet die van de voorzitter of de beeldschone abactis Truusje Lennarts maar een echte jonge knoeris: een net gespeende, fris roze gewassen big. Die zet me nu op het spoor van nog een naam voor de organisatie die de Nijmeegse Neerlandici verenigt: *Achter 't Vercken*. Die gildenaam stamt uit de jolige jaren van een voor ons dan al prehistorisch ancien régime. Met Neerlandici van Van Ginneken als Harry Kapteijns, Jan van Sleuwen, Carel Swinkels en Janus Brouwers. De laatste kende ik als declamator van het seminarie. Hij is gepromoveerd op de taal van de vlasbouw maar heeft zich onsterfelijk gemaakt - hoe jong ook gestorven - met het vastleggen van de benamingen voor poep- en plashokken aan de oostzijde van onze speelplaats in Heeswijk: jannen en pieten! Van de

Amerikaanse romancier Frantzen weet ik dat personificatie voor dergelijke gelegenheden ook in zijn land voorkomt. Vervolgens wat meer informatie over Jan van Susante, als neerlandicus eigenlijk te verwaarlozen want later overgelopen naar de psychologen, en via het GITP tot over zijn nek terecht gekomen in het geile geld. Met wat we nu weten hadden we 't kunnen zien aankomen. Bourgondische Jan van Susante was de zoon van een sigarenboer uit Boxtel. Die had Jan overgehouden aan een Amsterdamse slet uit de Ferdinand Bolstraat: Betje Bas. Naar die drel hebben ze in Boxtel naar ik onlangs hoorde, nog een straat genoemd ook. Kun je Jan natuurlijk niet verwijten. Op de kroeg heb ik hem nooit meer gezien. Maar hij zat er wel, ver voor mijn tijd. En daar schonk hij uit eigen middelen de Neerlandiciclub een nieuwe, meer Breugheliaanse naam: het gilde *Achter 't Vercken*. Dat varken komt van het Griekse varken: *sus*. In het latijn betekent *ante* weliswaar voor, maar staat mooi wel in Jans achternaam helemaal op 't eind. De naam komt dus van *Susante*.

Vanwege dit dansfeest kan dat gilde van neerlandici niet genoeg worden geprezen. Na één avond en één nacht kent iedereen iedereen. Van geheel andere aard is het andere evenement van het gilde: het schertscollege. Dit wordt ieder najaar halverwege de groentijd gegeven als verplicht college aan de nog groenlopende eerstejaars. De prof die het college geeft is nep. De ouwerejaars die het college in groten getale volgen zijn ook nep. Echt is de blijdschap van de groenen die

- wetenschappelijk nog nat achter de oren - nu al het voorrecht genieten om te kunnen luisteren naar wat een internationale beroemdheid hun heeft te zeggen. Pats, meteen in het diep! Zo leer je zwemmen. Herman van Run was mijn eerste nep-hoogleraar. Voor die taak zeer geschikt. Zijn gedistingeerde wijze van zich uitdrukken en kleden maakte hem reeds als zodanig geschikt voor zijn taak. Hij straalde zonder enige kennis het fenomeen uit van een zeer hoog geleerde. Ik ben erin getrapt. Dit zal wel de reden zijn dat ik me er niets van herinner.

Op 12 oktober 1948 wordt het schertscollege gegeven door C.I.G.Swinkels, *lecteur/circonstance à la Sorbonne de Paris*, over *De wordingsgeschiedenis van het internationale nebulisme*. Wie Carel later ooit een literair café heeft horen en zien presenteren, weet nu dan ook dat hij voor zo'n schertscollege zijn hand niet omdraaide. De nebulisten van de avantgarde in het Parijs van de jonge Paul Verlaine krijgen geen poot aan de grond in het circuit van de gevestigde literatuur. Ze besluiten daarom om zelf een tijdschrift te beginnen. Dat drukken ze op een eigen pers maar de vijand zit niet stil. In alle letterkasten ontbreekt de E. Maar een revolutie, eenmaal op gang, valt niet meer te stuiten: "Zij vervangen na diep beraad alle woorden waarin een e voorkomt door synoniemen zonder e". En zo verschijnt toch nog het eerste nummer van *Le Décadent*. Alleen al in de titel 3 e's? Zoals geleerden andere geleerden aanhalen beroept die Swinkels van de Sorbonne zich ook op collega's. Daarvoor lenen zich primair de eigen vriendjes. Van Run duikt op als de

Duitse filosoof Hermann von Horssen, dan reeds actief als courantier in Haarlem, zodat De Nieuwe Haarlemsche Courant als wetenschappelijke bron in een voetnoot kan worden vermeld. De eerstejaars hadden geen notie van Horssen, en HvR liep met zijn bakermat niet te koop. Léon Michelin is natuurlijk Leo Michels, vermomd als Michelinmannelijke dat de befaamde Engelse dichter Ronald Beryll ontmoet. En als deze Ronald in de tweede naamval met een S wordt verrijkt, herken je in dat genie het vriendje van Swinkels en Von Run: Ad Briels. De geschiedenis van een studentenvereniging hangt van vriendengroepen aan elkaar. Maar de geschiedenissen daarvan vervluchtigen - als gevoelens - bijzonder snel, omdat vrienden geen dispuut vormen maar drijven op een vluchtige emotionele samenhang.

In 1946 zag ik het vooroorlogse, ietwat schimmige trio Swinkels-Van Run en Briels pas in het laatste uurtje op de kroeg verschijnen. Ze kwamen niet verder dan de bar. Meden het volle licht. Ze hoorden nergens bij. Stónden ook nergens voor. In zijn college koppelt Swinkels Léon Michelin aan de snikkende Piet Paaltjens. Intussen denk ik dat ze zelf daar meer mee verwant zijn. Ze zijn nergens mee verbonden. Als ze rechten studeren dan niet om straks wat scheef staat weer recht te trekken. Ze studeren recht, maar dan vrije studierichting, geen Mr maar Drs: een lettercombinatie met een vage universitaire connotatie. Wanneer lector Swinkels als nebulist Piet Paaltjens vermeldt in verband met L.C.Michels is dat vanwege het absurde

idee. Von Run zal een leven lang de humor van Bomans bewonderen. Hij gedijt in het Dickensachtige Haarlem, is daar lid van de Pickwickclub. Hij past niet bij De Volkskrant die midden in het ruige leven staat. Als Herman tenslotte hoofdredacteur wordt van De Tijd, is dat dagblad al stervende. Het zetelt ook niet meer in het Kasteel van Aemstel maar in het hospice daar tegenover van Het Handelsblad. De avant-garde van het nebulisme - de Vox staat er jaren vol mee - is er een van heel lang geleden, uit de vertederende jeugd van Paul Verlaine. In de Snikken van Paaltjens figureert niet voor niets een doodsbidder. Als niemand nog weet dat De Tijd ooit een dagblad was, krijgt Van Run nog een uitgevouwen middenblad van De Volkskrant ter beschikking. Daarin steekt hij opvallend ver de nek uit zijn dure overhemd. Herman's halve ton aan zetsel gaat over de eenvoud van zijn jeugd, van zijn nooit gecultiveerde Horssense dialect. Het is in deze fase dat Herman zich in onze correspondentie onverdacht goed laat kennen. Le bon sauvage heeft 'm uit de tent gelokt. Op zoek naar de kern legt Herman van Run alle schone schijn af. Alle? Een brief van hem ziet er onberispelijk uit. Hij schrijft in een exquise, handgesneden letter, open en eerlijk alsof het gedrukt staat. En dan zie ik tot mijn schrik dat er gaten in zijn handschrift vallen. Een verkeerd woord? Helemaal op 't eind gebeurt dat wel 'ns. Het wordt schier onzichtbaar weggewit. Ten slotte doorgestreept. Ik besef: het einde is in zicht. Dat lees ik ten slotte ook: ik maak het niet goed, Jan!

Briels hoort al evenmin bij de avant-garde. In 1933 gestart met de rechtenstudie (voor die tijd een mooie keuze), werpt Ad zich op de film. Dat doet hij niet als van Domburg op De Tijd: met vuur, verve en welsprekend kabaal, in de kunstkatern. Van de beroemdste filmsterren laat Janus geen oorbel heel: misschien geen lellebellen maar hoe mooi en bloot ook, niet meer dan rekwisieten van de regisseur. Van Briels hoor of zie je niks. Hij slijt zijn dagen in het donker van de filmzaal, en kijkt daar of die rolprent wel geschikt is voor Katholieke kijkers. In Heeswijk kregen we ook wel eens een andere film te zien dan Rio Rago. Als daarin de gelieven dan ineens dreigden iets te lijfelijk van elkaar te gaan houden dan hield pater Projector nog net op tijd de hand voor de lens. Dan ging in het donker een gejoel op dat je niet zou verwachten van een Gideonsbende die voor het celibaat heeft gekozen. Vrije studierichting om de vrijheid van de Katholieke filmkijker te beknotten. Van iemand die in '33 kiest voor rechten.

Carel Swinkels was in 1946 mijn grote voorbeeld. Uit een goedmoedige Brabantse bierbrouwers familie. Hij formuleerde schitterend. Met een heel aparte humor. Hij kende iedereen. Was overal geweest. Bovendien - en hier wordt het allemaal iets minder - zou hij dit en zou hij dat allemaal gaan doen, allemaal geweldige dingen die hij juist niet gaat doen. Hij megalomaniseert de dingen om hem heen en daartussen zichzelf. De melancholie die hij in zijn schertscollege verbindt met Paaltjens is vooral hem zelf niet vreemd. *Joie de vivre* èn

levensangst. Hoge verwachtingen en weinig daadkracht. Carel kan met iedereen overweg. Komt overal over de vloer. Is over die mensen vol lof. Desondanks gaat hij zijn ondergang tegemoet. Carel gaat in Nijmegen promoveren op Lodewijk van Deysse, de grote dandy waar hij zich mee identificeert. Intussen snoept een Limburgs letterdiefje hem de buit af. Carel wordt correspondent van De Tijd in Rome. Maar met snoeven kom je niet ver: Carel dus niet in Rome. Hij is goed in literair proza maar gáát er niet voor. Daar komt nog iets bij. Hij bewondert Van Duinkerken, maar zoveel alcohol als deze kan Carel niet aan. Daar komt bij dat hij zijn maatschappelijke teleurstellingen moeilijk kan verwerken. De goedmoedige wordt haatdragend: lijdt aan persevererende rancune. En gaat tenslotte ontgoocheld in drank ten onder. Tot ontgoocheling ook van zijn vele vrienden.

HOOFPRIJS VOOR VOETZOEKER

In 1950 kom ik als dichter voorzichtig uit de kast. Dan is Jan Leijten de meest ontspannen en vruchtbare dichter in Vox en Almanak. Hij schrijft een klassiek vers, eerder speels dan somber, maar hoe lichtvoetig ook, de serieuze ondertoon ontbreekt nooit. In Nijmegen is hij de dichter. Tot Pegasus hem afwerpt. Jan wendt zich van de verleidelijke Muze naar de geblinddoekte Justitia. Geoefend in de Rota Carolina, echt het recht toegedaan, wordt hij al spoedig verheven tot het ambt van hoogleraar. Gezocht om de bezonnenheid van zijn oordeel, om de helderheid van zijn vonnis, verwerft hij zich een zetel in de Hoge Raad. Het kan minder. Ik besprak z'n laatste gedichtenbundel, hij mijn eerste. Milde rechters.

De leemte die Jan Leijten voor de Carolijnse letteren achterlaat, wordt niet opgevuld door C.M.W. Verhoeven die in 1950 zijn studie in de Oude Letteren begint. Hij stamt uit het agrarisch gebied van de Kuil in Udenhout, net als ik een boerenzoon met een seminaristisch verleden. Die C staat voor de latere Corn. op de kaft van zijn boeken. Als ik hem in 't echt tegenkom blijkt hij gewoon Kees te heten. Thuis vinden ze hem *enen aorige*: een buitendorps wezen. Sociaal kwetsbaar: formulerend, denkend weerbaar. Dit gecomplementeerd met een heel mooie pen. Wat dat betreft had hij best Nederlands kunnen studeren. Dat hij dit niet deed begrijp ik. Dat hij niet op de kroeg kwam, zich niet voegde tussen de andere vreemde snoeshanen van Vercken, Vox en Almanak, betreur ik.

Kees was bevriend met Harrie Smets, in 1948 in Nijmegen begonnen als classicus, later overgezwaaid naar psychologie. Harrie en Kees zijn niet uitelkaar te spelen vrienden. Kees komt nergens: zijn uitzicht is een wand met steeds meer boeken. Aan zijn schrijftafel ontwikkelt hij zijn eigen, bijzonder fraaie hand: letterlijk en figuurlijk. Hij leest zijn klassieken. Scherpt zijn geest op hun grote denkers en begeeft zich ver uit het midden dezer wereld in de stilte waarin zich de denkprocessen voltrekken: *noli disturbare circulos meos!*

Kees komt nergens, Harrie komt overal, tot diep in de Benedenstad. Met zijn Brabantse bonhommie kent hij en vooral bewondert hij mensen van hoog tot laag. Harrie is geen schrijver. Hij leest schrijvers! Als Fons Jurgens zegt dat er maar 2 mensen in de Vox kunnen schrijven, en dat er maar tien die stukjes kunnen lezen, dan is Harrie een van die tien. Hij bewondert Jan Hanlo. Dat komt goed uit: zijn toekomstige schoonmoeder was ooit een meisje Hanlo. Zijn grote vriend en filosoof en letterkundig kunstenaar is en wordt steeds meer Kees Verhoeven. Uit eigen middelen bekostigt Harrie een bronzen kop voor hem. Joep Coppens ontwerpt die. Den Bosch plaatst die. Voor mij blijft Kees lang een onbekende. Tot hij voorstelt onze proefschriften te ruilen. Tot hij *Raam* van maart 1972 redigeert, over religie. En mij schrijft: bedankt voor je bijdrage, het nummer drijft erop! Verder: ik lees geen filosofie. Kees geen poëzie.

Dat een man als Verhoeven die sneller schrijft dan

God kan lezen voor het NSC verloren ging, is een veeg teken. Maar één elitaire studentenvereniging voor steeds meer studenten uit steeds bredere lagen van het volk? Maar ook de dagen van het ludieke Vercken zijn geteld. Hier hoor ik geknor als sound-track bij mijn herinneringen. Mijn eerste colleges liep ik als groen. Ik keek mijn ogen uit. Soms een etter. Veel vrienden. Ik hoop dat die vorm van geluk een beetje doorstraalt in deze herinneringen. Kees Verhoeven vindt memoires minderwaardig geschrijf. Maar ook weer niet zo minderwaardig of hij geeft desondanks wat herinneringen prijs. *Een oog in de mist* is dan wel een heel dun boekje: het staat er vol mee. Drie pagina's dragen de naam *Kwieke Tred*. Ze zijn gewijd aan gedrag dat hij in zijn eerste jaar in Nijmegen aantreft. Hij ergert zich aan dat gedrag. De sfeer van het verhaal en de naam van Père van Ogtrop doen vermoeden dat Kees heel eventjes groen heeft gelopen. Hij schrikt van allerlei stemverhef. Daar luister je dan doorheen, Kees niet. Er is nog een verschil. Ik kijk om me heen, vooral naar de gezichten van de schreeuwers. Daarop zie je dan meestal een zweem van spel. Kees zal promoveren op de *Symboliek van de Voet*. Hij kijkt naar beneden, naar de voeten van die schreeuwers. Naar de kwieke tred van een toekomstige elite, nu al behept met de arrogantie van de macht. Kees ziet die voeten langs komen, en herinnert zich een leven verder "dat daar wel degelijk voor een paar centen passeerde". Hij wist het al toen hij promoveerde maar formuleert het eerst nu: "verlegen

dubbeltjeszoekers kijken niet hoger dan voeten..." *Ab uno disce omnes?* Kees noemt van al die Haagse hopjes maar één exemplaar: Een ding weet hij zeker: "dat de Père s.j. deze exercities van de gezonde boys van goeden huize met innig welgevallen gadesloeg. Met zijn ene hand zegende hij de kwieke tred, en met de andere gaf hij de sloffers bemoedigende schouderklopjes, waarmee hij hen trefzeker, maar toch zonder het te bedoelen, de drassige bodem in heide."

Ziet ook Cornelis Verhoeven althans in zijn herinneringen reeds scheuren ontstaan in het corpsgebouw, in hetzelfde jaar 1950 knort het Vercken van de Neerlandici nog van plezier: Jan Starink houdt voor de groene neerlandici het schertscollege. Beter gezegd: hij schrijft het, gehouden wordt het door Elinor Cibis. Deze uit het Oostblok ontsnapte studente aan de universiteit van Fribourg is net met Jan Starink getrouwd. Jans vrienden kennen haar al, hebben haar poederkoffie al gedronken: verse Ness uit Zwitserland. Jan weet al wat Federalisten zijn: politiek geëngageerde studenten. Daarvan zitten er ook op de kroeg. Ze ijveren voor één Europa. Langs Beek en Berg en dal trekken ze grenspalen uit de grond en dumpen die *im Wylensee*. Ze behoren tot een politieke avant-garde. Voorstanders van een literaire vernieuwing vind je niet achter 't Vercken. Elinor Cibis wordt bij de studenten ingeleid als *lectrice de circonstance* van de universiteit van Zabrze, in Polen. Haar college gaat over *Le Fédéralisme dans la Poésie* Een mondiale avant-garde. In Amsterdam dankt tegelijkertijd een poëtische

avant-garde zijn naam zelfs aan dit jaar: de Vijftigers. Die hebben meer rode lichaampjes in het bloed dan Elinor. Die is net ontsnapt naar een land waar je op het heersende regime wèl grapjes mag maken. Neerlandici met grapjes over de neerlandistiek! De gelegenheidslector spreekt het zwierige Frans van Jan uit met een authentiek Silezisch accent waar ik na zoveel jaar nog veel Pools in proef. En wat zegt dat geleerde jonge ding uit Zabrze? Dat de dichter Jan Starnik, geen Pool, de eerste, de mooiste, de beste is van al die Federalisten. Hij betaalt daarvoor de prijs: *Il y a quelque mois qui est mort. Il s'est marié: c'est toujours la fin d'un poète.* Op Jan Leijten wordt al niet meer gerekend: *le deuxième poète le plus grand du monde c'est E. le Manski. Il n'est pas un Polonais comme le nom le pourrait suggérer mais un Paysan Bas.* Met zacht rood aangezette, geleerde mond, in welluidend Frans, met de vossenstaart van de vriendschap gegeeseld: een lompe boer. Maar ja, niet genoemd worden, zoals Simon Vosters, is erger. Simon schrijft als Simon Paard gedichten in de Vox. Zonder succes. Het zal Simon niet hebben gedeerd, Simon speelt gitaar. Hij is dol op Spaanse dansliederen. Willemien Brom-Struik moest niets hebben van die volksdansen van de *Deutsche Mädels*, maar van wat Simon speelde onder haar raam kon ze niet genoeg krijgen. Later nooit meer iets van Simon gehoord, vermist in een tweede golf van Spaanse griep. In het stadsarchief van Breda schijnt nog een heel dik boek van hem te liggen over de samenstelling van een bewaard gebleven turf uit het beroemde

schip van die stad. Zo warmbloedig als Simon, zo koel schrijft Jan Naber, vooral proza. Die paar meisjes die zijn proza durven lezen moeten halverwege stoppen vanwege het kippenvel. De lectrice uit Zabrze weet er alles van. Ze omschrijft Tarcisius Nabr bondig als *le poète byzantine*. Jan stierf niet zo jong of hij liet een meesterwerkje na: *Links Timmeren*. Ik besprak het in De Tijd, en Kees Fens belt me op: waarom hij dat proza niet kent? Omdat ook Jan Naber zich niet realiseerde wat de naam van een ander studentenblad betekent: *Propria Cures*: zorg dat je niet wordt overgeslagen. Eerst nu herinner ik me dat de basis van mijn opvoeding rust op een andere overweging: de laatsten zullen de eersten zijn. Vooraan in de kerk zitten niet de braafsten. Jongens waren we! Als we daar als vanzelf aan toevoegen: maar aardige jongens, dan komt dat omdat Nescio zelf uiteraard niet zo aardig was en in alle bescheidenheid goed aan de weg timmerde. *Links Timmeren* gaat over een timmerman die zijn zoontje dat links is ook links ziet timmeren. En laat alle hoop in dat joch verder maar varen... Hoe het precies met al deze dingen zit mag de hemel weten. En daaruit valt in 1979 de P.C.Hooftprijs toe aan voetzoeker en obscurant Cornelis Verhoeven.

ZIJN VOETEN ZIJN AL KOUD

Na het verlies van de heroïsche, exuberante Van Ginneken moeten de ouderejaars neerlandici wel erg wennen aan zijn taalkundige opvolger L.C.Michels. Moest de dode het hebben van de rompsland, de levende heeft niets met geniale of eenvoudige intuïtie. Hij houdt zich graag aan de letter van de tekst. Studeert er liefst zo breed mogelijk omheen. En meent tenslotte dat meer ervan weten, de waardering van een gedicht niet schaadt maar verdiept. Zijn aandeel in de grote Vondeluitgave getuigt daarvan. Met zijn komst hebben de neerlandici er naast Brom en Molkenboer een derde Vondelspecialist bij. Van deze drie komt Prof.Dr.B.C. Molkenboer o.p. als de meest bevlogen Vondeliaan over. Als Amsterdam al een Vondelkerk heeft, dan is Molkenboer daarvan de in Nijmegen residerende pastoor. Wat kan: Nijmegen heeft in 1946 een Vondelstoel. BC zit daarop. Ik heb 'm daarop zien zitten. Horen vertellen wat hij met Vondel had. Dat was meer dan wij zo vlug konden verwerken, meteen, of opslaan voor later. In de wereld heette hij Bernard Constant: voor ons BC: nog van voor Christus. Ook Gerard Brom plaagde de man wel eens. Vond hem soms zeuren. Molkenboer verscheen ons in de gedaante van een heel dikke man gehuld in barok fladderende Vondelstoel-vullende kloosterkleren. Op de kroeg leerden we van iemand veel over de mogelijke hulp aan behoevende bejaarden met psychische problemen. En die z'n broer kende Molkenboer nog van voor de oorlog. Die noemde Molkenboer de laatste Vondel-professor met Dr. voor

zijn naam. En die broer van Joep, André Munnichs, vond 't helemaal niet erg dat hoogleraar Bernard Constant Molkenboer maar één proefschrift had afgeleverd. Maar dat was dan ook van een kanjer die in de kortste keren zelf prof werd. Ouwerejaars die niet meer bij Van Ginneken konden afstuderen, vielen in handen van L.C.Michels, kruikenzeiker, komma-neuker uit Tilburg. Omhooggevallen Leerganger die de geniale zwier van Jacques miste, en in arren moede met wat beschimmelde artikeltjes over Joost toch nog tot de hoogste eer zou zijn verheven. Maar: hoeveel Vondelspecialisten er in Nijmegen ook rondliepen: de grafiek van de Vondelwaardering naderde een dieptepunt. Behalve aan Vondel en onze toen zo dynamische jeugd lag dat ook een beetje aan de man zelf. Alsof hij in het klooster niet voor niets Pater Hilarius heette. Goedmoedige vrienden, niet die van Gerards *Beiaard*, wel die van Antons *Gemeenschap* hebben een niet eens boosaardige spotprent van hem gemaakt. Ze hadden aan een alexandrijn genoeg:

Nooit molk een boer zijn koe

Als Molkenboer zijn Vondel !!!

Bij zo iemand wil je toch niet promoveren? Carel Swinkels in ieder geval niet. Die heb ik nog net van de universiteit zien verdwijnen, met Ad Briels en Herman van Run. Die gingen in de avonduren niet bij Hilarius op visite. Nee, zij zaten aan de voeten van het Kunsthistorisch Mirakel van Lent.

Terug naar Nijmegen 1948. De rookwolken zijn opgetrokken. Maar niet voor prof.dr.B.C.Molkenboer o.p. De

Bourgondische Fries ziet er niet uit. De barokke pij die hem zo goed paste slobbert om hem heen. Hij ziet eruit als iemand die de zondvloed heeft meegemaakt. Over de woeste wateren van het geweld is hij meegesleurd. Zelf heeft hij de Ark met daarin alle gegevens over het leven van Vondel net op tijd kunnen verlaten. Maar de Ark is verzwolgen met alles wat daarin was van Vondels complete leven. Op diens jeugd na.

Zelf is Molkenboer heel uit de oorlog gekomen. Hij is nog geen 70, en mag dus nog wel even door. Met wat hem nog rest aan energie werkt hij aan het leven van de jonge Vondel: deel een van een reeks die in de oorlog is gestrand. Over die jeugd vertelt hij op college. Ik was daar niet altijd maar wel af en toe. Zomer 1948 loop ik in de stad de exuberante ouwerejaars Jan Dubbelaa van Haaren tegen het lijf. Hij glundert als altijd wanneer hij weer eens een twijfelachtig stukje antiek zonder enige twijfel heeft doorverkocht. Hij houdt me staande. Hij heeft net 100 meter van zijn ouderlijk huis in het Hees van de Hezelpoort en de Hezelstraat, met succes het Vondel-tentamen gedaan bij Molkenboer. Die vond alles wat Jan zei goed, ook als 't fout was. Vandaag nog aanvragen, roept hij me na, zijn voeten zijn al koud!

De volgende dag kan ik al terecht. Met de tram de Voorstad af, uitstappen halte Holle Boom, een eindje lopen, en een broeder gaat me voor naar de kamer. Dit is mijn tweede kloosterkamer waarin een pater op sterven ligt. Van de

welgedane Bourgondische Fries is weinig meer over. Pater Rogerius OFM had in Megen één slaapmuts op, met bovenop een flos. Hilarius is zijn Vlaamse, Keulse of Amsterdamse abundantie kwijt. Hij kijkt me aan vanuit een gezicht dat van flarden uit een beter leven aan elkaar hangt. Hij is langer dan ik dacht. Hij ligt zó languit. Met dat nu vreemde gezicht van hem zo ver van zijn eigen voeten. Hij vraagt me over het leven van de jonge Joost. Daarvan weet ik van een enkel college soms inderdaad iets. Vaker niets. Dan vult Hilarius mijn leemte geestdriftig op met gegevens uit Deel I. Daar zal het bij blijven. Dat deel zal pas het licht zien als Hilarius de ogen voorgoed heeft gesloten. *Post habebit humus!* Dat is: postuum. Dat deel is nog niet uit. Maar de tekst ligt al gereed. En uit die overvloed vult BC steeds enthousiaster mijn gebrek aan concrete kennis aan. Ik neem die toegevoegde kennis gretig op. En de enige gepromoveerde Vondeloog van Nederland hoort met van bewondering glinsterende ogen aan dat hij niet de enige is die iets heeft met Vondel. Hij had al gewanhoopt. Het bolle, Bourgondische gezicht hangt niet langer in flarden. Alsof het weer opkomt, en weer bijkleurt.

Nou zal menig lezer denken, nou hou maar eens op, het is wel mooi geweest. Het mooiste komt nog. Of ze 't geloven maakt me niet uit. Ik geloofde het eerst zelf niet. Na een langdurig tentamen waarin Hilarius rijkelijk deelde uit de weetjes die ik had moeten ophoesten zei hij: er zijn er misschien die wat ouder zijn, wat meer weten over Vondel. Maar U, meneer

Elemans, hebt voor Vondel het warme hart. Mijn stoel komt hier vrij. In U zie ik een waardige opvolger. En dan komt een broeder binnen. Steekt een hand onder de deken en voelt aan de voeten van Hilarius. Die zijn intussen denk ik echt koud. U moet gaan, zegt die broeder. Ik ga. Maar ik moet toch nog even wachten van Prof Molkenboer. Hij krijgt van de broeder een briefje aangereikt, een pen. Hilarius heeft veel geschreven. Zijn laatste oordeel komt op mijn tentamenbriefje: *Valde Bene*. Uit de extreme krabbel worden na enig turen de laatste resten duidelijk van zijn handtekening.

Op mijn tafel in de Gytstraat ligt een glazen plaat. Daaronder breng ik het tentamenbriefje van B.C.Molkenboer in veiligheid. Om het te kunnen geloven moet ik er nog een dag lang naar kijken. *Valde Bene!* Als ik hoor dat de voorganger op mijn stoel die ik nooit in bezit heb genomen is overleden, lever ik het af bij de pedel. Die werpt er een blik op. Kijkt dan naar mij alsof BC is verrezen. En prikt het op een spijker met andere briefjes.

Op de dag van mijn Vondeltentamen ga ik heel laat naar de kroeg. De meesten zijn al naar huis. Tenslotte ook de laatsten, op mij en Wiebe na. Ook de pachter gaat naar bed. Wij krijgen de sleutel. In het licht van de enige lamp die nog brandt geeft Wiebe een avontuur prijs. Een verhaal over een lapje van honderd. Hij kijkt me zo aan dat ik niet hoef te vragen hoe hij eraan kwam. Wel hoe eraf. Een sjeke hoer neemt hem voor dat geld een hele nacht mee naar een sjeke kamer met een overvloedig bed. Moe van het rollebollen slapen

ze voor al dat geld veel te vlug in. Maar Wiebe is al weer heel vroeg wakker. Hem docht dat die dag verklaarde! Als hij ziet dat haar lapje van honderd nog op het nachtkastje ligt, kleedt Wiebe zich voorzichtig aan. Hij neemt het lapje weer tot zich, en verlaat met zijn bordeelslippers onder de arm omzichtig het pand. Hoe vroeg ook op, Wiebe ziet dat de melkboer hem voor is geweest. Her en der staan de melkflessen al in de portieken. Lapje wisselen maakt hongerig. Wiebe drinkt melk tot hij verzadigd is, als vanuit de hemel met vlocibaar manna gespijzigd. De kerkdeuren worden ergens al opengezet. Dankbaar gestemd, mengt Wiebe zich onder het kerkvolk en nadert, vroom met de andere vromen tot de H.'t'afel.

Terug op Guyotstraat n°1, lees ik om weer wat te wennen aan mijn eigen wereld nog even in Vondels *Altaergeheimenissen*. Die liggen nog open op mijn werktafel. In de late morgen wakker, begin ik te begrijpen wat me in Hees is overkomen. Op een tentamen mag je best laten merken dat je wat weet. Mag ik dan misschien laten merken dat ik wat kan? Vanaf 1939 ken ik Vondels *Gijsbreght* uit mijn hoofd, als rei-zegger meegekregen. Enorme stukken daaruit strooi ik uit over het sterfbed van Molkenboer. En ik heb nòg 'n troefkaart die ik ongevraagd uitspeel: mijn grote bewondering voor Joost als minnaar in zijn zgn. bruidsbedden. De vormentaal van de renaissance gaan met de mode voorbij. De hormonen zijn van alle tijden. Molkenboer knikte: heel erg goed!!!

NIET FOETEREN OP BROM

Gerard Brom wandelt. Als scholier heeft hij nog een fietscursus gevolgd. Voor dat diploma zal hij dan wel gezakt zijn. Hij doet alles af *per pedes apostolorum*. Als Jezus wandelt hij door Nijmegen, met ook die baard maar dan zonder apostelen. Brom loopt altijd alleen, tussen zijn huis bij de Sint Annabrug en zijn parochiekerk, station en Instituut. Soms is hij in gezelschap van een student. Altijd een eerstejaars die niet heeft opgelet. Die ziet hem te laat aankomen, en moet dan met hem even oplopen. Dan vraagt hij hoeveel broertjes en zusjes je hebt, hoeveel tentamens al. Heb je bij hem nog geen tentamen gedaan, dan word je uitgenodigd dat zo spoedig mogelijk te doen. Als je zegt dat nog niet te durven, moet je maar veilig aan de kant blijven zitten: daar is nog nooit iemand verdronken. Tentamens neemt hij thuis af, liefst twee tegelijk. Dan zit er wel eens een jezuïet bij. Die worden pas gewijd als ze zijn afgestudeerd. Die kraaien werken zich dan ook te blubber! Zo'n honderd boeken op de leeslijst, en die hebben ze dan nog gelezen ook. Prettig ook voor Brom, die zo nog 'ns terughooft wat ie op college heeft weggeleerd! Zo zat ik eens naast Bennink s.j. Wist alles, later dan ook pastoor geworden van de Molenstraatkerk. Brom begreep mijn benarde positie, en liet me door met 6-, wat wel erg negatief klinkt. Op het briefje: voldaan! In het weekend maakte Brom graag - om gezondheidsredenen - een wat langere wandeling, naar de Hoge Hoenderberg in Groesbeek of hotel Groot Berg en Dal, waar Dolf toen nog

niet hing. Brom lei ook uit waarom hij liep. Lopen was de meest natuurlijke, meest menselijke vorm van zich verplaatsen. Fietsen was een jachtig gedoe, in de stad vereiste het behendigheden en bedachtzaamheden die beter voor een hoger doel konden worden aangewend. Lopend had Jezus zijn apostelen onderricht. Lopen vond Brom de meest natuurlijke expressie van de mens in beweging: fysiek, psychisch en creatief: kunstenaars liepen naar Rome. Voor dezen liep Thomas van Aquino al boven over de Alpen heen naar Rome, en weer terug naar Parijs. Bennink - in de hoop weer eens te scoren - merkte gevat op: maar hij had mooi wel een ezel bij zich. Brom wist beter: die droeg de boeken die 'Thomas onderweg las. Brom was voor ons allemaal een zorgzame grootvader die begreep dat we nog veel moesten leren. Wat via de missiekalender in onze ogen de Congo was, was in Brom's oog een Brabantse dorpsparochie. De pastoors daar waren dorpers vergeleken met die van het aartsbisdom Utrecht. Daar smeedden de Broms zeer edel voor een liturgisch verantwoord ingerichte stadskerk. Wat ging er nou om op een Brabantse pastorie? Nou dacht ik - hoef je niet te vragen wat op een Brabantse boerderij. Daar wisten ze niet eens wie dat daar in het Sticht van Uiterd waren: Boere en Schaepman. Opwandeland met de grote Gerard Brom, die eindeloze Molenstraat of Annastraat af, wist ik natuurlijk best dat ik bepaalde uitdrukkingen in gesprek met hem beter niet kon gebruiken. Om even het terrein van L.C.Michels te betreden:

woorden hebben een geschiedenis. *Plee* klonk ooit heel deftig. In het kleinste woordenboek dat ik heb - *Kramers Woordentolk* (verkort) uit 1870 komt het woord niet eens voor. *Plait-ik?* wel. Dat betekent: behaagt het U? En: euphemistisch gebezigd voor: geheim gemak, sekreet. Hoe deftig ook, door lang gebruik hecht zich aan zo'n woord toch een luchtje. Maar in alle onschuld opbabbelend met Brom ontdekte ik dat een woord met een vanouds vies luchtje dit ook kan verliezen door de jaren heen. Zo liet ik me ontvallen dat er op de strenge Michels werd gefoeterd! Onderwerp door mij niet erg diplomatiek gekozen. Maar daarover was de man niet gebelgd. *Foeteren* was een woord dat je in gesprek met een hoogleraar absoluut niet in de mond kon nemen, foeteren. Terwijl hij dat zei, stond hij even stil en keek me aan. Hij zei niet waarom. Ieder zijn vak. Ik was voor 't eerst geïnteresseerd in enig taalkundig onderzoek. Foeteren mocht dan van oorsprong een Frans woord zijn, maar dan wel uit vies Frans: *foutre* = *avoir des rapports avec une femme*, wat een mooie omschrijving is van een vies woord dat neuken betekent. Opgejaagd door Brom, ben ik niet gepromoveerd op een letterkundig onderwerp maar een taalkundig. Dat proefschrift heeft Prof.Dr.Jules Bogaers (zijn broer zorgde voor het woord Bogaerswoning) helemaal gelezen: las nooit eerder een boek met zoveel vieze woorden!

Als Brom de afdeling letterkunde bemant, wil dat niet zeggen dat hij ook de moderne letterkunde is toegedaan. Met

Maria Viola en Marie Koenen eindigt voor Brom de moderne Nederlandse Letterkunde. Op de poesis van de Norbertijnen in Heeswijk had ik in een setting van poëtisch zeer bijzondere vriendschappen diepgaand kennis genomen van het werk van de Katholieke Jongeren die zich de een na de ander het katholicisme uitschreven. Met dat prille materieel deed Brom niets. Hij voelde niets voor een *aggiornamento!* *I promessi sposi* leverde hem de brandstof. En Busken Huet natuurlijk: zijn grote voorbeeld. Joseph de Maestre, de Bonard, Gertrud von le Fort: voor Brom grote voor ons loze namen. In de moderne Franse romans vonden we veel van onze gading. Vooral in de Katholieke. Brom ergerde er zich aan. Waarom nooit eens een roman over een gelukkig huwelijk? Waarom een Katholieke roman *La Joie* noemen, waarin geen sprankeltje vreugde over de Goede Boodschap te bespeuren valt? *La Joie!* Ik hoor 't 'm nog zeggen, met een vinnige beweging van zijn Tooropbaardje.

Brom had als leraar geen orde. Als grootste orde-verstoorder wees hij naar zichzelf. Te welbespraakt, veelzijdig en springerig om door te hebben waar een klas om vraagt. Die maakt dan troep. Wij deden dat niet. Het was een genoegen om naar de man te luisteren. En de mensen die bij hem doctoraal deden met als hoofdschrijft literatuur, bedolf hij op college met *minnebriefjes*: bewijsmateriaal uit eigen overvloed. Onder Broms leiding verschenen veel proefschriften. Modern werk zat daar niet tussen.

Bart Borsboom vond ik een zeer inspirerende studiegenoot. Bart deed wat Brom vergat: hij droeg zijn enthousiasme over op zijn medestudenten. Dat ik Gezelle's Hiawathaververtaling mooier vond dan het origineel komt ook omdat Bart er hele lappen zo uit voordroeg dat we met 3, 4 man ademloos zaten te luisteren. Brom had uiteraard niets tegen Gezelle: dankzij Brom leerde Nicolaas Beets nog op hoge leeftijd diens verzen waarderen. Achteraf denk ik dat Bart van ons de meest begaafde was. Hij maakte wel een fout. Hij trouwde een protestante. Het hart heeft zo z'n redenen om dat te doen. Maar een afvaardiging van de Neerlandicclub ging naar de receptie om Bart en bruid namens ons allemaal geluk te wensen. Volgens Brom een misstap. Bart is later nog met een heel goed proefschrift gepromoveerd op ... Precies ... Menno ter Braak! Nee, dat heb je goed, niet in Nijmegen.

Het jaar ben ik vergeten, de zomer, dat ik thuis moest helpen op de boerderij, van inzaai tot hooibouw. Brom merkt dat ik week-in week-uit absent ben. Hij vraagt dan ook wat er met me aan de hand is. Jan Dubbelaa van Haaren is nooit te beroerd om een handje te helpen. Ziek, zegt Jan, en ze weten niet eens wat het is. Die toevoeging had hij beter achterwege kunnen laten. De eerste de beste gelegenheid reist Brom af naar Ravenstein. Met een tas vol jaffa's. Al van heel ver zien ze de professor met baard en tas en al het toepad aflopen. Ik lig dan ook weer in bed als Brom arriveert. Hij kijkt goed rond. Komt niet iedere dag op een boerderij.

Hij vraagt iedereen het hemd van het lijf. Dat hij me met zijn bezoek misschien in verlegenheid brengt, dringt niet tot hem door. Met een lege tas keert Brom terug. Ik weet nog wat hij bij ons thuis 't mooiste vond: de 12 Tooropreproducties in de gang. Eindelijk was het genie van Toorop doorgedrongen tot in de boerenstulpen van het Brabantse land. Thuis kreeg hij kort daarop een niet zo beste maar wel oerenddikke scriptie van mij over de positie van de vrouw in de literatuur, ik denk van het jaar nul tot toen. Daar stond in dat het katholicisme de eerste godsdienst was die de vrouw erkende als geheel evenwaardig aan de man!

Doe ik eindelijk eens een goed tentamen, en dan gaat die examinerator dood. Doe ik doctoraal dank zij en met nadruk op Brom, en gaat Brom met emeritaat. Dat moet gevierd worden. En dat afscheid dient te worden georganiseerd door de Neerlandicivereniging Het Gilde *Achter 't Verken*. De naam voorspelt voor de wetenschap weinig goeds. Maar voor het uitwuiwen van Brom doen we mooi wel ons stinkende best. We zijn geen fijn besnaarde psychologen. Die schrappen hun wereldberoemde dierpsycholoog uit de *Series Lectionem* ten overstaan van een echte olifant: die blaast het sprookje van F.J.J. in Nijmegen onder luid getrompetter uit. Voor Brom bouwden we - geheel in diens stijl, een sober feestje. Al met al een waardig afscheid. Daarvan ben ik het meeste vergeten. Niet dat wij sherry dronken en Brom - *ton sur ton* - appelsap. Er moet ook worden gezocht voor een waardig

afscheidscadeau. Achter een hooggeleerde pensionado staat in de *Series* altijd: *rude donatus*: met de wandelstok begiftigd. Als getrainde doorloper heeft Brom die roede niet nodig. Geen wandelstok voor Brom: hij had *Het Groot Gebedenboek* van Bouman graag. En dat werd ijlings aangeschaft. Pas later hoorde ik hoe de penningmeester aan dat dure boek was gekomen. De clubkas was altijd leeg. Iedere jeugd heeft zijn eigen problemen. Verdinaso in de jaren '30. Mao in de jaren '60. Wij staken grenspalen in brand, voorzover politiek geëngageerd. Anderen liepen voor hun neurose bij Anneke Terruwe. Stelen heb ik nooit gedurfd. Er waren er die niet konden zonder die kick. Brom bad zich naar het einde in een gestolen boek.

Maar zo zeggen we Brom niet vaarwel. Het kan mooier. Mijn studie Nederlands is weinig florissant geweest. Maar wat ik miste aan kennis van de moedertaal compenseerde ik met de vaardigheid erin. Brom las mijn gedichten in de *Vox*, en vond ze goed. Toen het Canisiusziekenhuis jubileerde en Brom vroeg te zorgen voor een bijpassend gedicht van de hand van een van zijn meest belovende aankomende dichters, vroeg hij daarvoor mij. De tekst voor een rijmprent! Die werd me nog onlangs door een stokoude <pleeg> van toen onder de neus gedrukt. Ik vind het nog altijd een mooi gedicht, zei ze. De prent van die rijmprent is Joan Colette Wat zou die voor honorarium hebben gekregen? Ik heb het moeten doen voor de eer die in het woord honorarium wijkt voor het grote geld.

MET OPENBARE BERISPING

Had Brom iets van een zorgzame vader? Wat betekende dan L.C. Michels voor me? Bij een van de eerste ontmoetingen wierp hij al zijn schaduw vooruit. Met een verhaal over zijn gesprek ter kennismaking met Frans Babylon: uitbundig romantisch dichter. Bevlogen, ordeloos, slordig, spontaan en productief. Dynamisch, antiburgerlijk type. Heel veel vent en weinig vorm. En die bevlogen jongeman begeeft zich vanuit Deurne naar Tilburg voor een ontmoeting met die Michels. Die doceert daar Nederlandse taalkunde aan de Leergangen. Als ik in 1924 voor doctor in de Nederlandse Letteren in de wieg word gelegd, zet zich Anton van Duinkerken in Tilburg aan de voeten van ook mijn leermeester. Over diens kwaliteit raakt Van Duinkerken niet uitgepraat. Hiermee wordt vanuit de verte al de vierde hoogleraar Nederlands in Nijmegen zichtbaar, die zich specialiseert in Vondel. Van Aat Angevaare weet ik dat Brom vreselijk boos werd toen hij hoorde dat Van Duinkerken in Nijmegen zijn opvolger was geworden. Ik kon het niet geloven maar Aat heeft me bezworen dat het zo was: Brom ontplofte.

Michels heeft het temperament niet voor een ontploffing. Daarvoor zit hij te strak in het pak. Hij zegt niet *volgens mij* maar *mijns erachtens*. Hij leest *De Nieuwe Eeuw*. Frans schrijft erin. Vieze, erotische gedichten. Houdt Michels niet van. Weet Frans Babylon precies wie die Michels is? In Tilburg doet Frans alles wat hij niet had moeten doen. Hij zegt: Frans Obers uit Deurne, maar ook - en dat zal U meer zeggen - de bekende

dichter Frans Babylon! Zoals ik Aat heb moeten geloven, zo moet nu de lezer mij geloven als ik zeg met eigen oren Michels te hebben horen zeggen dat die dichter Babylon hem inderdaad wat zei. Michels heeft van Obers toen zo weinig overgelaten dat deze in Tilburg niet, maar ook nergens anders niet meer is begonnen aan wat voor studie dan ook. Michels vertelt me dat alsof hij Nederland gespaard heeft voor een culturele ramp. Hier zou 't verhaal eigenlijk zijn afgeweest als het niet nog een staartje had: een broer van Frans Babylon, Leo Obers, met als pseudoniem León van Kelpenaar, schrijft ook gedichten en studeert in Nijmegen Nederlands. Een stille, wat schuwe jongen die - net als later Frans - in het water omkomt door verdrinking.

L.C.Michels fietst. Als het stormt of sneeuwt ziet hij er nauwelijks uit. Geweldige winterjas. Enorme hoed. Nauwelijks te onderscheiden van de Boekenfietser. Michels heeft mooi wel een fiets met een hulpmotor: Michels bromt! Brom zal hem wel hebben ingefluisterd dat hij de eerstejaars op Mesdagstraat 4 moet uitnodigen. Mevrouw Michels zorgt voor thee met een taartje. Dat van mij heeft een harde bodem. De helft ervan vliegt met een fraaie boog door de kamer. Zo leer je ze vlug kennen, zal Brom wel gezegd hebben. En het moet gezegd: Michels doet z'n best. We lopen nog groen als we opdraven voor zijn eerste college op de Muchterstraat. Vol verwachting kijken we naar hem op. Michels krijgt meer te zien dan wij. We hebben het klooiënblok thuis gelaten. We

zijn niet kaalgeschoren. Maar om de hals hebben we nog het vernederende groenenbord hangen. Eindeloos hebben we *Groen bennen we groen* gezongen. Je hoeft geen Nederlands te gaan studeren om in te zien dat *bennen* fout is. LCM gooit ons meteen in den dieperik! Hij geeft een college etymologie. Niemand weet wat dat is. Michels zegt het niet. Hij laat zien hoe 'n echte etymoloog werkt. Om ons tegemoet te komen heeft hij het niet over blauw, geel of zwart maar over de herkomst, over de vormgeschiedenis van het woord groen. De man doet enorm zijn best. Hij gooit ons midden in zijn zee van kennis en laat ons daar met de herkomst van dat zo toepasselijke groen verzuipen.

Michels leeft in een doolhof van boekenkasten. Neukt komma's. Brengt af en toe ergens in een artikel verslag uit van zijn wetenschappelijk onderzoek. De bevindingen etaleert hij ook op zijn colleges. Ook op die voor kandidaten. Hij leert nieuwelingen niet het vak. Neemt ze niet mee naar de Uitleen. Laat ze geen handschrift zien. Hij geeft wel een voorbeeld. Als je een uitspraak doet die niet betrouwbaar is, krijg je meteen te horen: is dat nou wel zo? LCM wil na Van Ginneken het nivo van zijn vak hooghouden. Hij is streng. Voor mijn kandidaats moet ik een hele reeks tentamens bij hem doen. Ik loop de deur op Mesdagstraat 4 plat: geen tentamen zo simpel of ik zak ervoor, soms meermaals. Ik voel het aan mijn spraakwater: Michels wil me weg uit Nijmegen. Voor Schönfelds Historische Grammatica ben ik drie keer

terug geweest. De laatste keer zegt hij na weer zo'n uur: je bent geslaagd, anders sta je volgende maand weer op de stoep! Michels is een Pietje Sekuur. Michels heeft geen assistent. Michels zelf is altijd een briljante leerling geweest. Als didacticus heeft hij geen benul. Wat had hij beter moeten doen? Dat lees ik bij een groot taalgeleerde als Cor van Bree. Die zit in Leiden aan de voeten van C.F.B Stutterheim. Van Stutterheim zelf hoorde ik dat hij als student zich de bijnaam verwierf van *de vrijer van Acket*. Hij vree nl met de dochter van Acket: ooit een groot taalgeleerde. Vernuftig als Michels maar bourgondischer. En hoe leidde die zijn kandidaten op? Hij benoemde Cor van Bree als zijn assistent. Deze zegt: *ik moest in oktober de eerstejaars in Schönfeld gaan inleiden. Ter voorbereiding daarvan hield hij met mij een aantal sessies waarin de eerste paragrafen van dit handboek kritisch onderhanden werden genomen!* Maar Michels heeft 10 jaar eerder in Nijmegen geen idee hoe hij onderwijskundig tewerk moet gaan. In de tentamens voor het kandidaats ziet hij een middel om van warhoofden af te komen. In tegenstelling tot wat velen denken, lijd ik niet of nauwelijks onder zijn terreur. Ik sta inderdaad een maand later weer op de stoep. In arren moede geeft hij mij voor Schönfeld (Michels mag Maurits zeggen) tenslotte die ene onmisbare 6 cadeau.

Op mijn kandidaats laat hij duidelijk merken dat hij daar spijt van heeft. Dit is zijn laatste kans. Die neemt hij dan ook waar. De grapjes van Brom zijn altijd kinderlijk. Je lacht erom, beleefd, besmuikt. De grapjes van Michels zijn zelden

ongevaarlijk. Elitair sarcasme is hem niet vreemd. Hij praat als een heel oud boek. Maar wees wel op je hoede. Ik was dat niet. Ik heb voor de gelegenheid mijn zondags pak aan, en neem vol vertrouwen plaats aan de groene tafel, met daarachter Brom en Michels. Die schenken me aanstonds mijn candidaats. Een neerlandicus zàkt voor dat examen nooit. Dat is nog nooit gebeurd En daar heeft iedereen vrede mee. Vol vertrouwen zie ik wat komen gaat tegemoet. Michels ook: hij wil van me af. Ik moet een stukje voorlezen uit de bijbel, zoals vertaald door de Oostgotische bisschop Ulfilas (311-382). De tekst is uit Lucas II. Die tekst is door Michels niet zonder venijn gekozen. Ook niet zonder humor. Die twee kunnen samengaan. Voorop: die humor is me toentertijd ontgaan. Ik kwam hem op 't spoor omdat ik me de werkwoordsvormen herinnerde die toen ter sprake kwamen; *sokidedun* (zij zochten) en *sildaleikidedun* (ze verbaasden zich). Ik hoop dat deze vertalingen nu goed zijn. Toen waren ze fout. Ook mijn uitspraak van de gotische tekst liet veel te wensen over. Zelfs de klemtonen lei ik verkeerd. Nu, 60 jaar of zo later vind ik het stukje erg mooi en geestig en venijnig ook gekozen door de man die van me af wil. Michels had welluidende stembanden van schuurpapier. Daardoor kwam het fragment waaruit hijzelf iets voorlas heel mooi tot zijn recht. Gotisch - hardop hééft iets van schuurpapier!

Met de keuze van het stuk was ik eigenlijk al een verloren man. Niet toen, nu proef ik bij nalezen heel duidelijk het

venijn, het sarcasme waarmee LCM het fragment speciaal voor mij selecteerde. Wat lezen we in Lucas II 46-47? Dit: "En het geschiedde na 3 dagen (*afstar dagans thrins*) dat ze hem wedervonden in de tempel, tussen de schriftgeleerden: hij luisterde naar hen en stelde hun vragen. En allen die Jezus hoorden verbaasden zich over zijn verstand en antwoorden".

Als ik naarbuiten kom de hal in van de Aula waar het wemelt van examinatoren, examinandi, familieleden en vrienden, moet je wel heel goeie ogen hebben wil je in mij de kleine Jezus zien die zojuist de schriftgeleerden heeft verbaasd met zijn slimme vragen en antwoorden. Ik waggel naarbuiten als een muis waar de kat mee heeft gespeeld. Ik word bemoedigd. Juristen zakken bij de vleet voor hun candjes, neerlandici nooit. Maar het duurt wel lang, dat beraad. Na een dik kwartier wordt de pedel binnengeroepen. Als hij weer verschijnt, zet hij beide vleugeldeuren van de examenruimte uitnodigend open. Dat gebeurt af en toe. Voor een cummetje. Er gaat dan om me heen ook een enorm gejuich op. De pedel smooit dat met geschrokken handen en gezicht. Ik heb nog nooit zoveel vrienden om me heen gezien. Als iedereen binnen is gaat de deur weer dicht. Brom neemt het woord. De candidaat is geslaagd. Nee niet cum laude. Maar op nadrukkelijk verzoek van collega proximus Michels met een openbare berisping. Met de welluidende stem van Bisschop Ulfilas spreekt Michels die ook uit. Ik vind 't helemaal niet erg dat ik vergeten ben wat hij zei. Het enige wat ik weet is dit:

dat Brom hem heeft gezegd: na zoveel tentamens heb je kans genoeg gehad het onkruid uit de tarwe te verwijderen. Nu staan al die boerenmensen midden in de week in hun goeie goed in de aula. Wat we zijn werden we dankzij hun kwartjes op universiteitszondag! En niet eens zo heel veel later, ja, dan gebeurt het: dan sta ik Mesdagstraat 4 wéér op de stoep.

IM SPIEGEL DER SPRACHE

In 1950 werp ik me voor mijn doctoraal in de armen van Brom. Voor dat examen staan weer letterkunde en taalkunde op het programma. Van die twee afstudeerscripties is er een 'n dikke, waar de meeste tijd in gaat zitten. Voor die dunne kun je volstaan met 'n artikel. Met behulp van de Diminutieven op Stella Maris en de Boekenfietser lees ik in recordtijd een voetnotenapparaat bij elkaar dat ik van Brom lijk te hebben afgekeken. Als leraar zonder orde leek ik toch ook op hem? Prof. Wils weet al beter. Ik doe tentamen bij hem inzake algemene taalkunde. Ik moet laten zien dat ik een wijsgerig werkje van Eric Buyskens met vrucht heb gelezen. Zo'n dun boekje? En daar dan zo weinig van begrepen? Wils maakt het me niet makkelijk. Hij voelt me aan de tand met een reusachtige pleister op z'n neus. Zoiets brengt een tentaminandus toch in de war? Sorry, zegt Wils, ik geef U een zes: U hebt er weinig van gebakken! En zelf heb ik me op U verkeken. U bent een man uit het grote veld der verbeelding met veel boeken vlug, niet van eentje grondig. In twee maanden schrijf ik mijn scriptie voor Brom, op basis van die vele vluchtige boeken van Wils. Wat Wils mij verwijt is ook Brom zelf wel verweten! Er zijn dagen dat de Boekenfietser zijn tas vol heeft met mijn aanvragen. Met de energie uit één daarvan word ik gelanceerd als dialectoloog: C.Hyszeler: *Termen en Gebruiken van het Boerenbedrijf in Drenthe*. Assen 1940 Het is nog niet *Das ländische Leben der Unterengadiner Gemeinde Schleins im Spiegel seiner Sprache*. Het zijn ook nog niet de *Wörter*

und Sachen van Wynand Roukens. Maar die komt er al aan. Hyszeler leert me heel eenvoudig hoe Michels niet langer te vrezen. Zwakke plek van Michels zijn niet de *Wörter* maar de *Sachen*. Dit besef wordt het steentje in de slinger van David.

Na me losgescheurd te hebben uit de spirittualiteit van de Norbertijnen, uit taal en werkrooster van een boerderij, verkrijg ik tegen 1950 voldoende zelfvertrouwen voor het doctoraalexamen. Niet op grond van de dan al geleverde prestaties. Maar ik kom in de *Vox Carolina* als dichter uit de kast. Wat in Amsterdam voor de Nederlandse Letteren *Propria Cures* is, dat is ons blad voor die in Nijmegen. Ik heb maar één concurrent: Jan Leyten. Die verscheen altijd met een lachend gezicht onder een hoogopgaande kuif. Wat moet zijn schoonmoeder van hem gehouden hebben. Goede smaak, gevoelig intelligent. Als student heeft hij zo ongeveer alles mee. Behalve één ding: reden tot klagen. Huppelend en lachend wordt hij meester, prof, lid van de Hoge Raad. Onder zoveel toga's krijgt een dichter het benauwd. Terwijl Jan zich richt op serieuze doelstellingen, een carrière plant, weet ik tot mijn doctoraal niet eens wat daarna te doen. Ik voel me al volletijds schrijver. En - voordeel van een kleine universiteit - ik word gelezen. L.C.Michels is zijn *auto da fe* vergeten. Als ik een orgelconcert in de Sint Steven recenseer en dat poepgoed vind, op iets teyeel pedaal na, houdt hij me later staande. Hij weet dat er in heel mijn lijf geen noot muziek zit. Betwijfelt terecht of ik het concert wel heb bijgewoond. Van dat air van deskundigheid

zonder enige kennis is hij zeer geamuseerd. En dan krijgt hij ook nog mijn scriptie op het bureau: over de ploeg, hoe die in mekaar steekt, wat precies de boeren ermee doen, en wat ze er dan zoal bij zeggen. LCM heeft duizend keer zien ploegen in de verte. En leert van mij nu pas: *bien labourer c'est un art!* Het is nog maar een voorzichtige poging. Het is nog maar weinig. Maar toch al: *im Spiegel der Sprache!* Ik moet nog één tentamen bij hem doen. XVII eeuws. Betreed pand 4 van de Mesdagstraat nog wat zoals hondjes die eenmaal door de veearts pijnlijk behandeld hun 4 pootjes strak houden als hun baasjes zijn praktijk in willen. Ik denk dat Michels de laatste Vox heeft gelezen met tot dan mijn beste vers. Hij leest een sonnet voor van Hooft. Met zijn stembanden van schuurpapier doet hij dat uitstekend. Hij klapt het boek dicht. Ongelooflijk, zeg ik, wat een prachtig sonnet! En dan te bedenken dat het al driehonderd jaar oud is! Michels staat bijna studentikoos vrolijk op. Kom Jan, zegt hij, we gaan beneden een borrel drinken! Die wordt ons door Mevrouw ingeschonken. Twee drinkebroers. Twee spijbelaars onder hogeschooltijd.

Zomer 1952 heb ik nog een tentamen te gaan: Psychologie van F.J.J. Buytendijk. Nijmegen heeft maar twee beroemde hoogleraren. Dat is F. van der Meer, onze standvogel in Lent. Dat is die Buytendijk: onze trekvogel uit Utrecht. Hij geeft colleges in Stella Maris, eerste zaal na het binnenkomen meteen rechts: de zaal van Post en Rogier. Bij Post is er altijd ruimte genoeg. Bij Buytendijk zit de bak propvol. Ook niet-psychologen

willen hem horen en zien. Hij is een cultfiguur. Hoe hij college geeft? Mijn toekomstige schoonvader wist het precies: als een standwerker die op de markt zijden kousen verkoopt! Ook cultfiguren hebben zwakke plekken. Buytendijk heeft er tien: lange tenen. Dat weten ze op alle universiteiten waar hij is langs geweest. Ik weet dat natuurlijk weer niet. De Vox hebben ze intussen verzopen in het Nijmeegs Universiteitsblad, in de wandeling het NUB. En dat stuurt me Buytendijks jongste publikatie: *De Vrouw*. Van de auteur wordt gezegd dat hij op de Wittevrouwenstraat 9 onder de plak zit. Een beetje speelse titel is zo al gauw gevonden: *De vrouw van Buytendijk*. Als gedragskundige heeft FJJ geleerd naar gedrag te kijken: dat van baby's, apen, vrouwen. Fenomenologen doen dat al gauw. Herkennen structuren, en vormen daarmee een beeld als bv van de vrouw. Van de vrouw weet ik na mijn scriptie voor Brom ook best wel wat. Maar van dat soort vrouwen krijg ik geen stokje aangereikt om de beroemde waarnemer een plaagstootje te geven. Dat krijg ik van Anna Wartenberg, tijdens mijn onderduik in Megen. Anna runt zonder hulp van mannen een landbouwbedrijf. Daarom moet ze ook alle zgn mannenwerk verrichten. Stappend naast haar paard rijdt ze mest. Ze ploegt. Ze egt. En dan zie ik vanaf het terras van Normandie, hoe anders de modieuze vrouwen in Nijmegen langs lopen. Dat zachte, dat ronde, dat vloeiende heb ik in Megen helemaal niet teruggevonden. Niemand kan weten dat ik bij het zoeken van de titel ook de Wittevrouwenstraat heb aangedaan. Het belang

van de titel schuilt niet in Utrecht maar Megen. Buytendijk heeft aandachtig genoeg maar ook te eng gekeken. Hij sloeg het grootste bestand uit de vrouwengroep over: dat van de boerinnen. Wat ik in 1943 in een oogopslag waarneem, bevestigt H.A.Sillevis pas na langdurige observatie in *De Boer en zijn Wereld* van 1959. In dat proefschrift maakt Sillevis bij de bespreking van de dynamiek van de boerenmens geen verschil tussen boeren en boerinnen, omdat die verschillen er niet zijn! Onder vermelding dat Buytendijk het tegendeel beweert. Intelligent van mij om Buytendijk daarvoor al 7 jaar eer op de tenen te gaan staan. Zéér intelligent zelfs. Maar ook gruwelijk stom. Over een paar weken moet ik bij FJJ mijn laatste tentamen doen. Ik heb 't nog niet aangevraagd of van diverse kanten bereikt me de onheilstijding: Buytendijk kijkt voor hij met zijn college begint, met een vies gezicht de diepe zaal van Post en Rogier in: als de Heer Elemans aanwezig is, verzoek ik hem deze zaal onmiddellijk te verlaten! Wat een leuk college. Iedereen kijkt om zich heen. Iedereen kent Jan Elemans. Al was 't maar van diens Vrouw van Buytendijk. Jammer, de domoor is er niet. Was ik er geweest? Dan had ik hopelijk gezegd: sorry, meneer Buytendijk, ik heb collegegeld betaald! Maar de week daarop ga ik toch ietwat bezwaard naar zijn spreekuur op Stella. Onze man uit Utrecht oogt als een, zwaar gehavend hunebed dat in verval dreigt te raken door ongekend lompe verwaarlozing. Ook Kees Verhoeven (later Prof.Dr.Corn) was aanwezig in dat college, waarin al bijna een studiejaar lang sprake

was van de menselijke ontmoeting. Een jaar lang theorie, vond hij, met als afsluiting een minuut praktijk. Ik moest uitzien naar een nieuw tentamen: maar het was kort dag.

Dr. Wynand Roukens biedt uitkomst. Hij is lector Nederlandse Volkskunde, met een college per week. Later is hij nog directeur van het Openluchtmuseum in Arnhem geworden. Zonder veel succes. De man van *Wörter und Sachen* was te zachtaardig voor de cultuur die daar heerste, met een groot bureaucratisch gehalte à la Voskuil. Voor mij was hij een reddende engel. Omdat de tijd te kort was, maakte hij tijd voor een snelcursus volkskunde: 3, 4 keer voor een privatissimum naar 184 op de Groesbeekseweg was voldoende. Na de eerste keer kon ik al bewijzen dat Volkskunde een *wetenschap* is en geen liefhebberij.

Het verbaasde FJJ niet dat de lompe behandeling van de man van de Ontmoeting hem in Nijmegen moest overkomen. De dagen erop begreep ik dat beter. Allerlei geruchten bereikten me zonder dat ik precies wist wat er zich op bestuursniveau van de universiteit afspeelde. Hij zou hebben aangedrongen op strafregelingen tegen mij. Nu was FJJ ook wel in Nijmegen gewaardeerd als vakman, als zodanig best wel een beetje beroemd. Maar hoe hooggeleerd ook: ze hadden hem niet hoog. En dan sta ik wat later na een academische zitting in het pissoir van de Aula naast Prof. Duynstee te sassen. Als prof moet je dan - weet ik sindsdien - je toga goed opschorten. Schuin mij aankijkend zegt hij: Jan Elemans heeft van die

Buytendijk niets te vrezen: dat varkentje wassen we zelf!
Anders gezegd: een vreemde haan blijft van onze hennen af!

Als je zo van bovenaf wordt aangesproken door een jurist die je helemaal niet hoeft te kennen - ben je iemand in die academische entourage. Het verlegen, onhandige, studentje van het begin komt nu uit de verf. Hij heeft Buytendijk de les gelezen! Op het welslagen van mijn laatste examen volgt een grandioze fuif, ergens in de Benedenstad, in de ruïnes van een Johanniterklooster. Al in de loop van de volgende morgen word ik door L.C.Michels gebeld. Ik ga bij hem promoveren op het dialect van Huisseling. Hij wil dat. Ik kan dat. Ik heb zes jaar de tijd. Zomer 1958 gaat LCM met emeritaat. De eindlimiet ligt lekker ver weg. Vaag weet ik al hoe 't moet. Mijn mensen met hun land en hun vee *im Spiegel der Sprache*.

*"OCH 'k WILDE DAT IK THUIS
EN IN MIJN BEDDE WAAR!"*

Wat is er mooier dan lezen en schrijven? In de prille zomer van 1952 heb ik nog nooit serieus over een beroep nagedacht. Het enige wat ik voel is een vage afkeer van het leraarschap. Ik weet niet eens dat ik journalist ben. Maar onder de velen die me lezen in de *Vox* is er in ieder geval één die denkt: moet toch *De Tijd* eens bellen, Prof.Dr.L.G.A.Schlichting, gepokt en gemazeld in het krantenvak. Zelf hoofdredacteur geweest van *De Tijd* heeft hij Wilbert van der Kallen ongetwijfeld een tip gegeven. Wilbert loodst als hoofdredacteur de krant voorzichtig naar de ondergang. Herman van Run zal het uitgeleide doen, met absolute. Als Schlichting vertelt hoe knap dat studentje F.J.J. Buytendijk op de kast schreef en nog veel meer (bedrijvige hen, geen kip zonder kop) zegt Wilbert: laat 'm maar eens langskomen. Dat doe ik. En dan zit ik op de Nieuwezijds waar eerder Ed Hoornik zat, en later Hans van Mierlo zal zitten: beiden verhuizen naar de buurman aan de overkant, naar het Handelsblad. Ik houd het drie jaar op *De Tijd* uit. Maar al na drie dagen weet ik: v d Kallen haat ik. Ik weet nog meer: die haat zal nooit ophouden. Verder is die vlugge kip met kop geen slecht beeld voor een journalist: vlug aanwezig, vlug weg, overal een graantje mee. En iedere dag met een ei in de krant, Broedend op een column waar ik maar niet uitkom (of die maar niet uit mij wil komen) begeef ik me naar Artis. Daar maak ik me boos om het verval waarin zich de zoölogische bibliotheek bevindt. De levende aap gaat voor.

Ter plekke lees ik wat te doen met een zieke merrie. Die doe je de dampen aan: blaas je met een fraaie koperen tuut rook in de schede tot die door de neus naar buiten komt. In columns kan dat. Rook als geneesmiddel ook voor mensen? Kijk maar naar het zieke meisje bij Jan Steen! Zelf zie ik die rook *im Spiegel der Sprache*: In Huisseling zeiden zeer oude boeren: blauw linnen aansteken onder de neus van een dampig paard! Als ik 's nachts wakker lig hoor ik door het open raam de wolven huilen in Artis. Dat doet me denken aan de oerklanken van mijn dialect. Daarvan moet ik de structuur laten zien. LCM wil dat. Ik kan dat! Die wolven hoor ik zo goed omdat ik dan woon op Amstel 173, bij Mevrouw Knip. Haar hele huis hangt vol met Knipjes: olieversjes met erven, boerderijen en hoenders. Knipjes met kipjes. Ik hoor ze kakelen: kiepen, hennen, kökskes, tietjes... Van de Magere Brug tussen woon-schepen en theater Carré naar 173 net voor de Sarphati is het eenrichtingverkeer. Ik fiets toch. Soms word ik aangehouden: *oh, meude dè nie?* Hoe platter ik praat, hoe behulpzamer de agent. Ik ben dan ook nooit beboet. Misschien is het wel waar dat toeval niet bestaat. Net buiten de rode gloed van zeker hoofdstedelijk vertier ga ik eens kijken hoe 't Dialectenbureau eruit ziet. Dat zit in een oude school zonder speelplaats, pal tegen de achtertuin van het Trippenhuys, waar het een rib van is. En daar kom ik Jo Daan tegen. En haar boek *Wieringer Land en Leven*, ja, *im Spiegel der Sprache!* Het spijt me voor baron van Lamsweerde, maar op De Tijd houd ik het voor gezien.

Wieringer Land en Leven? Met *Woord en Wereld van de Boer* ga ik dat beter doen, warmer. In de Kalverstraat hoor ik wel eens een buslading Brabants praten. Dat bedoel ik met: warmer. Ik wil de taal van mijn moeder doorgronden. Maar ik wil ook een ereschuld vereffenen. Een *Lautdenkmal* oprichten voor de dialectsprekers die het me mogelijk maakten om in Nijmegen alles te leren afweten van het Algemeen Beschaafd Nederlands.

In jaar vijf leg ik niet zonder trots hoofdstuk 1 van *Woord en Wereld van de Boer* bij Michels op het bureau. De ouwe vos is zijn streken nog niet kwijt. Al de volgende dag kan ik het voorspel komen ophalen van wat bezig is een compleet drama te worden. Ik heb op iedere pagina de tekst naar beneden getypt, de voetnoten naar boven. Waar die twee teksten elkaar tegenkomen trek ik een zwarte lijn. Ik vind dat heel slim van mezelf. LCM is gepikeerd. Hij is geen Chinees: hij leest naar beneden, niet naar boven. Wat een pezewever, kommaneuker, acribisch onbenull! Wat hij wil vind ik kinderachtig gedoe van Piet Lut, maar de tijd dringt. Ik leg die ouwe kraai deze vette, lekkere en bijzondere muis op 't allerlaatste moment ineens op z'n bord! Ik weet waaraan ik werk. Zo'n monografie is in Nederland niet eerder verschenen. Ik weet ook dat 't soort informatie waar dit boek van uitpuilt de horizon van LCM te buiten gaat. Hij zal zich nog verbazen, over de wijsheid van mijn antwoorden op vragen die hij me vergat te stellen. Ik krijg in 1955 nog 3 maanden (zelf-betaald) studieverlof van De Tijd. Die breng ik door in de Waterstraat in Den

Bosch: op 't Provinciaal Archief. Ik verhuis naar Nijmegen. Van daaruit zijn mijn stokoude informanten snel bereikbaar. Van LCM hoor ik niks meer. Zijn emeritaat komt nader en nader. Maar - dat dient tot zijn eer gezegd - hij gunt me royaal de vrijheid die ik heb genomen. Als hij 't definitieve pak op tafel krijgt, kan hij alleen: ja zeggen! En dat doet-ie. We hebben het over de inhoud van de dissertatie niet eens meer gehad. Op de kwesties na die hij als hooggeleerde opponens zei aan de orde te zullen stellen.

'T och nog even terug naar 1946-1952. Vaak zat ik niet bij Brom of Michels. Maar dan wel weer bij een demonstratie-college van Prick. Die laat door de zusters een man voorleiden die ernstig is gestoord, en o.m. lijdt aan acalculie. Prick geeft hem eenvoudige sommetjes op. Dan iets moeilijkere, zelfs heel moeilijke. De nonnen die de acalculant hebben voorgeleid, worden meedogenloos uitgescholden: de man ratelt als een telmachine! Soms was de geniale Prick zelf gek. Echt vaak heb ik de academische plechtigheden met mijn tegenwoordigheid luister bijgezet. Zo heb ik ook Brom zelf wel in actie gezien als promotor. Zo uit 't hoofd: met Bax over een zekere Bosch of Breughel. Ik zag hem als promotor gloriëren bij de erepromotie van Marie Koenen. Brom kende haar goed. In ieder geval weet ik van hem wat voor een haalbaai Marie was voor haar echtgenoot Felix. Deze Felix Rutten was een man met een teder gemoed. Marie was nogal robuust. Had ze net de gang geschrobd, en nodigde Felix de

halve dorpsjeugd naar binnen voor een versnapering. En al die klompjes met den aankleve van echte Limburgse löss over de glimmende tegels! Sommige academische bijeenkomsten hadden een puur feestelijk karakter. Dan dacht ik altijd: dubbel-eersteklas! Zo stond wel eens een zeer hoge feestdag aangegeven in mijn Romeins Missaal. Nog wat preciezer: de corona helemaal hoog en voor in de zaal leek op het koorgestoelte van de Norbertijnen in Heeswijk. Met het hoogst, in het midden en het mooist getoogd de rector magnificus als abt. Bij heel hoge feesten zag je wat bisschoppen meelopen in de stoet, zelfs een aartsbisschop in *cappa magna*, voorzover die past in mijn langetijds geheugen, want daar vallen ook steeds meer gaatjes in. Maar voor één meelopende hoge gezagsdrager sta ik onvoorwaardelijk in: een heel klein mannetje met heel lange slippers aan zijn jas en een hoge hoed in de hand. In zijn typische streepjesbroek ziet hij er heel parmant uit. Die stokoude academische lilliputter is de laatste nog in leven gehouden *Founding Father* van de Universiteit. Hij is de lijfarts van Kardinaal de Jong. Hij is de auteur van een nog altijd een beetje beroemd *Handboek der Geneeskunde*. Er zijn nog dokters die het tot diep in hun pensioen onder hun hoofdkussens leggen om beter te slapen. Als paapje mocht hij in Utrecht geen hoogleraar worden. Gent vroeg hem. Dat vond hij te ver weg. Dat piepkleine, stokoude meelopertje in de academische stoet was Dr. W.A. Boekelman, de president van het College van Curatoren. Prof word je nog wel eens in iets als je van iets

anders niets weet. Maar president van dat college! Wie is eigenlijk knapper: de kardinaal of diens lijfarts? Brom noemde dat kleine dappere sierlilliputtertje veel jaren later nog vol bewondering: het Klein Vaticaan! Buiten - met hoed op - haalde hij net geen een meter zeventig.

Als ik in 1958 in de Nijmeegse Aula op Wilhelminasingel 13, des middags te 2 uur op gezag van Rector Magnificus W.K.M.Grossouw gereed sta om mijn proefschrift over de wereld van de Huisselingse boer *im Spiegel der Sprache* te verdedigen weet ik niet wat me te wachten staat. Ik heb geen tijd gehad om me zenuwachtig te maken. Een ijlbode van het Spectrum is pas een kwartier geleden gearriveerd met het eigenlijke woordenboek: *Het Register*. L.C.Michels kreeg van ZWO via een speciaal traject voorrang, vanwege zijn emeritaat, zodat de subsidie op het kostbare drukwerk kon worden geregeld. Ik zie vanaf mijn plek tussen de paranimfen de Aula vollopen. Op de eerste rij mijn familie. Boerenmensen in hun zondagse goed zei Brom op mijn weinig belovend kandidaats! Ver achterin zit, net als ik ooit - een nieuwsgierige student-Italiaans uit het stadje Ravenstein: die zal nooit promoveren. Hij vertaalt als tweede onder de Ravensteinse hemelkoepel de complete Dante. Wat minder bescheiden - als te verwachten van journalisten, - dus nogal ver naar voren zit een halve rij met oud-collega's van De Tijd. Het waren er meer geweest als Wilbert daar geen stokje voor had gestoken. Achter mijn rug maken zich in de Corona

de hooggeleerde opponenten gereed om me 't leven zuur te maken. Brom zit ertussen. Hij is met de trein uit Wychen te vroeg aangekomen. Hij zal niet aanwezig zijn op het promotiediner. Er is nog iemand met die trein te vroeg gearriveerd. Dat is Rees Diepen. Brom zegt: die vriend van U heeft een levendig boek geschreven!

Michels begint met uitvoerig en soms zelfs wetenschappelijk verontwaardigd zijn doorgestoken kaarten uit te spelen. Wat verder allemaal tegen het boek wordt ingebracht ontgaat me goeddeels. De vragen van de opponenten worden vaag, en vloeien door elkaar. De paranimfen staan erbij als dikke kaarsen waar 't Allerheiligst niks aan heeft. Gelukkig krijg ik een inval vanuit de hemel. Ik erken dat ik er even mee zit, door een beroemd dialect-onderzoeker te citeren:

*Och 'k wilde dat ik thuis
En in mijn bedde waar!*

Als 't gelach is uitgestorven hoor ik van Duinkerken tot op rij drie verstaanbaar tegen zijn buurman fluisteren: geen wonder, moet je dat mooie vrouwtje van hem daar al op zien zitten wachten! Dat mooie vrouwtje? Hoor je 't ook eens van een ander. Ze is een kleindochter van het kleinste mannetje lang geleden van heel de Academische Stoet: tot diep in de jaren 40 voorzitter van het College van Curatoren. Eigenlijk zit die kleindochter nu weer op de eerste rij bij de presentatie van

dit boek, als enige die deze tekst nog wist los te wikkelen uit een ontredderd handschrift en toegankelijk te maken voor wie dit nu leest: Ted Boekelman.

qftr. 100

DE EMMAÜSGANGERS

In het prilste van de zomer van 1958 fiets ik van Arnhem naar Nijmegen. Onderweg stap ik even af om van dichtbij en aandachtig naar het nest te kijken van een waterhoentje. Het heeft jongen: donkere donzen bolletjes, met een vurig kleurtje boven op hun kopje. Dat hennetje staat als *henneke* te boek in mijn proefschrift. Met de titelpagina daarvan ben ik op weg naar de rector magnificus van de universiteit: W.K.M.Grossouw. Die neemt ze aandachtig door, en geeft ze me terug: hij is akkoord. *Imprimi potest!* Ik promoveer dan ook op gezag van hemzelf: hoogleraar in de faculteit van de Heilige Godgeleerdheid. Heel apart: ik geloof al niet meer, en Grossouw heeft geen idee van wat voor streektaal ook. Behalve scripturist is Grossouw in Nijmegen ook een cultfiguur. Zijn algemeen college puilt uit: het heeft iets van de Ekklesia van Van Kilsdonk in Amsterdam. Er broeit iets tussen verzet en vernieuwing. Grossouw is een wandelvriend van Van Duinkerken, die het al heel jong veel béter wist dan de pastoor. Grossouw komt wat later op stoom, bereikt ook een jonger, een breder publiek. Nee, zo'n college van Grossouw heb ik nooit bezocht. Wel heb ik al vroeg geneusd in zijn *Innerlijk Leven*, een meditatieboekje waar Het Spectrum rijk van werd, en Grossouw beroemd. Er staat een soort van religieuze beschouwingen in, die niet aan mij zijn besteed. Mijn katholicisme is er een van de volkskerk. Daarvoor zijn z'n beschouwingen te elitair. Vanuit de katholieke positie vind ik zijn

bronnenmateriaal te ver verwijderd van het misformulier: zijn vroomheid te bijbels. Met name dat Oude Testament is weerzinwekkend xenofob, om niet te zeggen genocidaal. Al helemaal aan het begin krijgt een vrouw de schuld voor de verwijdering uit het Paradijs. In Nijmegen liep ooit de Ouwe Duyn rond, een gewijde rechtsgeleerde die het juridisch correct vond dat de straf voor het eerste echtpaar ook gold voor heel hun nakomelingschap. Die Ouwe was na de oorlog heel modern: op 'n haar na ontsnapt aan de brandstapel. Maar voor de oorlog schreef hij een boek over de jongen: die gaat naar de hel als hij onaneert. Dat is na de oorlog juridisch niet meer zo correct. Grossouw zegt op zo'n college: bemin Uw naaste gelijk jezelf? Begin dan maar 'ns met van je zelf wat te houden! De populariteit van zijn college is dan ook wel te verklaren. Niet alleen de sociale structuur van de universiteit is toe aan verandering, ook geloof en zeden komen in het geding. Maar zo verfrissend als Grossouw dat college schijnt te hebben gegeven, zo vervelend, zo onuitstaanbaar, zo schriftuurlijk correct zijn z'n meditaties. De mis is nog intact maar het vuur komt uit de Schrift. Helder, correct en droog. Onbewogen overwegingen. Meditaties van een vakman. Hij weet de weg door het Kerkelijk Jaar. Daar zitten me nogal wat feesten in ter ere van Maria. Die wordt gevat in een lijstje van Griekse vaktaal: *Theotokos*. Mediteren op hoog niveau. Godgeleerder, droger kan niet. Christinus Kops OFM noemde meditatie graag contemplatie. In dat woord zit natuurlijk het

beschouwende element van de tempel. Kops zag er vooral een slaperig lichaamsdeel in. Voor hem was contempleren: je kont 'n plaatsie geven! Echt wakker was Christinus pas, als hij de Divina Comedia vertaalde. Pas dan kon hij vorm geven aan een levensbepalende emotie. De franciscanen zongen heel mooie hymnen in Kerklatin. Die hoorde hij terug in Dante. Ook elitair, maar dat is kunst met een K, wat wil je?

Voor de wereldkerk kan ik volstaan met de Sint Pieter in Rome. Daar heeft door eeuwenlang strelen de H.Petrus steeds minder voet aan de grond. Daar juichen mensen in alle denkbare culturen als ze de H.Vader zien: eerst hebben ze geloofd en nu zien ze. Volk uit de hele wereld volgt de mis uit hetzelfde boekje, met voor allen op dezelfde pagina hetzelfde *Credo*: verbonden in één geloof, in één tong en taal.

Het mooiste van alle kerken blijft voor mij het kerkje van de capucijnen in Velp (N-Br). Hun klooster daar heet Emmaus. Dat kerkje zit ook als het leeg is propvol met op echt hout geschilderd marmer. Engelen fladderen af en aan. Grote capucijner heiligen, *in alter Fassung*. Barokke altaren. Het hoofdaltaar reikt als naar de hemel, raakt bijna het plafond. En daar helemaal bovenaan waar zo goed als geen plaats meer is heeft een geweldige beeldhouwer toch nog een tafel geplaatst. En daaraan zitten ook nog eens drie mannen in die hobbezakken van hun heiligheid. Ik weet nog dat ik dacht - ± 1938 - : ik zou 't wèl gezien hebben! Zij zagen

't pas veel te laat, die twee slomerds. Er is bijna geen plek, toch zitten ze er breed-uit aan een tafel die eigenlijk naar beneden moet vallen. Beter laat dan nooit: Hij is verzezen!

Ik mocht 9 dinsdagochtenden mee naar Velp, naar het klooster van die baardige struikrovers. In Megen hadden de franciscanen wel kousen en geen baarden. In Velp ging het er echter aan toe. Daar liepen ze blootvoets rond in hun vrome dabbers. Ze hadden om hun buik een wit touw, met daarin knopen. Als ze 's nachts niet konden slapen, sloegen ze zich daarmee. Hoe meer knopen, hoe meer pijn. Ik heb goed gekeken: nooit bloed eraan. Wel soms vieze pij. En baarden, als daar bij 't eten 'n erwt in viel, vonden ze die nooit meer terug.

Negen eerste dinsdagen van de maand door de vroege zomer, door ons mooie land naar die mooie kerk. Ik zat heel veel rond te kijken, moeder niet. Die zat maar te prevelen en naar haar goede vriend Antonius te kijken. Die had ze bij de mouw. Tot hij háár bij de mouw nam naar Maria. Die wreef haar over de hand, kom maar mee, zei ze, kom maar mee. Als ze dan terugkwam van de communiebank, was 't zover. De tranen rolden door haar vingers heen op het kerkboek. Dat hoefde niet meer open.

Ik denk niet dat moeder wist wat mediteren was. Ze praatte met de heiligen om haar heen. Waarom huilde ze, terug van de communiebank? Ze zal zich wel niet in de armen hebben geworpen van haar Jezus. Ik denk dat ze onder zijn kruis

heeft gestaan. Wij wisten het nog niet. Zij al wel: dat ze nog maar kort te leven had. Ze stond onder Zijn kruis. Tranen van geluk en verdriet. Zoet en zout. Even was ze alle kerkboekjes voorbij.

Als ik me in kerk of kapel verveelde, vond ik het leuk om helemaal vóór in mijn *Missale Romanum* de voorwaarden te lezen waaraan een geldige mis moest voldoen. Wat moest de priester doen als er ineens een bromvlieg in de kelk viel, *si musca ceciderit in calicem*? Of als er een hond wegliep met de geconsacreerde hostie? De charme was natuurlijk ook het eenvoudige kerklatijn waarin alle problemen heel simpel worden opgelost. De ongewijde teksten had ik beter niet kunnen lezen. Het latijn wikkelde zich los van mijn mystieke wereldbeeld. Ik ontdekte - los van alle vroomheid en doctrine - het schema van maat en rijm in het *Adoro Te*. Dat vond ik terug in de Europese poëzie van de renaissance. Als er in geen enkel ander vroom boekje viel te neuzen, mediteerde ik, grasduinde ik in een meditatieboek van ik denk een capucijn, veel volkser, veel beter dan Grossouw, roep ik maar even voor me uit. Die man ging in zo'n meditatie wel 'ns uit van een gedicht, niet uit het Oude Testament, niet uit Holland maar uit Vlaanderen. Dat gedicht beschreef het verdriet van Maria onder het kruis. Ik stond paf! Niet van het rijm, van de jamben, maar wat een dichter daarmee kon. Wat een emotie! Maria zo klein onder dat zo hoge kruis:

*Ha cruys, syt dan ghebogen
Op dat ick dus,
Die my dicks heeft ghesogen
Voor oorlof cuss'.*

Ooit zal ik - stom, stom, stom - voor de volkstaal pleiten in de liturgie. Dat verraad begint vermoedelijk al bij dit gedicht. De vele coupletten ken ik in de kortste keren vanbuiten. Het is van Justus de Harduwijn, een XVII-eeuwse priester, wat laat geroepen omdat hij eerst zo hoognodig achter de meiden aan moest. Wat later kom ik nòg een gedicht van De Harduwijn tegen. Wéér een over de moeder van God, nu niet bedroefd onder het kruis maar jong, vitaal, ondeugend en overvloeiend van weelde bij het voeden van het Kind, met als titel: *Maria tot haer suygende kindeken*. Qua onderwerp niks nieuws voor wie ooit in Italië heeft rondgekeken. Maar het gedicht heeft een meerwaarde: De Harduwijn laat Maria niet zien maar praten. Moeders die blij zijn praten met hun kindje. Ze plagen het. Ze noemen dat oogappeltje zelfs boef! Mag ik maar met tien gedichten de hemel in? Dit is er dan een van. Ik vond het vers terug in Van Duinkerken's Dichters der Contra-Reformatie, uit 1932. Daarin heb ik het waarschijnlijk ook ooit gevonden. Ik schrijf de eerste twee coupletten over:

Maria tot haer suygende Kindeken.

Waer toe dogh maeckt u mondeken reyn

Mijn lief nu zult bedrieff?

En waar toe dogh u handekens cleyn

Duymelen alsoo stijf

Op het albaster van mijn borst?

Soud' het wel sijn, peys ick, van dorst?

Maer of 't daerom noch waere ghedaen:

Ghy weet wel dat een maeghd,

Hoe rijp hoe rond haer boesemkens staen,

Gheen melck of sponn'en draeghd:

Hoe kan ick gheven dan de bust,

Die nooynt en wist van 's weerelts lust?

De Harduwijn heeft nog geen last van feministische theologen die ons voorhouden wat voor perk en paal te stellen aan Maria. Niks geouwehoer over maagdenvlies tussen moeder en maagd. Niks *theotokos!* Geen Grieks maar sappig Vlaams. Geen gefladder van de H.Geest: die vogel kom je ook tegen in tal van andere aanpalende godsdiensten. Het vleugelruisen ontstijgt aan het simpele maar pure geluk van man en vrouw die in elkaars armen blij en vruchtbaar zijn:

*Hoe kan ick gheven dan de bust,
Die nooynt en wist van 's weerelts lust?*

Nog helemaal in de ban van deze lijfelijke mystiek schrijf ik *Het Haargetouw*. De jamber, de rijmen, de coupletten stammen nog uit het *Adoro Te*. Kops mediteert met Dante te vertalen. Ik mediteer met zelf gedichten te schrijven. Al in de wereld, trek ik me terug in het rondeel als in een kloostercel.

TEMPEL VAN ZEUS

Geprikkeld door de kruitdampen van de jaren '60 kom ik op een gegeven moment ook zelf nog tot ontploffing. Geen revolutie zonder beeldenstorm. Ik zou er nooit over gesproken hebben. Goed bedoeld natuurlijk maar evengoed schandalig. En in de Annalen van het Thijmgenootschap staat het zwart op wit. Voor dat geleerde genootschap houd ik een voordracht waarin ik pleit voor de volkstaal in de liturgie. Ik herinner me nog van toen Rogier op de eerste rij. De ouwe lappen waarvan zijn indrukwekkende gezicht aan elkaar hangt komen uit onheilspellend misnoegen lager en lager te hangen. Ik herinner me zelfs nog uit het erop volgende debat waarom hij zo tegen was. Hij was bang dat het mystieke element, de magie van het Onbenoembare verloren zou gaan door de taal van de fietsenmaker die een binnenband in het water houdt, op sissende luchtbelletjes wijst en zegt: daar zit het gaatje! Dan kun je zo'n band ook zelf wel plakken. Alsof dit niet erg genoeg is, herinner ik me nog iets: ergens in Amsterdam debatteer ik met Michel van der Plas over de vraag of er nog behoefte is aan een katholiek literair tijdschrift. Michel vindt van niet. Ik van wel. Ik denk: omdat ik via dat tijdschrift een podium verwerf. En vervolgens dat ik kan meedichten voor de liturgische teksten in de volkstaal. Ik ben wat laat uit de kast als dichter, Huub Oosterhuis al heel vroeg. Ik heb wel iets van een fobie voor veel mensen in een besloten ruimte. Een bioscoopschreeuwer in het donker is al genoeg voor paniek. Dan komt niet iedereen gezond weer

naar buiten. Huub heeft daar geen last van. Daar komt nog iets bij. Huub wil in debat met de paus en onder applaus van het wereldepiscopaat zijn gelijk halen. Ik ben de kerk uit, en hoef er helemaal nooit meer in. Als een jager op groot wild heb ik A.F.Diepen neergelegd. Met een voet nog op zijn overschot heb ik me laten fotograferen. Zowel over Van den Elsen als Diepen schrijf ik een gedicht dat je kunt lezen als een jachttrofee. Het Haargetouw is opgebouwd uit rondelen. Die doodstille, stoere en beschouwende versvorm is ontploft. Ik schrijf van woede wijd uitlopende gedichten. Niet in de vrije vorm van de Vijftigers zoals me heel dom wel is verweten. Wel in de trant van het vooroorlogse humanitaire expressionisme. De vrije vorm ook van mijn eerste gedichten in Heeswijk, prille pogingen in de trant van de nog jeugdige Willem Brand. In die open taal van de ongebonden vrijheid stel ik ook de boerenapostel, de socioloog van de boeren terecht. Ik draag een geusachtige mis op in de volkstaal, en sla de pastoor met wat resten kerklating vinnig om de oren. Ook de boerenbond krijgt er van langs: reer 'm en novaar 'm! Tegelijk met het middeleeuwse misformulier reken ik af met de landschappen en perceelsvormen. Het moet met dat kleinschalig gepruts in de marge maar eens afgelopen zijn. In een gedicht als Herverkaveling roep ik de modernisering op van petieterig geakker. Het paard verdwijnt. De tractor raast over percelen die tot aan de grenzen reiken van een verenigd Europa. Hoe vrij het vers ook

is, hoezeer de inhoud ervan verandert, de agrarische metafoor is gebleven. Daar hebben ze in Amsterdam niet veel mee op. De nieuwe bundel heet bovendien naar een K-I-station van de rundveehouderij: Tempel van Zeus. Gelukkig slaag ik erin een deel van de bundel voor te publiceren in Maatstaf. Daar ken ik niemand. Maar een van de redactieleden J.B.Charles, heeft vast en zeker even opgekeken van het lange, sociaal-economische gedicht *De Zaak Oss*. Dat J.B.Charles staat voor Prof.Mr.W.H.Nagel, een Leidse criminoloog die promoveerde op een proefschrift over de Bende van Oss. Niet dat ik hierover iets weet. Het lijkt me wel een aannemelijke veronderstelling. Door de voorpublicatie heb ik uiteraard een welkome introductie bij Nijgh en Van Ditmar. Deze uitgeverij heeft zich een goede naam verworven met o.a. werk van Bordewijk en Coolen. En daar kom ik dan 20 jaar na Heeswijk Pierre H.Dubois in 't echt tegen. Die vindt Anton van Duinkerken geen aardige man. Ik denk ook dat Anton niet aardig is geweest voor Pierre. N & v D geeft veel poëzie uit van de danmalige avant-garde. In die reeks pas ik niet. Ik krijg dan ook een heel eigen, onafhankelijk plekje. De bundel liep niet. Als ik me goed herinner schreef De Volkskrant: best wel goede poëzie, al zal ze het lastig krijgen: ze gaat niet over Amsterdam! Daar houden ze niet van een allegorie die is opgebouwd uit een niet aflatende reeks van agrarische metaforen. Maar die kies ik niet. In die tijd ben je alleen een geëngageerd dichter als je de CPN verheerlijkt. Bovendien geloof ik niet zo in de maakbaarheid

van de rechtvaardige samenleving. Ik kan geen meter voor me uitdenken. Levend in het nu, ben ik toch vooral historicus, als taalkundige, als dichter. Zo ik als die dichter al iets te willen heb, dan wil ik zo goed mogelijk dichtend ook de geschiedenis schrijven, de ondergang van boerderij en kerk op het Brabantse platteland. Al vraag ik me af of het woord Brabant in een van mijn verzen voorkomt. Waar ze dan wel over gaan weet ik best. Daar wil ik ook best wat over zeggen. Intussen is mijn lezer wijs genoeg niet van mij te verwachten dat ik over mijn eigen werk ga zeggen hoe subliem dat is. Het enige wat ik erover kwijt wil is: dat ik het niet laten kon het te schrijven. Waren in Nijmegen taal- en letterkunde wel onderscheiden en niet gescheiden, zo is mijn proefschrift over Woord en Wereld van de Boer ook niet los te denken van mijn poëzie. De allegorische beeldspraak aan de hand van agrarische elementen is voor mijn poëzie geen keuze maar noodzaak. Mijn agrarische vergelijkingen hebben te maken met de archetypen van Jung. Een andere kwestie is die van de meerduidigheid in mijn gedichten. Daar heb ik nooit wakker van gelegen. Eénduidige helderheid streef ik om te beginnen altijd zoveel mogelijk na. Toch heb ik verschillende lange gedichten geschreven waarvan ik pas later zag dat het eigenlijk psychotherapieën waren. In Hagioscoop beschrijf ik een protestant kerkje ergens in het Noorden van Groningen. In feite gaat het gedicht over de leegloop van de Katholieke Kerk in Nederland.

Over mijn poëzie worden mij nooit vragen gesteld. Niet één van mijn gedichten, en dus al helemaal geen bundel is ooit geanalyseerd. Jammer, want dan kun je van een ander eens lezen wat je hebt bedoeld. Wel een leuke vraag vind ik: welk gedicht in de Tempel vind je zelf het beste? Dit weet ik nl. niet. In Brabant waar tot nog toe mijn beste zo niet enige lezers zitten, vindt bijna iedereen *Een Winter van Grootvader* de hoogste piek van het berglandschap. Heel grappig, vooral als je denkt dat velen poly-interpretabiliteit (dat woord alleen al) een van de belangrijkste ijkpunten is. Het enige wat ik me van die verschrikkelijke winter herinner is: dat ik 't gedicht met veel gegriinnik heb geschreven. Toen ik dat verhaal uit de oude doos van opa opschreef, wist ik toch al best dat ik die oude opa ooit zou worden. Dat ik ooit aan mijn nog te verschijnen kleinkinderen zou uitleggen en beschrijven hoe vol het op zondag was in onze dorpskerk, met veel wierook en gezang. En hoe leeg later. De ene pastoor na de andere met een vrouw uit het ambt. Kindermisbruik door priesters die hun handen niet thuishouden. Bange bisschoppen in de weer om een enorme doofpot. Precies: over de rotzooi toen het ging dooien heeft grootvader nooit iets verteld!! Klopt. Zijn kleinkinderen zijn daar niet eens nieuwsgierig naar.

Toen ik Arnold Frans schreef, zag ik meteen mijn beste portret ooit onder mijn vingers uitkomen. Ik schond de nagedachtenis van een vijand van de gelukkige, jonge, mooie vitale mens. We leven maar kort. Nog korter zijn we jong,

vitaal en levenslustig. De werkloze die honger heeft, is welkom aan de H.Tafel. Het meisje dat trots is op haar mooie benen wordt teruggestuurd. Van A.Roland Holst weet ik dat je terug moet in de tijd om een steeds zuiverder leven te vinden. In de middeleeuwse bruidsmystiek is de *orewoet* het orgasme van de vereniging met God! Ik houd het even bij De Harduwijn:

*Geen sponn' in de bust
Zonder 's weerelts lust.*

In het Oude Testament van de religieuze genocide is de aartsvader nog bereid zijn zoon te offeren voor het goede doel. Van den Elsen, Diepen, mijn eigen vader zijn de erfenamen uit dat Testament. Drie vaders? Of nog een vierde? Ik doe nog iets heel stoms. Maar ook weer iets onvermijdelijks. Ik stuur mijn *Tempel* naar LCM. Die kreeg mijn twee eerste ook toegestuurd. Ik voelde het aan mijn spraakwater dat het nare gevolgen zou hebben. Maar in een echte, ongeveinsde relatie met Michels kon ik hem die bundel niet onthouden. Van F.J.J.Buytendijk wist ik toch dat je in een ware ontmoeting ook helemaal aanwezig bent? Envelop, postzegel, bus. Ik had het kunnen weten van mijn voorloper, de vieze dichter Frans Babylon. Van mijn eigen hol gelaat in de spiegel. Van bepaalde botjes in de braakballen van de kerkgeschiedenis. Ik herinner me niets meer. Of ik er nog was. Of hij nog iets zei.

Als hij me nog geschreven heeft dan heb ik zelfs die brief verdrongen: hij is weg. Dit is het einde van de geschiedenis van de vier vaders die ik verloor. Om toch iets te lachen te hebben, eindig ik met de uitroep waarmee de bisschop van Den Bosch altijd zijn herderlijke brieven begon:

Zaligheid in den Heer!

ZEEPBELLEN IN DE ZON

Op het eind van de zomervakantie was mijn moeder niet de enige die verzuchtte: ik zal blij zijn als die vakantie is afgelopen! Die verzuchting ging toen uit van meer moeders. Met zo'n zes, zeven kinderen aan je rokken was je geen uitzondering. Op zo'n zonnige, hete dag met weinig wind kon het wel gebeuren dat moeder wat zeepsop sloeg in een omwasbakje en ergens uit een vergeten la de stenen pijpjes tevoorschijn toverde. Was ze even van het gejangel af. Konden we bellen blazen! Heleboel belletjes. Ook grote, soms hele grote. Hoe groter hoe mooier, daar viel de zon dan in met alle kleuren van haar regenboog.

In Heeswijk schijnt ook de zon maar met zeepbellen blazen is het daar afgelopen. In de eerste klas al Frans, Engels, Latijn en Grieks! Daar komt 1939-1940 Duits nog bij. Echt *pupil-centered* zijn onze leraren nog niet afgericht, onze onbevoegde, strenge graecus al helemaal niet. Hij is een beul. Wij kinderen noemen hem oneerbiedig maar met veel afschuw de Poem. Hij is de vader van de dialectoloog in mij, ik mag de man dus niet helemáál afbranden. Hij gooit ons meteen in het ijskoude diep van de griekse grammatica van Kaegi. Het alfabet vinden we nog wel leuk: dat begint met ons-zelf, alfa's! Hij hecht veel belang aan Kaegi's kleine lettertjes, helemaal voorin. Zijn eerste proefwerk gaat over de benaming van de woorden naar hun accent. Die gekke Grieken leggen het accent niet op de eerste lettergreep maar op een van de drie laatste. Drie verschillende namen voor

Griekse woorden die we nog niet kennen. Zo is een woord een *ultima* : met het accent op de laatste lettergreep, een *paenultima* : met het accent op de voorlaatste lettergreep, een *antepaenultima* : met het accent op de voorvoorlaatste lettergreep. Voor het eerste proefwerk is zoals je ziet de voertaal nog even eenvoudig latijn. Veertien dagen later worden we door de Poem straffer aangepakt, in dodelijk Grieks. Met Kerst ben ik terug in mijn dorp als een *protoparoxutonon!* Als een Eéélemans, met de klemtoon op de voorvoorlaatste. Maar wie ziet het er vanaf?

Alle leraren in Heeswijk - bevoegd, kundig of onbenul - voeren de titel professor. Niet zo best? Alle leerlingen - ook de domste - staan te boek als student! We genieten nog een vorm van onderwijs dat de scheuring van 1648 niet heeft meegemaakt. In de hoogste klassen beschikken we over een uitstekende graecus: drs. T. van de Kamp. Hij zat in Utrecht aan de voeten van Prof. Van Leeuwen. In diens digamma-editie van Homerus lezen we over de strijd om Troje. Daarbij let Van de Kamp minder op de precieze vertaling van de ww-vorm. Hij is vooral gevoelig voor de sfeer, voor de schittering van de poëzie, het geweld van de Homerische vergelijking, voor de psychologische verfijning waarmee de helden worden uitgebeeld. Hier ligt een van de hoogtepunten uit mijn leesverleden: het sneuvelen van Hector door de hand van Achilles. Het verdriet van Priamos, de vader van Hector. We lezen de lijkklacht. Van de Kamp is geen kanunnik meer, geen

leraar meer, maar ooggetuige. Hij slaat zijn schoudermanteltje over zijn hoofd en vertaalt ons dat verdriet voor. En vertelt over het verdriet dat zoveel later zijn geliefde meester in Utrecht treft. Ook Van Leeuwen verliest een zoon. Als ongelovige ontroostbaar, sluit hij zich op in zijn studeerkamer. Daar vindt hij troost voor zijn verdriet in de eeuwenoude bewoordingen van de blinde Homerus. In verbondenheid dwars door de eeuwen met alle mensen. In het verdriet van Priamos. Een ontmoeting over talen, tijden en godsdiensten heen. Ik herinner me nog het flitslicht. Later zag ik de foto: Van de Kamp in het donker van zijn kap, in zak en as. Vol respect voor het verdriet van medemensen uit een andere cultuur, uit een andere tijd.

Van Van de Kamp herinner ik me ook mijn eerste lessen in de filosofie. Of etymologie? Hij zegt: een mens is een *animal rationale*: een beest met verstand. Het absolute meervoud daarvan zijn de mensen. Heel veel daarvan zijn Chinezen. Veel geringer in aantal zijn de Nederlanders. Daarvan wonen er in Brabant. Een geringe hoeveelheid Brabanders in Heeswijk? Op het gym zitten maar 150 mensen, waarvan 24 stuks in deze *poesis*. Maar wie is de slimste van deze klas? Als het weer stil is: wie dan ook, 't slimste is er maar één. Zo is er ook maar een de dikste, de oudste, de braafste enz. Het kleinste onderdeel van de mensheid is één mens, wie dat ook is. Die ene mens is een in-dividu. Het voorvoegsel *in-* betekent niet, en zeg maar *videren*=verdelen, *di-videren*=uitdelen. Zo wordt

winst op aandelen uitgekeerd als *dividend*. Een echtpaar is nog altijd $1+1=2$. Gaat de man dood? Dan is de echtgenote in het latijn een *vidua*, verwant met onze weduwe: wat na deling door de dood over is. De weduwe is een verder niet deelbare persoon die als zodanig alle respect verdient: onaantastbaar, autonoom!

Filosofie? Etymologie? Ook Ethica. Dat autonome individu dat ieder van ons is, heeft niet alleen recht op eigen individualiteit, de vrije beschikking over zichzelf. Elk individu dient ook de individualiteit van de ander te respecteren. En als de paus zegt dat we die ketter moeten verbranden? Dan - zegt Van de Kamp - kun je je niet beroepen op wat voor paus dan ook: autonomie houdt in dat je ook verantwoordelijk bent voor wat je doet of nalaat! Maar onze leerling van Van Leeuwen heeft een concreter probleem bij de hand: alle Joden - al zal de ene best meer deugen dan de ander - alle Joden zijn autonome individuen, onaantastbare persoonlijkheden. De Moffen moeten daar met hun poten van afblijven. In de oorlog, in een uithoek van Brabant, in een klooster leefden we bij Van de Kamp in de grenzeloze, tijdloze open wereld van de eigenstandigheid van ieder menselijk individu. Respect leer je niet. Dat krijg je voorgeleefd. Leef je voor.

Sinds een jaar of wat heb ik een relatie met de familie Kraai: *Corvus*, en *Corva*. Als ik ze voer is het eerste, grootste en lekkerste hapje voor *Corvus*. Wat hij niet op kan verstoppt hij op een geheime plek. *Corva* steelt daaruit. Wordt er gegeten,

dan moet Corva uit de buurt blijven. Ze is onderdeel van een code. Ze glanst van gezondheid. En ook midden in de winter zitten ze vleugel aan vleugel heel intiem te snavelen. Mijn kennis van het gedrag der kraaien kon ik opdoen door langzaam de kritische afstand tussen hen en mij in te korten: van 50 tot 5 meter.

De kritische afstand geldt tussen alle individuen, vloeit voort uit de autonomie van het individu, die wordt in stand gehouden krachtens het toekomstig respect. Niet alleen de kraaien, ook de paarden in de boomgaard voor ons huis hebben me in de loop der jaren veel mensenkennis bezorgd. Ook paarden kennen de kritische afstand. Ook zij erkennen de autonomie van ieder individu. Zomer na zomer heb ik ze bezig gezien: Eén hengst, veel meer merries. En die hengst maar jachten en jagen en snuiven en zweten. Van die meiden hoeft er geen jaloers te zijn. Ze komen allemaal aan bod, zij 't om de beurt. Wanneer wie maakt die woeste meneer niet uit maar steeds weer die dame. Driekwart van zijn energie is voor nop. Hij moet wachten tot de dag waarop de dame ontvangt. Hoe lang zijn roede ook is, zij zegt wanneer ze geslagen wil worden. Een meisjesklas met één jongen. Arme jongen!

Ook tussen mensen geldt de kritische afstand. Net als bij de paarden: met alle complicaties van het verlangen om zich voort te planten: van minnaar tot verkrachter. De ander blijft autonoom! Verder hoef je geen etymoloog te zijn om te

beseffen dat het met een kerk slecht afloopt als haar bedienaren hun handjes niet thuishouden.

Op Brom mocht je niet foeteren maar je liep mooi wel even met hem op, als je 'm in de stad tegenkwam. Bij LCM had ik de kritische afstand overschreden. Ik dacht: onze relatie is finaal kapot. Een mens maakt wat mee! Maar dan organiseren de Neerlandici een feest, ook voor de alumni. LCM is er ook. Zijn nette pak past hem niet: te groot. Hij kan niet meer staan. Het schuurpapier van zijn gotische stembanden schuurt niet meer. Na een leven van acribisch lezen is hij zo goed als blind. Ik neem zijn hand en zeg: dag professor Michels, dit is Jan Elemans! Hij probeert iets te zeggen wat ik niet versta. Maar met twee handen voel ik dat hij de mijne pakt, en drukt en drukt. De afstand tussen meester en leerling is nog nooit zo klein geweest.

Terwijl ik dit schrijf, hangt een vogeltje - meer staart dan mees - onderstboven aan de rand van het rieten dak. In dat riet wemelt het van eendagsvliegen. Ze hebben oogjes. In hun kleine kopjes misschien maar één hersentje. Ze hebben een hartje. Ze paren. Kan best, vindt meer staart dan mees, en vreet 't ene stelletje na 't andere op. Ook de spin lust wel een vliegje. Haar vliegen sterven in een prachtig web niet zo'n mooie dood. In de tuinvijver verschalkt de kikker eveneens vlieg na vlieg. Tot onze dorps-ooievaar langskomt. Die takkendief is een smerige slokop. Maar... hij brengt ons in een smetteloos witte luier de zo gewenste baby's. En

ineens is die wrede, kritische afstand opgeheven, tussen moeder en kind. Zijn kinderen niet het gelukkigst? Klein, slapen ze in met pop, klaas-konijn of teddy-beer in de armen. De afstand tussen kinderen is minder kritisch, korter dan die tussen volwassenen. Maar op 31 augustus 1936 is opeens het gekrijs niet van de lucht. En slaat die moeder dan dat sopje. De ruzie houdt op: het is bellen geblazen. Heel veel flutbelletjes, heel dicht bij elkaar, met alle aanstoot van dien: geblazen om uiteen te spatten. Maar soms is er zo'n hele grote, met hele lappen van de blauwe hemel erin. En nog somser? Vinden twee van die hele hoge grote elkaar. En die stijgen op in een zelfgevonden thermiekbel. Ze vlijen zich tegen elkaar zonder te ontploffen. In hun samenvloeiend vocht glinsteren ze in een orgie van kwetsbaarheid en kleuren. Een golf van zeer aardse warmte neemt ze mee tot ze niet meer zichtbaar zijn.

Heb ik dat toen wel echt gezien? Hoe ouder je wordt, hoe slechter en groter je geheugen. Een mens en vooral een dichter kan zich iets ongebeurds herinneren. In een poging om althans iets te zeggen over wat wèl gebeurd is. Leuke vraag ook om deze memoires mee af te sluiten.

4 - 1 - '14

BIJLAGE

11 September 1961

Geagte mnr. Elemans,

Neem u mij nie kwalik nie dat ek aan U 'n Briefie in Afrikaans skryf. Ek neem aan dat u Afrikaans lees en waarskijlik mij gedigte wat in Nederland uitgegee is, ken. En dat ek daaraan die plesier te danke het van die ontvangs van u digbundeltjie Het Haargetouw

Hierdie boekie het mij 'n paar dae gelede via Suid-Afrika bereik. Ek woon naamlik nou in Amsterdam (nadat ek 'n paar maande gelede van mij man geskei is) met mij elfjarige dogtertjie. Alles hier is nog 'n bietjie vreemd, en as mens eensaam voel, soos dit die eerste tijd in 'n nuwe omgeving onvermijdelik is, dan waardeer jij elke gebaar van vriendelikheid en belangstelling deste meer.

Mag ek u van harte bedank vir hierdie geschenk? Ek het u verse met ontroering geles en vind hulle eg en sterk en suiwer. Ongelukkig is ek nog erg onkundig wat die nederlandse letterkunde betref. Ek weet nie of dit 'n eerste bundel is nie (indien wel lijk dit mij merkwaardig rijp van klank) en of u 'n "gevestigde" digter is. In al geval hoop ek dat, as u ooit in Amsterdam kom en die tijd het, u mij 'n keer sal kom opsoek.

Met vriendelike groete,

Hoogagtend die uwe

Elisabeth Wessels-Eybers

Beethovenstraat 93^v,

Amsterdam-Z. Tel. No 73.80.28.

2 Aug 1961

Hooggeachte Heer Elemans,

Ten einde U persoonlijk te bedanken belde ik enige malen op, doch kreeg geen gehoor.

Met uw bundel was ik bijzonder blij. Meestal pak ik mij gestuurde poëzie met beduchtheid uit en helaas vaak niet zonder reden; wij leven wat de poëzie betreft in Holland op z'n smalst.

Maar door uw werk was ik meteen geboeid; U heeft iets te zeggen en bezit ook het vermogen om het te zeggen.

Het laatste lijkt mij tevens ook het gevaar: U is begaafd genoeg om in een bepaalde zin de taal naar uw hand te zetten. Moge het zo zijn dat het vers U naar zijn hand zet.

Niemand weet welke weg wij in deze gaan, behalve wij zelf. De verleiding is sterk en veelal nauwelijks herkenbaar.

*Mijn gelukwens met een vers als "Ontvoering".
Gode bevolen. U en de Uwen.*

Met de meeste hoogachting

I.B.M. Gerhardt

*Bilderdijklaan 14
Bilthoven*

Bilthoven, 6 Augustus '61

Geachte Heer,

In de hoop, dat deze briefkaart u zal bereiken - ik kon den straatnaam niet lezen - kom ik u alsnog bedanken voor de toezending van uw bundel "Het Haargetouw". Aanvankelijk meende ik, dat het boekje deel uitmaakte van een serie der uitgeverij De Beuk, waar ik op geabonneerd ben, maar kort geleden hoorde ik, dat dit mijnerzijds een misvatting was. Ik kom u dus hierbij hartelijk danken voor de toezending van uw bundel, dien ik met belangstelling en vaak met sympathie heb gelezen. Ik geloof zeker, dat u talent bezit en hoop meer van U te zullen lezen.

Met nogmaals mijn dank en de meeste hoogachting uw

's Gravesanden

Taveernelaan 36
Bilthoven

HET NIEUWE VOORHOUT

Zeer geachte Heer,

Wij hebben veel moeite gedaan uw dichtbundel bij de uitgever er door te krijgen. Met een subsidie onzerzijds van f.350.= zou uitgave mogelijk zijn. Helaas laten onze kasmiddelen zo'n operatie niet toe.

De heer J.B.W.Polak gaat zeer binnenkort privé een tijdschrift uitgeven "Cartons voor Letterkunde". Hij zal graag iets van uw werk publiceren. Wellicht wilt u hem iets sturen?

U zeer dankend voor het in ons gestelde vertrouwen, zend ik u het ms. hierbij terug.

Mag ik tenslotte eindigen met een persoonlijke verklaring? Laat het dan deze zijn, dat ik van uw gedichten zeer genoten heb en dat ik ze persoonlijk zeer hoog schat. Enige verwantschap met mijn werk ("Grondbezit", bij A.A.M.Stols) is wellicht niet vreemd aan mijn bewondering. Ik was werkelijk zeer opgetogen, te midden van zoveel would-be experimentele inzendingen uw verzen te treffen.

Dit laatste dus niet uit naam van de redactie, maar uit naam van mijn eigen hart. U begrijpt hoe jammer ik het vind, dat uw werk niet in de serie kon komen. Ik heb er mijn best voor gedaan.

Met gevoelens van hoogachting,

A Gerits

Huis te Zandelaan 55 Rijswijk (Z.H.) tel 987116

Prof. Dr. L.C.Michels

30 Jan. 1952

Mesdagstraat 4, Nijmegen

Telefoon 26985

Giro 67825

Waarde Heer Elemans,

Daar ik tot nog toe geen gelegenheid heb gehad en niet weet wanneer ik die wel zal hebben, om U mondeling te bedanken, betuig ik U op deze wijze mijn erkentelijkheid voor Uw gewaardeerd boekgeschenk, en bied U tevens mijn gelukwens aan met het verschijnen van Uw eerste bundel. Men leest bij Livinus de Meyer:

Hy hadd' een vrommen soon van jongs af wel geleert,
Hoe dat men d'aerde scheurt en met het ploegen keert.

Alhoewel mij de toepassing bij Uw Keerakker niet volkomen duidelijk is, zo begrijp ik er toch zo veel van, dat het hier een nuttige en noodzakelijke bewerking geldt, waaruit alleen goeds kan groeien. In elk geval weerspreekt de inhoud van Uw verzenboekje deze opvatting niet.

Met vr. groet

M.

BRIEFKAART

Dr. Jan Elemans
Apeldoornseweg 19
Arnhem

20 juli 1961

Ik zag het haargetouw, de tintelton,
De voor- en nazaat in de voor der tijden.
Ik zag de man die verzen schreef, ter zijde
Over zijn schouder, en ik zag de bron,
Waarvan ik lang de stille krachten ken,
Als-die het leven voedt, en ook de pen.

L . C . M .

AFZ v.Sch.M.singel 29
Nijmegen

Vrijdag -

Zeer geachte Heer Elemans -
voor Uw gedichten wil ik
U met een enkel woord
vriendelijk bedanken.-
Het doet mij deugd, dat er
nog een jong dichter blijkt
geeft van het haast ver-
geten feit, dat de strenge
taal een akkergrond is,
die goede oogst waarborgt.
Gedichten als "Erfstuk",
"Herdershond", "Voorvader",
"Ontvoering" bevestigen
mij dit. -
Ik hoop, dat U van deze
kleine bundel voldoening
mag beleven. -
Met de meeste hoogachting

Uw

A. Roland Holst

Bergen N.H. -
20 - VII - '61 -

Wassenaar 21 juli 1961

Zeer geachte heer Elemans,

Buitengewoon ben ik u
erkentelijk voor uw nieuwste
bundel mij gezonden. Ik heb
er met bewondering in zitten
lezen, en er veel verwantschap
met ons Landvolk met vreugde
in geconstateerd.

Met vriendelijke groet

JW Schulte Nordholt

Zeergel.Heer
DR.J.Elemans, Arnhem.

Arnhem, 10 augustus 1961

Zeergeachte Heer Elemans,

De toezending van Uw verzenbundel was voor mij een grote verrassing. Ik weet niet wáar ik dit precies aan dank -- de banden met de letteren zijn voor mij niet meer zo innig als lang geleden -- maar ik kan U verzekeren, dat ik Uw geste bijzonder waardeer. En niet enkel het gebaar, óók de vulling van de hand. Ik moest even met mijn antwoord wachten, tot ik de tijd vond voor lectuur. Dat is inmiddels geschied. Het is namelijk zó, dat ik graag wéet waarvóór ik dankbaar, al dan niet moet zijn. Nu, de erkentelijkheid is bepaald terzake. Ik heb wézenlijk van Uw verzen genoten, de mij zeer aansprekende thematiek, het dóór gecomponeerd-zijn tot een cyclus, de ruige en toch ingetoomde toon, en -- ik zeg het haast fluisterend -- dat vleugje romantiek, dat mij een vaag gevoel van verwantschap geeft. Nog eens, ik waardeer het geschenk -- dubbel omdat het ook waarde heeft.

Ik heb goede hoop, dat we elkaar eens mogen ontmoeten. We zijn beiden Arnhemmers -- U aangespoeld en ik geboren -- en mogelijk alletwee onder enige reserve. Dáarom wellicht ontmoet men elkaar niet. Ik hoop, dat dit noodlot te doorbreken valt.

In deze verwachting,

Met veel dank en groeten,

Bernhard Verhoeven

jansbuitensingel32vArnhem

Dr. VICTOR E. VAN VRIESLAND

V/dW.

Amsterdam. 4 Augustus 1961.

Weesperzijde 25 tel.:020-54658

Zeer geachte Heer Elemans,

Thuiskomend van vakantie vind ik uw bundel Het Haargetouw, voor de toezending waarvan ik u ten zeerste dank zeg.

Met zeer grote belangstelling heb ik kennis genomen van uw bundel die mij bepaald getroffen heeft. Uw werk is zuiver en eenvoudig en berust op het leven zelf en ik acht het gelukkig dat er nog dergelijke poëzie wordt geschreven.

Geloof mij met onderscheiding uw

d.v.

VvVriesland

NAWOORD

Juni 2013 begon ik uit balorigheid of onbewust gekweld door een *horror vacui* aan deze herinneringen. Mijn *Verzamelde Gedichten* waren net van de Eleboekpers, zeg maar uit de nijvere handen van Ted Boekelman gerold. Bij die nijvere handen hoorden ook nog eens twee heldere ogen die het hs van mijn eerste proeve (het Ferguut-essay) wél konden lezen. Vanuit haar typoscript kon ik de eerste verhalen teruglezen en - door correcties en toevoegingen - strak trekken. Dit snelle en heldere repro-resultaat vergemakkelijkte mijn taak aanzienlijk. Ook omdat het tegemoet kwam aan nog een handicap: een venijnige beschadiging van mijn kortstondige geheugen. De diverse kapitteltjes zijn niet in chronologische volgorde ontstaan. Elk stuk begon ik hooguit met een vaag overzicht van een vaag geheel. Ik probeerde een tijdlijn te volgen maar in feite volgde ik de warme golfstroom van mijn schrijflust. Ik vond het heerlijk om te doen. De stukjes ontstonden golvend door de tijdlijn heen.

Al die losse invallen zorgden voor een groot probleem bij het schrijven: een streng werkplan ontbrak. De volgende dag wist ik niet meer wat ik geschreven had. Met als gevolg epische uitdijing ipv epische verdichting. Gelukkig werd ik - al licht dementerend geboren - niet dement. In mijn achterhoofd had ik een tijdlijn, vaag, ver weg maar niet beschadigd.

Doel van al deze stukjes? Ik wou wat om handen hebben. Geen vergaderbeer, geen kroegtijger, en al helemaal geen TV-buizerd. Mijn geestverruimend middel? Plezier in schrijven.

Op helemaal nieuwe schoenen Nijmegen binnenlopen, en rond kijken. Een kudde van net nog geen 1000 schapen. Hoogleraren met een baard als Sint Jozef. Met de hoektanden van de wolf. Voor de Aula een engel met een banderol: dit is een katholieke universiteit. En ja, ook al af en toe een moeder-maagd. Nee, deze laatste breng ik natuurlijk niet ter sprake. Zeker echter is dat ik bijna als onnozel kind ben vermoord. En nu, 23 dec 2013, is mijn kerststal compleet. In de jaren '30 brandde thuis in het stalletje een rode gloeilamp die een bekend verhaal prachtig verlichtte. Bij het zetten van deze Weledelgeboren en Hooggeleerde Stal is een scheut van dat speciale licht vrijgekomen. Wie die wolf? Wie het domste schaap? Mij ging het toch vooral om dat licht van heel lang geleden. Van vòòr de studentenopstand. Op die revolte hebben de historici zich de ogen uitgekeken. In hun blinde muur heb ik een paar gaatjes geboord.

J.E.

INHOUD

I	Ferguut gooit z'n vader het ploegmes voor de voeten	7
II	Non op de pot	17
III	Eufje	25
IV	De klankwetten van Kastenmiller	35
V	Spreek Muze, Uw dienaar luistert	43
VI	Erst siegen, dann reisen	57
VII	De Boekenfietser	67
VIII	Lumine torvo (met grimmige blik)	75
IX	Dag Eus!	83
X	Labohm & Ulrich	93
XI	Tussen Radboud en Mao	103
XII	I.e bon sauvage	111
XIII	Achter 't Vercken	121
XIV	Hoofdprijs voor voetzoeker	129
XV	Zijn voeten zijn al koud	137
XVI	Niet foeteren op Brom!	145
XVII	Met openbare berisping	153
XVIII	Im Spiegel der Sprache	161
XIX	"Och 'k wilde dat ik thuis en in mijn bedde waar"	169
XX	De Emmaüsgangers	179
XXI	Tempel van Zeus	189
XXII	Zeepbellen in de zon	197
XXIII	Bijlage	205
XXIV	Nawoord	219